

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів ім. С.І. Юрія

*Другі наукові читання
пам'яті С.І. Юрія*

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

м. Тернопіль, 28 листопада 2016 р.

Тернопіль
ТНЕУ
2016

ББК 65.261
УДК 336
Д 76

Збірник наукових праць розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ (протокол №7 від 22 листопада 2016 р.).

ВІДПОВІДАЛЬНА ЗА ВИПУСК:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор.

УКЛАДАЧІ:

Письменний В.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;

Максимчак Б.В. – економіст наукового журналу «Світ фінансів».

Д 76 **Другі наукові читання** пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О.П. Кириленко. – 2-ге вид., доп. – 28 лист. 2016 р., м. Тернопіль. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 190 с.

У збірнику наукових праць висвітлено наукові погляди українського педагога і вченого-економіста С.І. Юрія, а також обґрунтовано власні думки щодо актуальних питань фінансової теорії та практики. Представлені матеріали заслуговуватимуть на увагу науковців, викладачів, студентів і фахівців-практиків.

**ББК 65.261
УДК 336**

За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику наукових праць, несуть відповідальність автори.

© ТНЕУ, 2016.

ЗМІСТ

<i>Кириленко О.П.</i> ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	7
<i>Булавинець В.М.</i> ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ.....	11
<i>Вацлавський О.І.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ.....	15
<i>Горин В.П., Аракчєєва Ю.Д.</i> ДИСКУСІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	19
<i>Гупаловська М.Б.</i> НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТИМ ДЕФІЦИТОМ В УКРАЇНІ.....	25
<i>Дем'янишин В.Г.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА С.І. ЮРІЯ.....	28
<i>Дем'янишин В.В.</i> НАПРЯМИ ЗБІЛЬШЕННЯ ВЛАСНИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ...32	
<i>Дем'янюк А.В.</i> СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	35
<i>Дерлиця А.Ю.</i> ФІНАНСОВА ФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	38
<i>Кириленко С.В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГУ ПОСЛУГ ТА БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ.....	42
<i>Кізима Т.О.</i> ДОМОГОСПОДАРСТВА НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ.....	46
<i>Квасниця О.В.</i> ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ.....	51
<i>Клапків Ю.М.</i> СПЕЦИФІКА ПОШИРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД.....	55
<i>Коваль С.Л.</i> КРЕДИТНІ РИЗИКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ	58

<i>Ковалевич Д.А.</i> РОЛЬ ОРГАНІВ КАЗНАЧЕЙСТВА В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ	62
<i>Коломийчук Н.М.</i> ДЕРЖАВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В ПРОЦЕСІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ.....	64
<i>Круп'як І.Й.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОБОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	67
<i>Лободіна З.М.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ	71
<i>Максимчук О.С.</i> ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	75
<i>Малиняк Б.С.</i> БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	79
<i>Марчук А.П.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2017 РІК.....	84
<i>Мацієвич Т.О.</i> ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	88
<i>Машко А.І.</i> ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	92
<i>Мелих О.Ю.</i> ВАЛЮТНІ РИЗИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ	96
<i>Мокрицька А.Б.</i> ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я	100
<i>Петрушка О.В.</i> КОРПОРАТИВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	104
<i>Письменний В.В.</i> ОСВІТНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВО ГРАМОТНОЇ МОЛОДІ.....	106
<i>Простебі Л.І.</i> РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ	111

<i>Рошило В.І.</i> ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	115
<i>Русін В.М.</i> ПІДВИЩЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ У 2017 РОЦІ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ГРОМАДЯН.....	118
<i>Савчук С.В.</i> СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ.....	122
<i>Сидор І.П.</i> БЮДЖЕТНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ.....	126
<i>Сидорчук А.А.</i> СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	131
<i>Сохацька О.М.</i> ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЧИ ВИКЛИКИ ОСВІТИ?.....	134
<i>Сохацький О.Ю.</i> ВИЗНАННЯ ОБОРОННИХ ВИТРАТ ТЯГАРЕМ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ: ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ НА ФОНІ ЗАГОСТРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ У РІЗНИХ ЧАСТИНАХ СВІТУ	137
<i>Стащук О.В.</i> ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА	139
<i>Стецько М.В.</i> ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАВКУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ЗА КОРИСТУВАННЯ ПОЗИЧКОВИМ КАПІТАЛОМ.....	143
<i>Стоян В.І.</i> СТИМУЛЮВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	147
<i>Ткач К.М.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ	151
<i>Томнюк Т.Л.</i> ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ДОБРОБУТУ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ	155
<i>Тулай О.І.</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	159
<i>Федоренко А.В.</i> ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ТА УМОВИ ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ.....	164

Федорович І.М.

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ	169

Шулюк Б.С.

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	174

ДРУГИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ЕСЕ ім. С.І. ЮРІЯ

Гулянич М.О.

ЯКІСНА ОСВІТА – ЕФЕКТИВНА ЕКОНОМІКА.....	178

Захарків М.І.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА	179

Корпан В.Л.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА	182

Пінкевич К.Р.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА: «ФІСКАЛЬНА ПОВЕДІНКА: РЕАЛЬНІСТЬ ТА СПОСОБИ МОТИВУВАННЯ ПЛАТНИКІВ»	185

Скобляк Т.І.

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА	188

Кириленко О.П.

*Д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЗМІЦНЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Реформа адміністративно-територіального устрою, що супроводжується об'єднанням територіальних громад, засвідчила перші позитивні результати. Так, по 159 створених в Україні у 2015 р. об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) внаслідок змін бюджетного та податкового законодавства, які були зроблені в контексті децентралізації, за 9 місяців 2016 р. відбулося суттєве зростання основних показників, що характеризують їх бюджетних потенціал: у 6,2 рази доходів бюджетів ОТГ (без урахування трансфертів з державного бюджету); у 3,1 рази власних доходів бюджетів ОТГ; у 3,2 рази власних доходів бюджетів ОТГ в розрахунку на одного жителя відповідної території; більше ніж у 4 рази залишків коштів загального фонду бюджетів ОТГ. В поточному році 34 бюджети ОТГ з 159 є повністю збалансованими, т.б. не отримують базової дотації, а 23 з них перераховують реверсну дотацію до державного бюджету.

Формування суттєво збільшених бюджетних ресурсів створює нові можливості щодо надання локальних суспільних послуг та кращого задоволення потреб жителів об'єднаних територіальних громад.

Як відомо, у 2015 р. Тернопільська область стала лідером процесу об'єднання територіальних громад, в результаті чого було сформовано 26 ОТГ, що стало найвищим показником по Україні. Нові підходи у формуванні доходів і, перш за все, власних фінансових ресурсів об'єднаних територіальних громад наочно демонструють найважливіші зрушення у плані зміцнення їх фінансової спроможності. Доцільно зауважити, що позитивна динаміка дохідної бази характерна загалом для місцевих бюджетів України, адже процес бюджетної децентралізації, що здійснюється з 2015 р., супроводжується передачею доволі значних фінансових ресурсів на рівень місцевих бюджетів. Проте для новостворених об'єднаних територіальних громад, які увійшли у 2016 бюджетний рік за новими правилами, ці зміни стали більш відчутними, що власне

повинно продемонструвати переваги адміністративно-територіальної реформи і об'єднання територіальних громад.

В табл. 1 представлена динаміка основних складових доходів загального фонду місцевих бюджетів та бюджетів ОТГ Тернопільської області за 9 місяців 2015 р. та 9 місяців 2016 р.

Таблиця 1

**Складові доходів загального фонду місцевих бюджетів
та бюджетів ОТГ Тернопільської області**

Доходи	Місцеві бюджети			Бюджети ОТГ		
	9 міс. 2015 р., млн. грн.	9 міс. 2016 р. млн. грн.	темпи росту, %	9 міс. 2015 р. млн. грн.	9 міс. 2016 р. млн. грн.	темпи росту, %
Податок на доходи фізичних осіб	561	863	153,8	-	127	x
Єдиний податок	137	193	140,9	26	36	138,5
Плата за землю	113	177	156,6	19	30	157,9
Акцизний податок	120	182	151,7	20	33	165,0
Інші податки та збори	122	135	110,7	8	13	162,5
Власні ресурси	1053	1550	147,2	73	239	327,4
Базова дотація	246	237	96,3	-	50	x
Освітня субвенція	999	1008	100,9	-	208	x
Медична субвенція	847	852	100,6	-	101	x
Субвенція на формування інфраструктури	-	94	x	-	94	x
Міжбюджетні трансферти, всього	2092	2191	104,7	-	453	x

Складено автором за даними [1].

Дані таблиці показують суттєве зростання основних видів податків до місцевих бюджетів, що характеризує зміцнення групи податкових надходжень у сукупних доходах як місцевих бюджетів, так і бюджетів ОТГ. Запроваджені зміни складу доходів спричинили зростання власних ресурсів майже у 1,5 рази загалом по місцевих бюджетах України, а по бюджетах ОТГ – у 3,2 рази.

Одним з інструментів державної фінансової підтримки добровільного об'єднання територіальних громад стало надання об'єднаним територіальним громадам коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку громади; для бюджетів ОТГ Тернопільської

області така субвенція станом на 1.10.2016 р. надана в обсязі 94 млн. грн.

Значна частина об'єднаних територіальних громад області забезпечила виконання своїх самоврядних повноважень щодо фінансування підвідомчих бюджетних установ шляхом передачі освітньої, медичної та іншої субвенції районному бюджету. Проте, 16 ОТГ самостійно здійснюють управління коштами на утримання закладів освіти, розташованих на їхній території, та 11 ОТГ надають первинну медичну допомогу своїм жителям без передачі субвенції районному бюджету.

Звичайно, що зростання абсолютних обсягів доходів місцевих бюджетів є наслідком проведення в країні бюджетної децентралізації. Проте значні відхилення у виконанні запланованих показників доходів характеризують наявність системних недоліків у бюджетному плануванні на місцевому рівні. Так, за підсумками 1 півріччя виконання затверджених показників доходів загального фонду місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад області становило 90% лише для однієї ОТГ, знаходилося в межах 100–110% в чотирьох ОТГ, 113–130% в семи ОТГ, 133–170% в семи ОТГ, 182–206% в чотирьох ОТГ, 243–293% у трьох ОТГ [2].

Таке значне перевиконання показників доходів в переважній кількості ОТГ є наслідком свідомого заниження планових показників при складанні проектів місцевих бюджетів із-за побоювань щодо зменшення обсягів бюджетних трансфертів, а також через відсутність фахового досвіду бюджетного планування. Важливість кваліфікованого кадрового забезпечення та набуття досвіду бюджетного планування актуалізується напередодні переходу на складання усіх місцевих бюджетів із застосуванням програмно-цільового методу.

Поряд із позитивними змінами у життєдіяльності створених об'єднаних територіальних громад залишається багато проблем, які перешкоджають їх нормальному функціонуванню як повноцінного суб'єкта місцевого самоврядування, в тому числі і у сфері формування доходів бюджетів ОТГ, зокрема це відсутність:

- необхідної інформації для стягнення у повному обсязі місцевих податків і зборів і, в першу чергу, податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки;

- повноважень щодо розпоряджання земельними ділянками державної власності за межами населених пунктів;

– механізмів впливу на осіб, що ухиляються від укладання договорів оренди земельних ділянок, незаконно користуються земельними ділянками, здійснюють їх самовільний захват;

– прав щодо встановлення пільг по орендній платі за землю та ін.

За висновками фахівців Асоціації міст України найбільш актуальними сучасними проблемами у сфері місцевих фінансів в контексті бюджетної децентралізації є: недосконала система розподілу повноважень між державою та місцевим самоврядуванням; незабезпеченість делегованих повноважень; низька якість бюджетного планування; негнучка структура видатків; недостатня ефективність місцевих податків та зборів [2].

Ми вважаємо, що для успішного продовження процесу децентралізації державного управління і бюджетної децентралізації необхідно:

– впорядкувати розподіл повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

– розширити права органів місцевого самоврядування щодо формування власних доходів і в т.ч. місцевих податків і зборів;

– зобов'язати органи місцевого самоврядування створити єдині реєстри комунального майна і забезпечити їх розміщення на своїх офіційних сайтах;

– організувати методичну допомогу та навчання працівників об'єднаних територіальних громад методам бюджетного планування.

Література:

1. Децентралізація. Виконання доходів місцевих бюджетів за 9 місяців 2016 р. // Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку і будівництва України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua>.

2. Офіційний сайт Асоціації міст України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.auc.org.ua/galuz/miscevi-finansy>.

Булавинець В.М.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУЧАСНИХ РЕАЛІЙ

Доходи населення є індикатором соціально-економічного розвитку держави та важливим показником суспільного добробуту. Складна суспільно-політична ситуація, військові дії на сході країни, поглиблення кризових явищ в економіці призвели до появи нових обмежень і ризиків у процесі формування доходів домогосподарств в Україні. Через соціальні й економічні негаразди відбулося значне падіння реальних трудових доходів населення, знизилася його купівельна спроможність, зростає рівень безробіття, спостерігається стрімкий вплив висококваліфікованих кадрів за кордон, загострюються проблеми бідності та нерівності.

Впродовж останніх років економічна нерівність населення України набула значних масштабів. Так, за даними ООН, частка доходів 10% найбагатших українців у сукупному доході становить 22%, а 10% найбідніших – лише 3,8%. За нещодавно оприлюдненими результатами е-декларування доходів, народні депутати України володіють статками на 12,3 млрд. грн. (в середньому – 30,4 млн. грн. на одного депутата), тоді як середньомісячна заробітна плата в Україні на 1 вересня 2016 р. склала 5358 грн. [1]. Таку ситуацію фахівці Світового банку пояснюють наявністю високого рівня корупції в країні, неефективністю реформ і здатністю владних структур до лобіювання власних інтересів в цілях особистого збагачення [2]. Окрім того, економічна система України не містить механізмів перерозподілу доходів у національному масштабі, тоді як в економічно розвинутих країнах політика у сфері регулювання доходів населення є одним з найважливіших аспектів управління соціально- економічним розвитком.

Нерівність доходів є характерною рисою усіх економічних систем. Незначна диференціація доходів навіть стимулює економічний розвиток. Проте фактор високої диференціації починає гальмувати економічне зростання, оскільки підриває стимули до праці, знижує її ефективність, що, в свою чергу, негативно впливає на темпи економічного розвитку. Окрім цього, надмірна

диференціація доходів погіршує становище вразливих верств населення, призводить до скорочення середньої тривалості життя, погіршення фізичного здоров'я, соціальної деградації членів домогосподарств, а також обумовлює зростання обсягів соціальних трансфертів і відповідних бюджетних видатків та створює загрозу соціальних конфліктів. Тому, в демократичних державах, де політики стурбовані дотриманням принципів справедливості і рівності громадян, надмірне багатство одних і бідність інших визнаються неприпустимим явищем.

Диференціація доходів відбувається під впливом різноманітних політичних, економічних, географічних та демографічних чинників [3, с. 80]. Об'єктивними та суб'єктивними причинами нерівномірності розподілу доходів є відмінності у:

- фізичних та інтелектуальних здібностях і талантах індивідів, які дають їм змогу робити різний внесок у сукупний продукт і, відповідно, одержувати різні за величиною види доходів;
- рівнях освіти, професійної підготовки та кваліфікації, оскільки кожен індивід вільний у виборі освіти, але може бути обмежений у матеріальних чи розумових можливостях;
- схильності до ризику і здатності до ведення бізнесу;
- професійній ініціативності, мотивації і працьовитості, що безпосередньо впливає на рівень одержуваних доходів;
- володінні власністю (ресурсами, цінними паперами, майном);
- кількісній та статеві-віковій структурі сімей (дорослі та неповнолітні члени родини, працездатні й непрацездатні особи), типі поселення тощо.

Важливим чинником диференціації доходів є також розвиненість ринкових відносин, що впливає на ступінь економічної активності працездатного населення та дає змогу підвищити доходи від самостійної діяльності в межах домогосподарства. Проте, основним фактором нерівності доходів населення в Україні є відсутність справедливої соціальної політики та неспроможність держави забезпечити потреби соціально незахищених верств населення, що призводить до зuboжіння значної частини суспільства. Посилюють диференціацію доходів й інфляційні процеси. Так, номінальний дохід на одну особу у 2015 р. зріс, порівняно з 2014 р. на 15,6%, а реальний дохід за цей же період зменшився (з урахуванням цінового чинника) на 22,1% [4].

Джерелами формування доходів домогосподарств є: заробітна плата, отримана у виробничій і невиробничій сферах, пенсії, стипендії, субсидії, соціальна допомога, доходи від підсобного господарства, доходи від підприємницької діяльності і самозайнятості, доходи від власності, інші доходи (спадок, аліменти, гонорари тощо). Розглянемо структуру доходів домогосподарств України за 2014 і 2015 рр. (табл.1).

Таблиця 1

Структура грошових доходів домогосподарств України, %

Види доходів	2014 р.	2015 р.
Заробітна плата	40,5	39,0
Прибуток та змішаний дохід	16,8	18,3
Доходи від власності	5,6	4,9
Соціальні допомоги та інші трансферти	37,1	37,8

Складено автором за даними [5].

Як видно з табл. 1, найбільшу частку у загальній структурі грошових доходів домогосподарств України у 2014 р. становили заробітна плата і соціальні трансферти (відповідно 40,5% і 37,1%). Така ж тенденція спостерігалася й у 2015 р. (відповідно 39,0% і 37,8%). Отже, заробітна плата є основним структурним компонентом доходів домогосподарств і визначальним фактором їх матеріального добробуту. Однак, порівняно з відповідним показником розвинених країн (Японія – 69%, Великобританія – 65%, Німеччина – 64%), її питома вага у сукупних доходах населення України є досить низькою [2; 5].

Разом з тим слід зауважити, що у 2015 р. соціальні допомоги збільшилися на 0,7% порівняно з 2014 р., що є наслідком зростання цін на комунальні послуги. Проте, така «турбота» про своїх громадян з боку держави є свідченням неефективності діючої системи соціального захисту, оскільки вона не стимулює зростання зайнятості населення.

Досить незначною у структурі доходів домогосподарств України є частка доходів від власності (5,6% у 2014 р. та 4,9% у 2015 р.) [5]. Така ситуація свідчить про недосконалість законодавчої бази та політики уряду, що призводить до існування тіньового сектору, де зосереджується значна частина прибутків від підприємницької діяльності та від операцій з нерухомим майном.

Отже, можна констатувати, що в умовах соціально-економічної нестабільності структура доходів домогосподарств України характеризується негативними диспропорціями. Посилюється залежність доходів домогосподарств від встановлених державних гарантій, які, на жаль, не забезпечують гідного рівня життя більшої частини населення країни. Окрім цього, для економічно активного населення у переважній більшості регіонів відсутні інші джерела формування доходів, що призводить до трудової міграції або соціальної деградації членів домогосподарств. Все це вказує на неефективний механізм формування доходів населення, який призводить до їх надмірної диференціації та зростання бідності. За таких умов створюються всі можливості щодо посилення соціальної та політичної нестабільності суспільства.

Для вирішення проблем нерівномірності доходів населення в Україні та, з метою забезпечення суспільного добробуту, необхідно підвищити ефективність державної політики шляхом:

- забезпечення реального зростання виробництва, що дасть змогу збільшити кількість робочих місць та підвищити рівень зайнятості населення;
- створення умов для зростання доходів, одержуваних від трудової діяльності та узгодження динаміки оплати праці з її продуктивністю;
- стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу й легалізації незареєстрованих доходів;
- проведення повномасштабної пенсійної реформи, основою якої стане стимулювання економічної активності населення працездатного віку;
- реформування системи соціального захисту в напрямку посилення адресності соціальної допомоги для підтримки вразливих верств населення.

Література:

1. Результати е-декларування підвищили ризик дострокових парламентських виборів в Україні – німецький експерт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua>.
2. Чурбанов К.Р., Пушкар О.І. Диференціація розподілу доходів як фактор впливу на економічний розвиток країни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/portal>.
3. Волинський Г. Про соціальну диференціацію населення / Г. Волинський // Економіка України. – 2008. – №2. – С. 79–84.

4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

5. Обстеження умов життя домашніх господарств: «Витрати і ресурси домогосподарств України» // Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Вацлавський О.І.

*Аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ЕФЕКТИВНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

В умовах економічної кризи гостро постає питання обмеженості коштів та ефективного використання бюджетних ресурсів. З року в рік кількість виявлених бюджетних правопорушень зростає, що свідчить про надлишкові втрати матеріальних і фінансових ресурсів держави. Зменшити ризики їх нераціонального використання можна завдяки підвищенню ефективності бюджетного контролю. Здійснення заходів в цьому напрямку може також призвести до скорочення кількості обсягів бюджетних правопорушень державними підприємствами, бюджетними установами та організаціями, що суттєво збільшить рівень ефективності використання бюджетних коштів.

Бюджетний контроль на місцевому рівні являє собою сукупність контрольних заходів, які проводять спеціальні державні органи пов'язані з перевіркою законності, доцільності і ефективності утворення, розподілу та використання грошових фондів держави і органів місцевого самоврядування.

До спеціальних органів бюджетного контролю в Україні відносять: Державну аудиторську службу, Рахункову палату, Державну казначейську службу, Фіскальну службу, фінансові управління та відділи.

Діяльність органів фіскальної служби зорієнтована перш за все на забезпечення належного виконання дохідної частини бюджетів.

За ефективне та раціональне використання державних коштів відповідають: Державна аудиторська служба, Рахункова палата, Державна казначейська служба, фінансові управління та відділи.

Завдання Державної аудиторської служби у сфері бюджетного контролю перетинається із завданням Рахункової палати, а саме в частині контролю за використанням коштів Державного бюджету. При цьому Рахункова палата веде контроль переважно на рівні центральних органів управління державою, а Державна аудиторська служба – починаючи з бюджетних установ у селах аж до міністерств і відомств. Фінансові управління і відділи здійснюють контроль за цільовим використанням коштів, виділених із місцевих бюджетів.

Із вищезазначеного випливає, що провідне місце серед усіх спеціальних органів контролю у сфері раціонального та ефективного використання місцевих фінансових ресурсів належить Державній аудиторській службі.

У ході своєї роботи Державна аудиторська служба найбільше виявляє порушень щодо недоотримання фінансових ресурсів підприємствами, установами, організаціями та порушення, що призводять до незаконних, нецільових витрат та недостач.

Так, згідно аналітичних даних Державної аудиторської служби у 2013 р. в Тернопільській області було виявлено порушення щодо недоотримання фінансових ресурсів підприємств, установ, організацій, на суму 27158 млн. грн., рівень надходження даних коштів склав лише 31%. Аналогічні порушення було виявлено і на територіях Кіровоградської та Дніпропетровської областях на суми 12517 млн. грн. і 317058 млн. грн. Рівень надходження в них становив 55% та 12% (таб.1). У 2014 р. показники виявлених порушень щодо недоотримання фінансових ресурсів в Тернопільській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях скоротилася відносно 2013 р. і відповідно становили 8016 млн. грн., 11331 млн. грн. та 35552 млн. грн. Рівень надходження коштів від даних порушень склав 46%, 35% та 19%. Це пояснюється перш за все неякісне проведення контрольних заходів та накладання з боку уряду заборон на проведення ревізій та перевірок даною службою. У 2015 р. сума виявлених порушень щодо недоотримання фінансових ресурсів в Тернопільській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях почала продовжувати зменшуватись і становила 5222 млн. грн., 4755 млн. грн. та 40217 млн. грн. Рівень надходження коштів від даних порушень склав 62%, 50% і всього лиш 8%. Дана ситуація пояснюється тим, що в 2015 р. кількість перевірених підприємств, організацій, установ скоротилася в декілька раз відносно минулих років.

Таблиця 1

Основні показники роботи органі Державної аудиторської служби

	Тернопільська			Кіровоградська			Дніпропетровська		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Перевірено підприємств, установ, організацій (млн. грн.)	208	658	160	186	665	90	307	1087	182
Виявлено порушень щодо недоотримання фінансових ресурсів (млн. грн.)	27158	8016	5222	12517	11331	4755	317058	35552	40217
Забезпечено надходження фінансових ресурсів (млн. грн.)	8500	3666	3256	6816	3946	2393	38467	6831	3051
Рівень надходження фінансових ресурсів (%)	31	46	62	55	35	50	12	19	8

Складено автором на основі [1; 2; 3].

Ще одним основним показником роботи Державної аудиторської служби є виявлені фінансові порушення, що призвели до незаконних, нецільових витрат та недостач. Так у 2013 р. сума виявлених порушень на територіях Тернопільської, Кіровоградської та Дніпропетровської областях була 23378 млн. грн., 59411 млн. грн. та 260017 млн. грн. Рівень відшкодування був відповідно 80%, 51% та 20%. У 2014 р. Державною аудиторською службою в Тернопільській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях було виявлено порушень на суму 19285 млн. грн., 37745 млн. грн. та 237498 млн. грн. Рівень відшкодування становив 67%, 57% та 48%. В порівнянні із 2013 р. суми порушень скоротилися через збільшення у рази кількість перевірок, що у свою чергу зробило їх без результативними. У 2015 р. відбулося збільшення суми виявлених фінансових порушень що призвели до незаконних, нецільових витрат та недостач відносно 2014 р. Дані суми в Тернопільській, Кіровоградській та Дніпропетровській областях становили 33991

млн. грн., 46771 млн. грн. та 177877 млн. грн. Але рівень відшкодування зменшив до 48%, 41% та 14%. (таб.2) Це пояснюється неефективною роботою працівників у напрямку відшкодування виявлених порушень, адже контрольний захід являється завершеним не тоді коли виявлено порушення, а коли виявлені порушення повністю відшкодовано.

Таблиця 2

Основні показники роботи органів Державної аудиторської служби

	Тернопільська			Кіровоградська			Дніпропетровська		
	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
Перевірено підприємств, установ, організацій (млн. грн.)	208	658	160	186	665	90	307	1087	182
Виявлено фінансових порушень, що призвели до незаконних, нецільових витрат та недостач (млн. грн.)	23378	19285	33991	59411	37745	46771	260017	237408	177877
Відшкодовано незаконних та нецільових витрат, недостач (млн. грн.)	18730	12821	16198	30086	21505	19372	52385	113091	24584
Рівень відшкодування (%)	80	67	48	51	57	41	20	48	14

Складено автором на основі [1; 2; 3].

Отже, із вищезазначеного можна зробити висновок, що ефективність бюджетного контролю на місцевому рівні знаходиться на низькому рівні. Це насамперед пояснюється: низьким рівнем надходження фінансових ресурсів та рівнем відшкодування від виявлених контрольними органами порушень; великою кількістю проведених без результативних ревізій та перевірок, що у свою чергу перешкоджає нормальному робочому процесі на об'єктах контролю;

низька кваліфікація працівників органів бюджетного контролю; низький рівень превентивної функція з боку органів бюджетного контролю; відсутність чіткої політики держави у напрямку бюджетного контролю.

Вирішення саме цих проблем дозволить в подальшому збільшити рівень ефективності бюджетного контроль на місцевому.

Література:

1. Основні показники роботи органів Державної аудиторської служби / 2013 / Річний звіт [Електронний ресурс] Державна аудиторська служба України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/102409>.
2. Основні показники роботи органів Державної аудиторської служби / 2014 / Річний звіт [Електронний ресурс] Державна аудиторська служба України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/115346>.
3. Основні показники роботи органів Державної аудиторської служби / 2015 / Річний звіт [Електронний ресурс] Державна аудиторська служба України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/122325>.

Горин В.П.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

Аракчєєва Ю.Д.

*Головний державний інспектор з юридичних питань
Червоноградської ОДПІ ГУДФС у Львівській обл.*

ДИСКУСІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

В умовах перманентної економічної нестабільності проблема підвищення ефективності податкового адміністрування набуває виняткової актуальності, оскільки від ефективності роботи органів фіскальної служби значною мірою залежать обсяги надходжень до бюджетів різних рівнів, а отже, – фінансова безпека держави, її спроможність реалізувати завдання соціально-економічного розвитку і, зрештою, підвищення суспільного добробуту. Між тим, на сьогодні на якість податкового адміністрування впливає цілий комплекс різнопланових чинників негативного характеру: по-перше, нестабільність та недосконалість податкового законодавства, коли

платники податків не встигають адекватно реагувати на постійні зміни в порядку нарахування і сплати податків та надання податкової звітності, а окремі норми податкового законодавства допускають подвійне трактування; по-друге, незадовільне фінансове становище значної частини платників податків, що створює об'єктивні перешкоди для сплати ними податків та зборів у повному обсязі; по-третє, низький рівень довіри між суб'єктами податкових відносин, низька податкова культура, коли схильність до ухилення від сплати податків не сприймається суспільством як протиправна діяльність [11, с. 330]. Зважаючи на це, питання оцінювання та розробки шляхів підвищення ефективності податкового адміністрування в сучасних умовах не втрачають своєї актуальності.

Проблематика адміністрування податків та його ефективності потрапила у поле зору науковців відносно недавно. Тривалий час більшість дослідників концентрували увагу на питаннях оптимізації складу та структури системи оподаткування, обґрунтування функцій податків, пошуку оптимального рівня податкового навантаження, при цьому ігноруючи проблему налагодження ефективної роботи органів державної фіскальної служби та побудови відносин між нею та платниками податків на засадах партнерства та взаємного інтересу. Наукові дискусії щодо теоретичних засад побудови ефективно діючої системи податкового адміністрування, напрямів та заходів підвищення результативності роботи органів фіскальної служби, вироблення об'єктивних методик її оцінки стали предметом наукових пошуків у працях таких учених, як В. Андрущенко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, І. Луніна, В. Мельник, К. Проскура, А. Скрипник, А. Соколовська, К. Швабій та інші. Не зважаючи на численні публікації з цієї проблематики, питання підходів, критеріїв та системи індикаторів оцінювання ефективності податкового адміністрування залишається відкритим, як не має однозначного трактування й саме це поняття фіскальної науки.

В економічній науці поняттю ефективності відводиться особливе місце, адже будь-яка діяльність має передбачати, що корисний ефект від її здійснення (дохід, прибуток чи ін.) перевищить вартісну оцінку здійснених витрат. У наукових джерелах ефективність трактується з кількох принципів позицій. Як зазначають Ф. Жалинський та М. Костицький, воно «...відноситься до усіх сфер знання, але в кожній з них наповнюється конкретним значенням. Аналіз ефективності елемента ...нерідко передує формулюванню висновку про

закономірності його функціонування або методичної рекомендації про шляхи його вдосконалення» [6, с. 8]. Взагалі, у науковому середовищі сформовано два основних підходи до трактування ефективності:

– згідно першого (від англ. effectiveness – здатність досягти бажаної мети, результативність), під нею розуміють відповідність отриманих результатів поставленим цілям. Таку ефективність можна визначити як функціональну, адже вона вказує на спроможність суб'єкта реалізувати поставлені завдання, виконувати покладені на нього функції. Так, в Економічній енциклопедії за редакцією С. Мочерного знаходимо, що ефективність – це «здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту» [5, с. 508], а на думку авторів монографії «Податкова система України» за редакцією З. Варналія вона вказує на «...суспільну користь, продуктивність чи інші позитивні якості системи, явища» [9, с. 253].

– за другим підходом, ефективність (від англ. efficiency – поєднання ресурсів і результатів) – це відношення між отриманим результатом (ефектом) та прикладеними для цього зусиллями [3, с. 33]. Її можна охарактеризувати як економічну ефективність. На думку авторів Сучасного економічного словника, ефективність є «відносним ефектом, результативністю процесу, операції, проекту», розрахувати яку можна шляхом «...відношення ефекту, результату до витрат, видатків, які забезпечили його досягнення» [12, с. 404].

Торкаючись питання ефективності податкового адміністрування, перш за все, варто наголосити на його винятково важливому значенні, адже від цього залежить «як фінансова безпека держави та бізнесу, так і моральні настрої в суспільстві» [9, с. 253]. На перший погляд, податкове адміністрування апріорі ефективне, оскільки результати діяльності органів фіскальної служби у вигляді податкових надходжень до бюджетів різних рівнів завжди перевищують обсяг витрат на її утримання. З огляду на суспільне призначення фіскальної служби – забезпечення своєчасності та повноти наповнення бюджету, таке твердження є раціональним. Втім, цю ефективність можна визначити лише як функціональну, тоді як економічна ефективність адміністрування може бути оцінена на підставі співставлення відносних показників діяльності фіскальної служби однієї країни з аналогічними показниками інших держав чи їхніх об'єднань. З цією метою Г. Бурлуцька пропонує використовувати показник затратності адміністрування податків як «відношення

витрат держави на утримання фіскальних органів до забезпечених ними надходжень податків і зборів» [4]. Розрахунок таких показників переконливо доводить, що ефективність роботи фіскальних органів, а отже, ефективність податкового адміністрування в нашій країні у рази нижча за показники розвинутих держав [8].

Однак, зводити ефективність податкового адміністрування виключно до оцінювання співвідношення вигод (податкових надходжень) з витратами на утримання фіскальної служби не зовсім доречно. Такий підхід формує звужене уявлення про ефективність оподаткування, адже ніяким чином не враховує інші економічні ефекти, які формуються внаслідок виконання платниками податків фіскального обов'язку. З огляду на це, в економічній літературі можна знайти також інші підходи до визначення ефективності податкового адміністрування. Так, К. Швабій пропонує розрізнити абсолютну ефективність, тобто оцінювати відношення отриманого ефекту (зростання кількості платників податків, обсягів надходження податків, донарахування) та суми витрат (утримання податкового апарату, контрольних управлінь, органів реєстрації тощо), та алокаційну, – яка оцінюється наявним податковим кліматом у країні й зовнішніми незалежними оцінками чинних податкових відносин у суспільстві [15]. Автори посібника «Адміністрування податків, зборів, платежів» за редакцією В. Хомутенко оперують терміном «бюджетна ефективність податкового адміністрування», пропонуючи розраховувати її за допомогою зведеного показника «належних фіскальних зусиль» [1, с. 21–22]. На їхню думку, цей показник має інтегрувати у собі дві характеристики: по-перше, адекватність контролюючих заходів з боку фіскальної служби з наповнення бюджету фінансовим можливостям платників; по-друге, ефективність адміністрування з точки зору порівняння обсягів витрат (бюджетного фінансування фіскальної служби) з отриманими надходженнями податків і зборів до бюджету. В підсумку, показник «належних фіскальних зусиль» дає можливість робити висновки про обґрунтованість і раціональність виконання податковими органами фіскальної функції. На думку Д. Степанової, податкове адміністрування викликає цілий спектр різнопланових соціально-економічних ефектів (підвищення якості обслуговування платників податків; консенсус інтересів суб'єктів адміністрування; зниження трансакційних витрат для суб'єктів господарювання на виконання вимог податкового законодавства; посилення соціальної

відповідальності бізнесу та фізичних осіб) [13, с. 816], внаслідок чого раціонально говорити про соціально-економічну ефективність адміністрування податків.

Адекватність оцінювання ефективності податкового адміністрування в першу чергу залежить від об'єктивності визначення критеріїв, на підставі яких здійснюється розрахунок оціночних індикаторів. На думку В. Андрущенка, можна виокремити чотири головних індикатори ефективності адміністрування податків: рівень добровільності сплати податків; витрати часу на виконання платником фіскального обов'язку; поширеність випадків ухилення від сплати податків; якість функціонування органів фіскальної служби при адмініструванні податків та наданні послуг їх платникам [2, с. 24]. А. Максименко пропонує з цією метою скористатися зарубіжним досвідом та оцінювати ефективність адміністрування податків за низкою критеріїв, серед яких: обсяги надходження податків до бюджету; ефективність позовної діяльності податкових органів; показники якості роботи податкових органів за результатами соціологічних досліджень; доступність персоніфікованої інформації про стан розрахунків з бюджетом по каналах зв'язку і через Інтернет та ін. [7]. Для фахівців МВФ головним критерієм ефективності податкового адміністрування виступає рівень виконання платниками податкового законодавства. Задля цього визначається показник «податкового розриву», тобто різниця між обсягом податків, що мають бути сплачені до бюджету (згідно норм податкового законодавства) та фактичними обсягами їх надходження [14, с. 35].

Однак, найбільш вдалий підхід до формулювання критеріїв оцінювання ефективності податкового адміністрування, на наш погляд, запропонований К. Проскурою. Розглядаючи його як управління відносинами оподаткування, що проявляється через різні напрями діяльності (адміністративні дії), вона обґрунтовує доцільність використання наступних критеріїв оцінювання: облік платників податків, податкове консультування, податковий контроль, міжнародна взаємодія, адміністрування податкового боргу, відповідальність [10]. За кожним із названих критеріїв може бути сформульований комплекс оціночних індикаторів, що дадуть можливість усебічно визначити ефективність податкового адміністрування.

Таким чином, проведене дослідження показало, що через неоднозначність трактування ефективності в царині оподаткування,

антагонізм інтересів усіх суб'єктів податкових відносин, множинність підходів до вивчення взаємозв'язку оподаткування і ефективності методичні підходи до її оцінки залишаються предметом глибоких дискусій. Очевидно, що система критеріїв та індикаторів для оцінювання ефективності податкового адміністрування мають враховувати рівень задоволеності інтересів усіх учасників процесу оподаткування, давати можливість аналізу кожного окремого напрямку роботи в рамках податкового адміністрування, а також передбачати перспективу розрахунку інтегрального рівня ефективності. Втім, необхідно враховувати, що у жодному суспільстві немає цілковитого консенсусу щодо базових принципів побудови податкової системи, а тому ймовірність вироблення методики оцінювання ефективності податкового адміністрування, яка б визнавалася об'єктивною усіма суб'єктами податкових відносин, – питання риторичне.

Література:

1. Адміністрування податків, зборів, платежів: навч. посіб. / [В.П. Хомутенко, І.С. Луценко, А.В. Хомутенко]; за заг. ред. В.П. Хомутенко. – Одеса: «Атлант», 2015. – 314 с.
2. Андрущенко В.Л. Ефективність адміністрування податків за критеріями світового банку / В.Л. Андрущенко // Міжнародне співробітництво України сфері оподаткування. Реформування податкової служби України відповідно до європейських стандартів: зб. матер. наук.-практ. конф., 23 жовтня 2009 р. / ДПАУ, НУ ДПС України, Н.-д. центр з пробл. опод. – Ірпінь: НУ ДПС України, 2009. – С. 23–27.
3. Булавинець В.М. Оцінювання ефективності видатків місцевих бюджетів соціального призначення: теоретичні аспекти / В.М. Булавинець // Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – №2. – С. 33–38.
4. Бурлуцька Г. М. Оцінка впливу адміністрування податків на ефективність системи оподаткування кредитно-фінансових установ і організацій / Г.М. Бурлуцька, А.В. Ломакін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://taxation.lg.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=94%3A2010-11-10-12-06-05&catid=41%3Ascientific-conference&Itemid=69.
5. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т 1. / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
6. Жалинский Ф.Э. Эффективность профилактики преступлений и криминологическая информация / Ф.Э. Жалинский, М.В. Костицкий. – Львов: Вища школа. Изд-во при Львов. ун-те, 1980. – 212 с.
7. Максименко А.В. Позиція України під призмою міжнародного податкового адміністрування / А.В. Максименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/782.pdf>.

8. Олейнікова Л. Проблеми визначення фіскальної та економічної результативності податкового адміністрування в Україні / Л. Олейнікова // Економічний вісник університету. – 2009. – Вип. 12. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/.

9. Податкова політика України: стан, проблеми та перспективи: моногр. / П.В. Мельник та ін.; ред. З.С. Варналій; ДПАУ, НУ ДПС України, Н.-д. центр з пробл. опод. – К.: Знання України, 2008. – 675 с.

10. Проскура К. До питання методики оцінювання ефективності податкового адміністрування / К. Проскура // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. – 2013. – Вип. 9 (1). – С. 38–43.

11. Проскура К.П. Комплексне оцінювання ефективності податкового адміністрування в Україні / К.П. Проскура // Економічний аналіз. – 2013. – Том 14. – №1. – С. 330-340.

12. Райзберг Б. Современный экономический словарь / Б. Райзберг, Л. Лозовский, Е. Стародубцева. – М.: Инфра-М, 1996. – 496 с.

13. Степанова Д. Соціально-економічні ефекти адміністрування податків в Україні / Д. Степанова // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 6. – С. 815–819.

14. Чернякова Т.М. Критерії ефективності процесу податкового адміністрування / Т. М. Чернякова // Часопис економічних реформ. – 2011. – №3. – С. 34–38.

15. Швабій К.І. Ефективність адміністрування податків в країні: методологія та аналіз / К.І. Швабій // Фінансова система країни: Збірн. наук. праць. – Острог: Вид-во НаУ «Острозька академія», 2007. – Вип. 9. – Ч. 3 – С. 520–527.

Гупаловська М.Б.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕНИМ ДЕФІЦИТОМ В УКРАЇНІ

Одним із важливих висхідних положень сучасної світової фінансової думки є теза щодо загальної обмеженості фінансових ресурсів, в умовах якої функціонують уряди як процвітаючих, так і найбільш бідніших країн світу, що спонукає їх виступати учасниками фінансових ринків як на національному, так і на міжнародному рівні.

Бюджетний дефіцит є невід'ємним атрибутом сучасної економіки, явищем, з яким в той чи інший період свого розвитку

стикалися практично усі країни світу, не залежно від рівня їхнього розвитку, організації управління державними фінансами і місця у світовому господарському процесі. Отже, за своєю природою дефіцит бюджету виражає одвічну проблему суспільства – суперечність між зростаючими потребами держави і обмеженими ресурсами [1, с. 211]. С.І. Юрій у своїх працях зазначав, що за своєю природою бюджетний дефіцит визначається, з одного боку, законами зростання вартості, а з іншого – законами інфляції [2, с. 190].

В умовах ринкових відносин бюджетний дефіцит справляє, в більшості випадків, негативний вплив на соціально-економічний розвиток держави та рівень життя населення. Саме тому в сучасних умовах господарювання першорядного значення і виняткової актуальності набувають питання аналізу причин виникнення і розробки механізму управління бюджетним дефіцитом.

У теоретичному аспекті можна виділити чотири основних напрямки подолання дефіциту бюджету:

- збільшення дохідної частини бюджету;
- скорочення видаткової частини бюджету;
- здійснення внутрішніх і зовнішніх позик;
- проведення грошової і кредитної емісії [3, с. 722].

Однак, з практичної точки зору, зміст управління бюджетним дефіцитом слід розкривати у широкому та вузькому розумінні. У вузькому розумінні під управлінням бюджетним дефіцитом слід розуміти діяльність держави, пов'язану з оцінюванням його рівня, а також оптимізацією джерел фінансування бюджетного дефіциту. У широкому розумінні, на наш погляд, його доцільно визначати одним із напрямків економічної діяльності держави, спрямованої на регулювання системи формування доходів і видатків бюджетів усіх рівнів, що передбачає вдосконалення податкової політики, порядку планування бюджетних показників та контролю за їхнім виконанням.

Управління бюджетним дефіцитом має базуватися як на адміністративно-правовому регулюванні, так і доповнюватися специфічними ринковими інструментами, спрямованими на зниження рівня бюджетного дефіциту і забезпечення соціально-економічного розвитку. При цьому побудова системи управління бюджетним дефіцитом має передбачати кілька послідовних взаємопов'язаних етапів:

- визначення стратегічних цілей та показників для оцінювання ступеня їхнього досягнення;

- формування відповідного набору інструментів для реалізації поставлених завдань та їхнє практичне використання;
- контроль за досягненням поставлених цілей та коригування за його результатами відповідної політики управління дефіцитом бюджету.

Також основними шляхами зменшення бюджетного дефіциту є: здійснення практичних заходів по реалізації економічних програм на загальнодержавному та місцевому рівні зі збільшення випуску продукції на діючих підприємствах, створення нових виробництв та підприємств; реальна фінансова та законодавча підтримка підприємництва; ефективне спрямування приватизаційних процесів в напрямку довготривалого ефективного функціонування приватизованих підприємств. На цьому аспекті наголошував і С.І. Юрій, зазначаючи, що використання активної економічної форми бюджетного дефіциту означає, що додаткові фінансові ресурси спрямовуються, насамперед, на створення умов розвитку виробництва, активізацію підприємництва і комерції, здатних перекривати або компенсувати збільшення граничних суспільних витрат виробництва і стимулювати економічне зростання” [2, с. 191].

Вкрай негативні наслідки (фінансові, економічні, соціальні) величезного бюджетного дефіциту потребують здійснення системи заходів для його подолання, проведення активної фінансової політики, використання узвичаєних у світовій практиці методів боротьби з дефіцитом. Прагнення до рівноваги бюджетних доходів і витрат шляхом збалансованості державного бюджету – це сьогодні одне з головних завдань уряду. Тільки вирішуючи його, можна проводити цілеспрямовану фінансову політику. При цьому варто враховувати, що засоби розв'язання даного завдання багато в чому визначаються тим, до якої межі і якими темпами потрібно прагнути до збалансування бюджетних витрат і доходів. У програму конкретних заходів щодо скорочення бюджетного дефіциту варто включити і послідовно проводити в життя такі заходи, що, з одного боку, стимулювали б приплив коштів до бюджету країни, а з іншого боку – сприяли б скороченню державних витрат, а саме:

- зміну напрямків інвестування бюджетних засобів в економіку з метою підвищення ефективності використання коштів;
- перегляд структури соціальних програм, концентрація фінансування лише на найбільш пріоритетних програмах;

– запровадження мораторію на прийняття нових соціальних програм, що потребують значного бюджетного фінансування.

Крім цього, варто враховувати, що у світовій практиці для зниження бюджетного дефіциту широко використовується така форма, як залучення в країну іноземного капіталу. З його допомогою вирішується відразу декілька завдань, причому не тільки фіскального, але й економічного характеру; скорочуються бюджетні витрати, призначені на фінансування капітальних вкладень (що дає змогу скоротити розрив між доходами і витратами бюджету), розширюється база для виробництва товарів і послуг, зростає кількість платників податків у країні, а отже, розширюється дохідна база бюджетів, поліпшується стан платіжного балансу.

Література:

1. Андрущенко В.Л. Фінансова думка Заходу в ХХ столітті: (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В.Л. Андрущенко. – Львів: Каменяр, 2000. – 303 с.
2. Юрій С.І. Антологія бюджетного механізму. Монографія. / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, Я.М. Буздуган. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 250 с.
3. Дем'янишин В.Г. Бюджетний дефіцит та його вплив на кризову ситуацію в Україні / В.Г. Дем'янишин // Вісник ТНЕУ. – 2007. – №5. – С. 120–123.

Дем'янишин В.Г.

*Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
заслужений працівник освіти України*

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ У НАУКОВИХ ПРАЦЯХ ПРОФЕСОРА С.І. ЮРІЯ

Питання функціонування бюджетного механізму держави займають центральне місце у фінансовій науці. Дані проблеми досліджують всі науковці у галузі фінансів, а також практики, які займаються бюджетними проблемами. У зв'язку з цим професор С.І. Юрій присвятив ряд своїх наукових праць ролі бюджетного механізму у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави,

оскільки такий механізм відображає напрями, характер і сутність функціонування державного бюджету у суспільстві.

Однією з перших в Україні наукових праць С.І. Юрія, які всесторонньо охоплюють дані проблеми, була монографія «Антологія бюджетного механізму» (2001 р.) [1]. У монографії він розглядає сутність бюджетного механізму, спільні та відмінні риси фінансового і бюджетного механізму. Серед спільних рис ним виділено такі:

- бюджетний механізм, характеризуючи сферу використання об'єктивно існуючих розподільчих відносин, є складовою ланкою загальної системи управління економікою, займаючи в ній одне з найважливіших місць;

- бюджетний механізм, з одного боку, обумовлений реальним існуванням бюджетних відносин, а з іншого – зворотньо активно впливає на них;

- по мірі розвитку ринкових відносин відповідно змінюється й удосконалюється бюджетний механізм [1, с. 41].

Поряд із загальними рисами фінансового і бюджетного механізму, для останнього С.І. Юрієм виділені такі особливості:

- бюджетний механізм – це сукупність певних видів бюджетних відносин, специфічних методів мобілізації та використання бюджетних коштів. Цей механізм повинен бути реальним втіленням засад бюджетної політики, відображаючи спрямованість бюджетних коштів на вирішення економічних і соціальних завдань на певному етапі розвитку держави;

- бюджетний механізм включає ряд складових елементів, кожен з яких є складною комбінацією методів, економічних важелів та інструментів, що виконують певні функції. Важливе значення має виділення центральної частини в цьому механізмі, якою є законодавча та нормативна база;

- провідними складовими бюджетного механізму, які діють як єдине ціле з характерним комплексом тільки їм властивих рис, є: блок важелів по мобілізації бюджетних ресурсів, що знаходить своє відображення в конкретних видах податків та платежів; блок важелів по використанню бюджетних ресурсів, який базується на наукових принципах та методах бюджетного фінансування; блок бюджетного регулювання, що забезпечує функціонування бюджетної системи [1, с. 41–43].

У процесі управління бюджетними ресурсами країни важливо знайти оптимальну модель їх розподілу, яка визначається характером

втручання держави у господарську діяльність виробничих структур і рівнем зобов'язань держави з забезпечення соціальних гарантій населення, та соціального забезпечення своїх громадян. Науковець зазначає, що необґрунтована надмірна частка мобілізованих у бюджет ресурсів призводить до негативних наслідків, збитковості та банкрутства підприємств, ухилення від сплати податків, розширення тіньової економіки, а згодом і втрати бюджетних надходжень [1, с. 47].

С. І. Юрій, характеризуючи бюджетний механізм, розглядає його з двох боків. З одного боку, як об'єктивний економічний феномен, а з іншого – як його матеріальне вираження у вигляді сукупності методів, форм, важелів, інструментів, стимулів, санкцій, які забезпечують функціонування держави. Такий механізм є принциповою схемою практичного використання бюджетних відносин у господарських стосунках, гармонізації їх послідовності і взаємозв'язку в процесі формування та використання ресурсів бюджету України [2, с. 10–11].

Вчений вважає, що бюджетний механізм – це комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених у державі форм і методів використання бюджетних ресурсів для забезпечення економічного та соціального розвитку країни. Одночасно він підкреслює, що функціонування за роки незалежності України бюджетного механізму містить в собі елементи старої командно-адміністративної системи, що негативно вплинули на бюджетні відносини та бюджетний процес загалом, та спонукало до реформування всіх елементів бюджетного механізму [1, с. 48].

На думку С.І. Юрія держава, формуючи бюджетний механізм, має намагатися забезпечити його найбільш повну відповідність до вимог бюджетної доктрини та бюджетної політики того чи іншого періоду, що буде запорукою повноти реалізації її мети й завдань. При цьому доцільно зберігати постійне прагнення до найбільш повного поєднання бюджетного механізму та його окремих елементів з особистими і суспільними інтересами, що є запорукою його високої ефективності [3, с. 33].

Науковець стверджує, що бюджетний механізм й надалі відіграватиме визначальну роль у функціонуванні бюджетної системи України. Тому він рекомендує значно покращити якість та рівень законодавчого й нормативного забезпечення, бюджетного планування, бюджетного регулювання, бюджетного нормування,

оподаткування, методів мобілізації неподаткових надходжень, бюджетного фінансування, бюджетного резервування, міжбюджетних відносин, бюджетної звітності, бюджетного контролю, що дасть можливість підвищити ефективність практичної реалізації бюджетних відносин у кожній ланці бюджетної системи та якість виконання державою своїх функцій загалом. Тому усі успіхи та невдачі у соціально-економічному розвитку держави С.І. Юрій вважає завжди взаємопов'язаними з якістю організації та функціонування бюджетного механізму [3, с. 34].

Загалом, професор С.І. Юрій сформулював ряд наукових пропозицій, що стосуються удосконалення бюджетного механізму, які актуальні й сьогодні. Науковий внесок вченого полягає у тому, що він розробив нові підходи до трактування сутності бюджетного механізму, чітко визначив місце цього механізму у фінансовому механізмі держави, вказав на спільні риси та відмінності між ними, обґрунтував складові бюджетного механізму та взаємозв'язок між ними, розробив напрями модернізації бюджетного механізму в сучасних умовах, а також можливості раціональної оптимізації бюджетних та ринкових методів управління соціально-економічним розвитком країни.

Література:

1. Юрій С.І. Антологія бюджетного механізму: монографія / С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, Я.М. Буздуган. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 250 с.
2. Юрій С.І. Передмова / Юрій С.І. / Дем'янишин В.Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: моногр. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С. 5–11.
3. Бюджетна система: підруч. / [С.І. Юрій, В.Г. Дем'янишин, О.П. Кириленко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.Г. Дем'янишина, О.П. Кириленко. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 624 с.

Дем'янишин В.В.

*Аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

НАПРЯМИ ЗБІЛЬШЕННЯ ВЛАСНИХ НАДХОДЖЕНЬ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ

У фінансовій науці і практиці проблематиці формування власних надходжень бюджетних установ відводиться важливе місце. Особливо актуальними ці питання є в умовах фінансової децентралізації, розширення прав і повноважень органів місцевого самоврядування та розпорядників бюджетних коштів. Зазначимо, що роль власних надходжень бюджетних установ у суспільстві зростатиме, оскільки їхня частка у ВВП складає близько 3 відсотків, у доходах зведеного бюджету України – близько 10 відсотків, а у доходах спеціального фонду бюджету – до половини надходжень. Вони є потужним фінансовим ресурсом бюджетних установ в умовах ринкових трансформацій. Як свідчить практика, роль цього ресурсу у майбутньому зростатиме, хоча сьогодні бюджетне законодавство обмежує права головних розпорядників коштів з питань управління власними надходженнями.

Основним законодавчим документом, який регламентує порядок формування і використання власних надходжень бюджетних установ є Бюджетний кодекс України. У ньому зазначено, що ці надходження отримуються додатково до коштів загального фонду бюджету і включаються до спеціального фонду бюджету. Під власними надходженнями бюджетних установ розуміють кошти, отримані в установленому порядку цими установами як плата за надання послуг, виконання робіт, гранти, дарунки та благодійні внески, а також кошти від реалізації в установленому порядку продукції чи майна та іншої діяльності [1].

Обсяг власних надходжень бюджетних установ безпосередньо залежить від кількості та переліку платних послуг й вартості цих послуг, а також їхньої якості. Перелік послуг, які можуть надавати бюджетні установи, регламентується нормативними актами, переважно постановами Кабінету Міністрів України. Такі акти регулюють порядок надання платних послуг установами різних сфер діяльності, зокрема, освіти [2], науки [3], охорони здоров'я [4; 5; 6], культури [7], фізичної культури і спорту [8], соціального забезпечення [9].

Чинним законодавством передбачено, що власні надходження бюджетних установ поділяються на дві групи, а вони, в свою чергу – ще на чотири підгрупи. Відповідно, розробка напрямів збільшення цих надходжень тісно пов'язана з цими групами.

Оскільки, до першої групи відносяться надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із діючим законодавством, зростання їхніх обсягів доцільно забезпечувати шляхом пошуку резервів збільшення плати за послуги, що надаються бюджетними установами відповідно до їх основної діяльності, а також надходжень бюджетних установ від додаткової (господарської) діяльності, плати за оренду майна бюджетних установ та надходжень бюджетних установ від реалізації в установленому порядку майна (крім нерухомого майна). Для цього пропонуємо розширити обсяг платних послуг установ, підвищити якість цих послуг, модернізувати фінансові інструменти їхнього стимулювання, активізувати маркетингову діяльність стосовно інформованості споживачів щодо надання платних послуг.

Зважаючи на те, що друга група включає інші джерела власних надходжень бюджетних установ, у її складі пропонуємо такі напрями збільшення надходжень:

- розширення можливостей і бажань розпорядників бюджетних коштів мобілізувати благодійні внески (але без негативного впливу на показники основної діяльності), гранти та дарунки;

- активізація роботи щодо отримання та залучення додаткових коштів від підприємств, організацій, фізичних осіб та від інших бюджетних установ для виконання цільових заходів (у тому числі заходів з відчуження для суспільних потреб земельних ділянок та розміщених на них інших об'єктів нерухомого майна, що перебувають у приватній власності фізичних або юридичних осіб);

- використання можливостей щодо отримання коштів вищими та професійно-технічними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, мобілізованих за надання платних послуг (якщо таким закладам законом надано відповідне право), а також коштів державних і комунальних вищих навчальних закладів, наукових установ та закладів культури як відсотки, нараховані на залишок коштів на поточних рахунках, відкритих у банках державного сектору для розміщення власних надходжень, отриманих у вигляді плати за послуги, що надаються ними згідно з основною діяльністю, благодійні внески та гранти;

– активізація маркетингової діяльності стосовно мобілізації коштів отриманих від реалізації майнових прав на фільми, вихідних матеріалів фільмів та фільмокопій, створених за бюджетні кошти за державним замовленням або на умовах фінансової підтримки.

У цілому, практична реалізація запропонованих нами напрямів може бути ефективною за умови використання можливостей розпорядників бюджетних коштів, використання фінансових стимулів щодо збільшення обсягів власних надходжень бюджетних установ, розширення прав розпорядників коштів щодо використання спеціального фонду бюджету, серед яких основне місце займають такі надходження, модернізації маркетингового діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності платних послуг.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

2. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. №796 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/796-2010-%D0%BF/conv>.

3. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 липня 2003 р. №1180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1180-2003-%D0%BF/conv>.

4. Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Міністерством охорони здоров'я: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 р. №561-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/561-2011-%D1%80/conv>.

5. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. №1138 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>.

6. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися дитячими закладами оздоровлення та відпочинку, що утримуються за рахунок бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 квітня 2009 р. №424 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/424-2009-%D0%BF/conv>.

7. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2011 р. №1271

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1271-2011-%D0%BF>

8. Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами фізичної культури і спорту, що утримуються за рахунок бюджетних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2009 р. №356 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/356-2009-%D0%BF/conv>.

9. Про порядок надання платних соціальних послуг та затвердження їх переліку: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. №12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/12-2004-%D0%BF/conv>.

Дем'янюк А.В.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

В умовах модернізації бюджетної системи України в контексті здійснення реформи децентралізації набуває особливого значення дослідження сучасних технологій забезпечення суспільних благ на місцевому рівні, котрі є сукупністю прийомів, методів та способів розробки, прийняття і реалізації рішень у сфері управління бюджетом. Доказовість пріоритетності забезпечення якісного рівня суспільних благ на місцевому рівні є беззаперечною в межах окремої адміністративно-територіальної одиниці, адже дозволяє скорегувати прийняття бюджетних рішень з урахуванням думки громадськості.

Новітні орієнтири розвинутих ринкових економік, на відміну від ринкових відносин етапів становлення та розвитку, спрямовані на забезпечення сталого розвитку з пріоритетністю стійкого розвитку людського капіталу, коли технології та системи їх забезпечення якісно змінюються [4, с. 112]. Відповідно до глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року визначено наступні основні їх напрями:

- подолання бідності у всіх її проявах у всьому світі;
- зупинення голоду, досягнення продовольчої безпеки, покращення харчування, а також сприяння сталому розвитку сільського господарства;

- забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю населення усіх вікових категорій;
- забезпечення всеохоплюючої та якісної загальної освіти й заохочення до навчання упродовж життя усіх категорій населення;
- досягнення гендерної рівності та надання рівних із чоловіками можливостей розвитку для жінок;
- забезпечення загального доступу кожного до систем водопостачання та засобів санітарії;
- забезпечення кожного до прийнятної за ціною, безперебійного, сталого та сучасного енергопостачання;
- сприяння всезагальному та сталому економічному розвитку, зайнятості населення та запровадженню гідних умов праці для усіх верств населення;
- побудова стійкої інфраструктури і сприяння сталому розвитку індустріалізації та впровадженню інновацій;
- сприяння інтегрованості, безпеці, пристосовуваності до змінюваних умов та сталості міст;
- вжиття термінових заходів з метою збереження навколишнього природного середовища та подолання наслідків зміни клімату [3].

Вищезазначені цілі сталого розвитку безпосередньо пов'язані з рівнем соціально-економічного розвитку та забезпечення суспільними благами; налагодження й розвитку партнерських відносин між державами, між державним і місцевим рівнем, між громадським та приватним сектором.

Теоретико-практичні засади розподілу повноважень, функцій, акумуляції та використання фінансових ресурсів між державним і місцевим рівнем задля досягнення вищого рівня забезпечення суспільних благ засвідчують переваги децентралізації щодо найбільшого врахування уподобань місцевої громади. Проте необхідно зазначити, що найбільші та соціально-економічно розвинуті адміністративно-територіальні одиниці зможуть забезпечити вищий рівень якості суспільних благ [5].

Сучасні підходи до формування бюджету на місцевому рівні із найбільшим рівнем врахування думки громадськості задля забезпечення суспільних благ передбачають впровадження бюджету участі (партиципаторного бюджету), функціонування якого надає можливість громаді пропонувати та обирати проекти, що будуть реалізовані за рахунок коштів місцевого бюджету. Цикл

функціонування бюджету участі передбачає такі етапи, як подання проектів, відбір проектів для голосування, голосування громадою за проекти, внесення завдань виконання проектів на наступний бюджетний рік, реалізація проектів протягом наступного бюджетного року.

В Україні бюджет участі реалізується завдяки фундації українсько-польського партнерства ПАУСІ з 2015 р. та функціонує на практиці у Черкасах, Полтаві, Чернігові, Сумах, Луцьку, Івано-Франківську, Запоріжжі, Львові, Вінниці, Чернівцях, а також впроваджується у Тернополі, Житомирі, Ужгороді, Харкові, Рівному та Києві. За результатами обраних проектів для фінансування за рахунок коштів бюджету участі у Чернігові було підтримано п'ять проектів (створення служби соціального таксі, культурно-історичний проект, благоустрій берегової зони Десни, інформаційно-культурний проект та ремонт освітніх закладів), в Івано-Франківську переможцями стали 12 проектів, котрі переважно стосуються благоустрою міста [2].

Тернопіль також є учасником ідеї формування бюджету з використанням сучасних технологій залучення громадськості через функціонування бюджету участі. Для реалізації обраних проектів з бюджету міста Тернополя заплановано 5 млн. грн., з них 4 млн. грн. буде виділено на великі проекти (сума яких становитиме від 100 тис. грн. до 1 млн. грн.) та 1 млн. грн. – на малі проекти (до 100 тис. грн.). Згідно процедури відбору проектів, тернополяни мають можливість проголосувати за один або кілька із понад 60 зареєстрованих проектів. Запропоновані для голосування проекти стосуються таких сфер життєдіяльності міста Тернополя, як: телекомунікації, зв'язок та інформаційні технології, комунальне господарство, дорожнє господарство, спорт, освіта, культура, транспорт, навколишнє середовище, соціальний захист, охорона здоров'я тощо [1]. На теперішній час лідерами серед проектів є «Мережа міні-притулків для собак та котів «Вірні друзі»», «Соціальний мультиспортивний зал», «Молодіжний Центр – відкрита платформа для комунікації, навчання та втілення проектів». Проекти, що будуть реалізовані в рамках бюджету участі на 2017 р. остаточно визначаться до першого грудня 2016 р.

Сучасні технології забезпечення суспільних благ на місцевому рівні в умовах розвитку процесів децентралізації, незважаючи на окремі недоліки їх реалізації, дозволяють налагоджувати партнерські

відносини між місцевою владою та громадою задля покращення соціально-економічного розвитку підвідомчої території.

Література:

1. Бюджет участі. Громадський проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pb.rada.te.ua/projects>.
2. Бюджет участі: як втілюють свої ідеї українські міста [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ucerp.org.ua/doslidzhennya/byudzheth-uchasti-yak-vtilyuyut-svoyi-ideyi-ukrayinski-mista.html>.
3. Глобальні цілі сталого розвитку 2030 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web\(2\).pdf](http://www.un.org.ua/images/documents/3615/%D1%86%D1%96%D0%BB%D1%96_web(2).pdf).
4. Константюк Н. Гносеологічний аналіз суспільних та приватних благ в теорії публічних фінансів / Н. Константюк // Соціально-економічні проблеми і держава. – Вип. 1 (10). – 2014. – С. 110–119.
5. Небрат В.В. Фінансова децентралізація у контексті теорії суспільних благ / В.В. Небрат // Український соціум. – № 1 (56). – 2016. – С. 146–155.

Дерлиця А.Ю.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНSOVA ФОРМАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Сучасна економічна наука використовує різні поняття та категорії при трактуванні сутності фінансових ресурсів, що знаходяться в руках держави. Окремі з термінів доповнюють одне одного, а інші є дотичними, або ж взаємовиключними. Вітчизняна теорія фінансів, базуючись на радянській традиції при описі даної проблематики переважно використовує термін «державні фінанси». Паралельно, з боку зарубіжної економічної думки сьогодні привносяться і альтернативні поняття – «публічні фінанси», «суспільні фінанси», «урядові фінанси». Так, зокрема фінансова наука Заходу, окреслену тематику розглядає під загальним терміном «public finance». Його альтернативними варіантами перекладу є «суспільні фінанси», і «публічні фінанси». З'ясування сутності даних категорій потребує детального вивчення кожного феномену, його економічного змісту та форми. На існуванні принципів

відмінностей у вказаних поняттях уже наголошували провідні вітчизняні вчені-фінансисти В. Федосов, П. Юхименко та В. Опарін [1, с. 9]. При цьому перевагу вони віддають терміну «публічні фінанси», наполягаючи на необхідності його введення до категоріально-понятійного апарату фінансової науки. Для справедливості слід акцентувати й на успішному використанні і іншого поняття – «суспільні фінанси» [2].

На наш погляд, посприяти чіткому розмежуванню понять та визначенню їх місця у категоріальній палітрі сучасної фінансової науки, може розгляд історичних аспектів еволюції систем організації фінансового господарства держави. Адже в історичному сенсі фінансові ресурси держави пройшли тривалий шлях трансформації через ряд різних за формою та змістом моделей. Кожна модель характеризувалась унікальним поєднанням трьох ключових складових – економічної (як базису, передумови для будь-яких подальших перерозподільчих процесів), соціальної (у вимірі представлених прошарків населення, серед яких відбувався розподіл податкового тягаря та генерованих державними інститутами благ) і суспільно-політичною (системою управління фінансовими процесами та механізмами прийняття рішень). Для характеристики даного феномену, на наш погляд, потрібним є впровадження у науковий вжиток спеціального поняття – фінансова формація суспільства. Нею є історично-встановлена модель організації фінансів суспільства, втілена у особливостях форми та змісту фінансових інститутів на основі заданих економічних, соціальних та економічних умов.

Фінансові системи держави у історичному вимірі пройшли через наступні типи фінансової формації:

– на ранніх етапах становлення державності вони найчастіше мали характер монархічних фінансів. Дана формація характеризується абсолютизмом управління, невіддільністю фінансів держави і скарбниці короля, неврахуванням суспільних потреб та запитів. Це відображується у формі фінансових інститутів – доменіальній системі формування доходів, обмеженому колі виконуваних державою функцій. В умовах абсолютизму фінанси є королівською казною, особистим ресурсом у руках монарха, князя, імператора, або іншого суб'єкта, що був уособленням держави. Таку особисту скарбницю короля неправомірно вважати державними фінансами у повному розумінні;

– із зародженням демократичних інститутів, становленням парламентаризму та в ході буржуазних революцій виникають конституційні фінанси. Їх особливістю є розмежування фінансів держави та королівської скарбниці шляхом обмеження королівської влади з боку представницького органу – парламенту. Він став новим центром управління фінансами держави. Утвердження конституціоналізму в XVII і XVIII ст., розподіл гілок влади, виділило в окрему ланку механізм колективного прийняття рішень, відмежувавши його від механізму постачання суспільних благ. Парламент почав виконувати важливу функцію цілевизначення, тоді як цілереалізація стала завданням виконавчої влади. З даного моменту фінанси держави не можуть бути довільними, являючи собою продукт колективного, публічного погодження, хоча все ще не носять загальносуспільний характер з причини відсутності ефективного механізму суспільного вибору.

– іншою історичною формою організації фінансових процесів є класичні державні фінанси. Прикладом такої системи є колишній Радянський Союз та інші авторитарні суспільства. В таких умовах централізовані фінансові ресурси є без перебільшення саме державними фінансами, але не фінансами суспільства, оскільки знаходяться у повному відриві від запитів і потреб населення. Інституційні параметри такої моделі мало чим відрізняються від монархічних фінансів, оскільки прийняття фінансових рішень та їх реалізація відбувається з єдиного центру, а фінансова політика тут відірвана від суспільних інтересів громадян. Їх виявлення та врахування підміняє собою державна ідеологія, як задана система уявлень щодо політичного життя та прагнень населення. Домінант держави у економічній сфері не залишає для приватного, індивідуального майже нічого. Як і у монархічних фінансах найпростішим джерелом ресурсів стає державна власність, а самі державні фінанси не мають рис публічності.

– встановлену сьогодні у сучасних демократичних державах Заходу модель справедливо позиціонувати як суспільні фінанси – максимально прийнятну та вигідну суспільству форму організації централізованих фінансових ресурсів. Вона вибудовується у другій половині XX ст. на основі конституційних фінансів. В інституційному вимірі її ключовою новаторською особливістю є опора механізму прийняття рішень у сфері фінансів на суспільний консенсус та баланс інтересів через процедури суспільного вибору. Саме всенародне

формування влади і фінансової політики відрізняє дану фінансову формацію від попередніх та зумовлює детермінованість фінансово-розподільчих пропорцій балансом всесуспільних інтересів, а не результатом вузькогрупової боротьби.

Кожна із вказаних історичних форм має свої особливості у використуваних фінансових інструментах, перерозподільчих параметрах, пропорціях розмежування податкового тягаря та благ серед населення.

У сучасній практиці демократичних держав Заходу закріпилась особлива модель взаємодії фінансової системи і механізму суспільного вибору. Їй притаманні незначні коливання фінансових параметрів, обсягів, напрямків та структури державних витрат, ставок оподаткування під впливом почергових змін партій, що знаходяться при владі. Такі коливання ґрунтуються на зрушеннях у суспільній свідомості та запитах громадян. Саме демократичний механізм забезпечує гнучке реагування на дані виклики шляхом зміни парламентських коаліцій та урядів.

Суспільні фінанси слід розглядати, як певний якісний стан організації фінансового господарства держави. Вони характеризуються не лише законністю, як відповідністю діючій системі юридичних норм. Адже таку рису забезпечують собі навіть найбільш авторитарні системи. Суспільні фінанси володіють характеристикою іншого порядку – легітимністю – загальною підтримкою та суспільним консенсусом, відповідністю балансу суспільних інтересів, щодо фінансової діяльності держави та встановленим пропорціям перерозподілу. Постійне приведення у відповідність із суспільною волею та коригування закономірно виникаючих у процесі розвитку відхилень забезпечується механізмом суспільного вибору та надає такій державі властивостей «трансфертної держави», якій притаманна квазілегітимність розподільчих процесів [3, с. 47].

З огляду на історичну логіку трансформації фінансових систем, можна зробити висновок щодо оптимального використання термінів у сучасній вітчизняній фінансовій науці. На думку автора, правомірним є використання як поняття «публічні фінанси», так і «суспільні фінанси». Про публічні фінанси більш доцільно говорити при намаганні підкреслити їх якісну властивість відкритості для суспільства, як такі, що знаходяться в центрі уваги та зацікавленості усіх членів суспільства. У історичному вимірі про появу рис

публічності можна говорити з моменту втрати одноосібного управління фінансами, їх трансформації із особистих фінансів короля у певний колективний феномен. Так, значний ступінь публічності притаманна уже і раннім республікам. На жаль і ситуацію в сучасній Україні можна характеризувати саме як конституційні, з певним рівнем публічності однак не як суспільні. Для визначення фінансової формації у найбільш розвинутих державах світу більш правомірним є використання поняття «суспільні фінанси» – як ідеалізованого способу організації фінансового життя суспільства.

Література:

1. Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І. Українська класична школа публічних фінансів // Фінанси України. – 2015. – №10. – С. 7–31.
2. Б'юкенен Дж.М., Масгрейв Р.А. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави: пер. з англ. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004. – 175 с.
3. Бьюкенен Д.М. Политическая экономия государства благосостояния // МЭМО. – 1996. – №5. – С. 46–52.

Кириленко С.В.

*Аспірант кафедри міжнародного бізнесу та маркетингу
Тернопільського національного економічного університету*

СТАНОВЛЕННЯ ТА СУТНІСТЬ МАРКЕТИНГУ ПОСЛУГ ТА БАНКІВСЬКОГО МАРКЕТИНГУ

Маркетинг послуг, як особлива сфера маркетингу, зародився у США у 1960–70 рр., пізніше був розвинутий в дослідженнях європейських вчених у 1980-х рр. Основні концепції, що вплинули на формування маркетингу послуг, це – сервіс-домінуюча логіка, концепція якості послуг «SERVQUAL», концепція «servaction», концепція двостороннього маркетингу.

Етапи формування маркетингу послуг, а також основні західні наукові школи та доробок вітчизняних вчених у зазначеній сфері детально розкриває український науковець Дима О.О. Відслідковуючи процес розвитку теорії маркетингу послуг, автор згадує таких американських вчених, як Ежен Джонсон, Уільям

Джорж, Крістофер Лавлок, Роберт Джудд, європейських – Еверт Гуммесон, Обрі Вілсон, Джон Ратмел та ін. [1].

Вчений виокремлює чотири послідовних етапи у процесі становлення маркетингу послуг: 1) класична політична економія; 2) теорія постіндустріального суспільства; 3) маркетинг послуг; 4) сервіс-домінуюча логіка [1].

В матеріалах Вікіпедії представлена інша періодизація розвитку маркетингу послуг: 1) 1953–1979 рр. «рух із зусиллями» (crawling out); 2) 1980–1985 рр. «поспішний рух» (scurrying about); 3) 1986–1993 рр. «впевнений крок» (walking erect) [2]. Зазначену періодизацію та назви періодів запропонували американські вчені Реймонд Фіск, Стівен Браун та Мері Бітнер.

Перша стадія становлення маркетингу послуг була періодом ризику та відкриттів. В результаті були сформовані характеристики послуг як продукту у маркетингу (невідчутність, невіддільність, гетерогенність та незбережність), що склало основу для розуміння відмінності маркетингу послуг від маркетингу товарів. Основні вчені даного періоду: Джон Бейтсон, Леонард Берри, Стівен Браун, Пьер Элье, Вільям Джордже, Кристиан Грєнроос, Юджин Джонсон, Ерик Ланжар, Крістофер Лавлок.

На другій стадії розвитку маркетингу послуг були сформовані концептуальні засади якості послуг, сервісних контактів, процесу надання послуг. Саме роботи, опубліковані протягом першої половини 1980-х рр., дали поштовх бурхливому розвитку наукових досліджень у сфері маркетингу послуг, що і продовжується в даний час, який називають впевненим кроком маркетингу послуг відповідно до зростання ролі послуг в національних економіках і збільшенню частки ВВП від їх продажу, а також росту прибутковості компаній, що надають різноманітні види послуг.

Виходячи зі специфіки банківської діяльності, банківський маркетинг слід відносити до маркетингу послуг, який почав активно розвиватися як особлива сфера маркетингу починаючи з 1960-х рр.

Банківський маркетинг, за влучним визначенням фахівців, є філософією діяльності банку, його стратегією і тактикою; він спрямований на задоволення потреб, запитів й сподівань, вирішення проблем існуючих і потенційних банківських клієнтів шляхом успішної реалізації на ринку банківських продуктів, які враховують тенденції розвитку ринку та приносять користь

суспільству завдяки управлінню активами і пасивами, прибутками і витратами, ліквідністю банку, рівнем розвитку його операцій [3].

Розвиток банківського маркетингу за весь час його існування характеризується зміною його цілей, пріоритетів, переходом від однієї моделі до іншої [4]. Початковою (після другої світової війни і до початку 1970-х рр.) у банківському маркетингу була парадигма продукту, визначальну рису якої становив банківський продукт. За такого підходу головна роль у взаємовідносинах банка з клієнтом відводилась банкам, т.б. продавцям продукту. Розвиток банківської діяльності відбувався через забезпечення масовості та стандартизації обслуговування, а також шляхом здешевлення банківських продуктів.

Наступною у банківському маркетингу стала парадигма інтенсифікації комерційних зусиль, зорієнтована на максимальне врахування запитів клієнтів, забезпечення лідерства на ринку послуг, підвищення якості банківських послуг.

Глобалізаційні процеси та бурхливий розвиток інформаційних технологій зумовив перехід на межі ХХ і ХХІ ст. до нової парадигми банківського маркетингу – клієнтоорієнтованого маркетингу, основними елементами якої є:

- орієнтація на утримання клієнтів у зв'язку із збільшенням затрат на залучення нових клієнтів і неможливістю відчутного збільшення кількості клієнтів. В таких умовах вигідним стає розширення асортименту послуг, що надаються наявним клієнтам;
- співробітництво з клієнтами на основі відносин, а не на характеристиках певного продукту, що здатні задовольняти потреби клієнтів;
- індивідуальні комунікації з клієнтами, що забезпечують інтерактивне спілкування клієнта з банком (Інтернет, сучасні ІТ-технології).

Таким чином клієнтоорієнтований маркетинг спрямований на найбільш лояльних клієнтів, які довіряють даному банку більше ніж іншим. Тому банк повинен розвивати свою діяльність у сфері продажу банківських послуг, перш за все, у напрямку зміцнення довіри своїх клієнтів до банку.

Ковальчук С. називає індикатори, що свідчать про високий ступінь орієнтації компанії на задоволення потреб клієнтів, це:

- формування доступної системи продажів послуг і супутніх продуктів;

– сегментування клієнтської бази, засноване на формуванні особливих технологій роботи з кожним сегментом чи з найбільш цінними клієнтами [5].

Головною ознакою сформованого клієнтоорієнтованого підходу автор вважає: наявність політики формування клієнтської бази, ключових способів визначення її цілей, пріоритетів, ресурсів. Ми підтримуємо точку зору науковця, що клієнтоорієнтований підхід – це інструмент партнерської взаємодії підприємства і клієнта щодо задоволення його потреб, спрямований на підвищення конкурентних переваг підприємства у довгостроковому періоді, за допомогою відповідних ключових компетенцій організації.

Російський вчений Тихомирова О.В. справедливо пов'язує розвиток інвестиційних банківських продуктів із застосуванням клієнтоорієнтованого підходу у продажу банківських послуг. Сутність клієнтоорієнтованого підходу автор вбачає у націленості на встановлення стійких довготривалих відносин з клієнтами, що забезпечують банкам лояльність клієнтів, розуміння їх намірів та дозволяють більш якісно задовольняти потреби клієнтів. Це зумовлює те, що банки повинні відходити від ролі продавців послуг і ставати консультантами для своїх клієнтів (по структуризації бізнесу, відбору проектів, партнерів, організації фінансування тощо) [6].

Орієнтація на клієнта сьогодні є головною тенденцією роздрібного банківського ринку розвинутих країн Європи, Азії та світу. Передусім це проявляється у зміні комунікацій з клієнтом та підходах у формуванні маркетингової стратегії. Можна виділити декілька основних напрямків клієнтоорієнтованих підходів у банківському бізнесі, які виділяє у своїх дослідженнях Бостонська Консалтингова Група [7]:

1) Маркетингові комунікації трансформуються у діалог з клієнтом, в той час як раніше домінувало інформування клієнта про доступні послуги та тарифи.

2) Продаж послуг та продуктів відбувається на основі ретельного аналізу даних поведінки клієнта та його шляху.

3) Спрощення умов надання послуг та продуктів. Банківської сфери це стосується у більшій мірі, оскільки саме банківські продукти відрізняються комплексністю та складністю для пересічних користувачів.

4) Клієнтський шлях або досвід стає основою для розробки маркетингової стратегії та формування методології продаж.

Розуміння потреб клієнта можливе лише при ретельному вивченні його досвіду.

Вказані вище підходи сьогодні набувають широкого розповсюдження в банківському секторі розвинутих країн. Трансформація маркетингу послуг, в тому числі банківських, відбувається і завдяки розповсюдженню новітніх технологій. Висока конкуренція на ринку та «мобільність» користувачів банківських продуктів дозволяє швидко змінити установу обслуговуючого банку, тому орієнтація на клієнта потребує якнайбільшої уваги, зокрема в частині показників лояльності.

Література:

1. Дима О.О. Витоки та формування теорії «маркетингу послуг» // Формування ринкової економіки. – 2012. – №27. – С. 55–73.
2. Вікіпедія – вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Доступний з: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
3. Романенко Л.Ф. Банківський маркетинг: моногр. – К.: Вид. дім Ін Юре, 2001. – 484 с.
4. Ткачук В., Ткачук Н. Нова парадигма маркетингу у сфері банківського бізнесу // Наука молода. – 2009. – №12. – С. 172–173.
5. Ковальчук С. Розвиток клієнтоорієнтованості засобами краудсорсингу // Маркетинг в Україні. – 2015. – №5. – С. 34–48.
6. Тихомирова Е.В. Клиентоориентированный подход банков как условие инновационного роста // Деньги и кредит. – 2014. – №1. – С. 51–56.
7. Customer-centricity in retail banking. The Boston Consulting Group, Inc. 2012: [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.bain.com/Images/BAIN_DIGEST_Customer_behavior_and_loyalty_in_retail_banking_2015.pdf.

Кізіма Т.О.

Д.е.н., професор, професор кафедри фінансів ім. С.І. Юрія Тернопільського національного економічного університету

ДОМОГОСПОДАРСТВА НА ФІНАНСОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

В сучасних умовах важливою складовою фінансів домогосподарств є формування заощаджень, котрі не лише сприяють задоволенню майбутніх потреб таких господарств, але і

впливають на розвиток національної економіки загалом. Однак для того, щоб заощадження населення були ефективно використані іншими економічними одиницями, вони повинні бути спершу належним чином організовані, а потім трансформовані в інвестиції за допомогою різноманітних інструментів, що обертаються на фінансовому ринку.

Дослідження сутності та інвестиційної спрямованості заощаджень завжди були і залишаються однією з ключових проблем економічної науки. Питання заощаджень та інвестицій досліджувалися класиками економічної теорії (А. Маршаллом, Дж.М. Кейнсом, К. Марксом, А. Смітом), які основну увагу в своїх працях спрямовували на розподіл доходів та заощаджень в сім'ях і соціальних групах. Ґрунтовний аналіз ролі заощаджень та особливостей формування доходів домогосподарств провели у своїх працях К. Бюхер, Г. Беккер, К. Ланкастер, Е. Гідденс, які акцентували увагу необхідності залучення грошових коштів населення у фінансовий обіг через інструменти фінансового ринку. Як джерело інвестицій розглядають заощадження і вітчизняні вчені (О. Барановський, О. Марець, М. Литвак, Н. Можайкіна, Ю. Станкевич та інші), досліджуючи передусім проблеми, пов'язані з аналізом чинників, що впливають на обсяг заощаджень, їхнє стимулювання тощо.

Однак зазначимо, що незважаючи на велику кількість публікацій, їхнє беззаперечне наукове та практичне значення, низка питань стосовно залучення та ефективного використання заощаджень домогосподарств на фінансовому ринку України залишаються без чіткої відповіді. Зокрема, системного дослідження потребує поведінково-мотиваційний механізм трансформації заощаджень в інвестиційні ресурси, визначення новітніх форм розміщення заощаджень на фінансовому ринку та особливостей їх популяризації серед вітчизняних домогосподарств.

Заощадження населення можна вважати інвестиційним ресурсом у тому випадку, коли домогосподарство ухвалює рішення вкласти свої заощадження в об'єкти підприємницької або іншої діяльності з метою збільшення їх вартості. Процес вкладання тимчасово вільних коштів у різноманітні фінансові активи є одним із проявів активної фінансової поведінки домашніх господарств в сучасних умовах. І саме від дохідності, строковості та рівня

ризикованості активів залежить ефективність здійснюваних заощаджень.

Участь вітчизняних домогосподарств у фінансових процесах, починаючи з 2000-х рр., поступово зростає. Проте потрібно зазначити, що не всі види фінансових послуг викликають однаковий інтерес у громадян (причому цей інтерес досить швидко і гнучко реагує на зміни економічної кон'юнктури). Так, в період системної трансформації 1990-х рр. в Україні найпоширенішою формою заощаджень була купівля валюти; в період виходу з кризи (з кінця 1990-х рр. і до початку світової фінансової кризи 2007 р.) високою була популярність у населення заощаджувальних вкладів і депозитів. На жаль, інші форми вкладень (скажімо, придбання цінних паперів) в період економічного зростання так і не набули широкого розповсюдження в національній економіці і донині знаходяться на стадії формування інтересу до них з боку населення. У посткризовий період частка витрат на заощадження дещо знизилася.

Відтак можемо стверджувати, що сьогодні переважна більшість населення в Україні демонструє пасивну фінансову поведінку та невисоку схильність до заощаджень (гранична схильність до заощаджень у 2012–2014 рр. значно знизилась порівняно з попередніми періодами і мала від'ємне значення: $-0,298$ і $-0,650$ відповідно). А за даними Державної служби статистики України, лише близько 7% загальних доходів населення спрямовуються на приріст фінансових активів та близько 0,5% – на накопичення нефінансових активів. Тобто, активні заощадження складають біля 7,5% доходів населення [1, с. 372].

Світовий досвід, а також тенденції розвитку українського фінансового ринку вказують на те, що в умовах ринкової економіки організовані заощадження суттєво переважають над неорганізованими. Причому серед організованих заощаджень населення особливе місце посідають банківські вклади. Так, до 2013 р. спостерігалася стабільна тенденція зростання загальної суми депозитів домогосподарств в банківських установах, однак у 2014–2015 рр. відбулося суттєве їх скорочення (більше, ніж на 30 млрд. грн.), що спричинено низкою факторів економічного та політичного характеру.

Одним із головних секретів успіху гривневих депозитів у 2015 р. була їх висока прибутковість. Так, середні ставки за різними типами і термінами вкладів в національній валюті від 50-ти найбільших за

розміром активів банків України у 2015 р. були в середньому в 2,5 рази вищі, ніж за депозитами в доларах. Причому однозначної тенденції в динаміці не можливо прослідкувати, адже факторами впливу на таку нестабільність є облікова ставка Національного банку України, рівень попиту на банківські продукти, платоспроможність домогосподарств, рівень інфляції тощо. Під впливом цих факторів процентні ставки різняться між собою в залежності від строку вкладу та валюти.

Діяльність небанківських фінансово-кредитних установ (насамперед кредитних спілок, недержавних пенсійних фондів та страхових компаній зі страхування життя) у формуванні ощадно-інвестиційної поведінки населення складає конкуренцію комерційним банкам, але все ще продовжує залишатися менш популярною серед українських домогосподарств. Однак, не зважаючи на певні труднощі, ці установи продовжують активно співпрацювати із сектором домашніх господарств.

Кредитні спілки виникли як реакція на потребу населення у наданні швидких та недорогих фінансових послуг. На жаль, за роки незалежності суттєвих зрушень в їхній діяльності не відбулося: хоча обсяги операцій і зростали, але частка активів кредитних спілок порівняно з активами банківських установ залишається незначною. Відтак пріоритетними напрямками розвитку цих інституцій є збільшення обсягів кредитування з одночасним нарощуванням залучених коштів від членів кредитних спілок, а також пошук додаткових джерел фінансування діяльності.

Діяльність недержавних пенсійних фондів полягає в акумулюванні активів учасників такого фонду та зростанні їх обсягів і вартості через провадження інвестиційної діяльності. До перешкод, що стоять на заваді ефективному розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення, слід віднести [2]:

- збільшення ризиків, пов'язаних із фінансовою нестабільністю; обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів;
- досить складна процедура доступу недержавних пенсійних фондів до зовнішніх фінансових ринків;
- недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників;
- низький рівень роз'яснювальної роботи щодо змісту та ролі системи накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та

недостатня фінансова спроможність громадян щодо участі в системі недержавного пенсійного забезпечення.

За схожим принципом з недержавними пенсійними фондами працюють і страхові компанії в сфері страхування життя. Заощадження домогосподарств за допомогою страхування життя є джерелом довгострокових інвестицій, що дуже важливо в умовах розвитку економіки.

Існуючий стан української економіки проявився негативними тенденціями і у страховій сфері. Відтак підгалузь страхування життя в Україні необхідно реформувати. А пріоритетами у регулюванні ринку страхування життя мають стати: відновлення довіри громадян до цього виду страхування; впровадження європейських принципів регулювання страхової діяльності; забезпечення прозорості страхового ринку шляхом забезпечення достовірної та регулярної фінансової звітності; капіталізація сектора.

В умовах дефіциту фінансових ресурсів домогосподарства змушені шукати альтернативні джерела накопичення та примноження коштів. Одним з таких джерел може слугувати фондовий ринок. Однак багатоаспектність та в деякій мірі хаотичність і певна фрагментарність у функціонуванні фондового ринку України не дають змоги детально дослідити всі наявні на ньому проблеми, особливо стосовно активності домогосподарств у цьому секторі. Так, тенденція випуску цінних паперів в Україні залишається суперечливою та дискретною. Негативним моментом є відсутність чіткої та структурованої інформації. Таку вкрай негативну ситуацію на фондовому ринку України, на нашу думку, можна пояснити недостатньо розвинутою системою фондового ринку (особливо в регіонах), а також практично повною неінформованістю населення щодо змісту, дохідності, конкретних механізмів придбання і управління цінними паперами. Тому ця форма вкладень залишається прерогативою для населення, що проживає в мегаполісах, і притаманна обмеженій кількості осіб.

Таким чином, маємо підстави стверджувати про низький рівень ощадно-інвестиційної активності домогосподарств в Україні та ірраціональний характер їх фінансової поведінки. Відтак найвагомими пріоритетами державної політики стимулювання ощадно-інвестиційної поведінки населення, на наш погляд, мають стати: підвищення рівня фінансової грамотності та популяризація ощадно-інвестиційної ідеології і культури серед вітчизняних

домогосподарств, підвищення надійності систем захисту організованих заощаджень, розвиток фінансового посередництва та урізноманітнення фінансових інструментів для використання пересічними громадянами.

Література:

1. Статистичний щорічник України за 2014 рік / за ред. І.М. Жук, відп. за випуск О.А. Вишневська. – К: Державне підприємство «Інформаційно-аналітичне агенство», 2015. – 586 с.

2. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua>.

Квасниця О.В.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МІСЦЕВИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ

Одним із найбільш дієвих методів здійснення витрат місцевих бюджетів є програмно-цільовий метод, який реалізується через місцеві цільові програми та забезпечує прямий взаємозв'язок між розподілом бюджетних ресурсів і фактичними чи запланованими результатами їх використання у відповідності до встановлених пріоритетів соціально-економічного розвитку територій.

Розглядаючи стан виконання як державних, регіональних так і місцевих цільових програм слід зазначити, що стан з їх реалізацією не є задовільним. Ця ситуація зумовлена, насамперед, тим, що розробляється велика кількість програм на впровадження яких мають витратитися значні кошти, проте потреби у фінансуванні програмних заходів завжди перевищують можливості їх повного забезпечення. Тому зважаючи на це, одні програми доводиться відкладати до початку реалізації, призупиняти на невизначений термін реалізацію інших, а деякі – фінансувати не в повному обсязі. У сформованій ситуації необхідно кардинально змінити підхід до програмно-цільового управління на місцевому рівні. Для того, щоб програмно-цільовий метод став ефективним інструментом

управління на місцевому рівні, необхідно серйозно підійти до процесу формування місцевих цільових програм.

Чинне законодавство України наділяє місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування повноваженням розробляти цільові програми. Структура та принципи розроблення цільових програм в Україні регулюються Законом України «Про державні цільові програми», Постановами Кабінету Міністрів України та Наказами Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, однак жоден з нормативно-правових актів напряду не визначає чіткої структури та методології розробки та функціонування саме місцевих цільових програм, відсутні спеціальні знання й підготовка у держслужбовців, які займаються розробкою цільових програм та відсутній належний контроль за якістю і моніторинг реалізації місцевих програм з боку органів, що їх ухвалюють, а також громадськості. Тому першочерговою проблемою, яка потребує негайного вирішення, є ухвалення Закону України «Про місцеві цільові програми» та розробка необхідного методичного забезпечення діяльності місцевих органів влади щодо складання, реалізації та виконання місцевих цільових програм.

Певним кроком вперед у цьому напрямку став посібник для держслужбовців «Основи розробки місцевих цільових програм», де зазначено, що місцева цільова програма – це сукупність взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками виконання та ресурсним забезпеченням з усіма задіяними виконавцями, спрямованих на розв'язання найактуальніших проблем розвитку міста або окремих галузей економіки чи соціально-культурної сфери міста, реалізація яких здійснюється з використанням коштів місцевого бюджету, обласних бюджетів, бюджету АР Крим, Державного бюджету та інших залучених коштів [2, с. 5].

Місцеві цільові програми – це механізм планування та управління місцевим розвитком, що в тій чи іншій формі застосовується у більшості міст світу (в міжнародній практиці більше відомий як територіальні та галузеві стратегії розвитку). Особливістю застосування цього механізму на пострадянському просторі є те, що місцеві цільові програми дають змогу не тільки планувати відповідні видатки місцевих бюджетів, а й залучати додаткове фінансування у вигляді цільових трансфертів з державного бюджету надходжень у рамках державно-приватного партнерства чи концесії, інвестицій,

кредитів тощо, у такий спосіб збільшуючи дохідну частину міського бюджету [3, с. 9].

Міські цільові програми є важливим інструментом реалізації стратегії соціально-економічного розвитку міста та засобом розв'язання проблеми місцевого значення.

Серед основних переваг місцевих цільових програм, у порівнянні з іншими механізмами фінансування місцевого економічного розвитку, слід відзначити можливість забезпечити значну концентрацію ресурсів для вирішення певної проблеми місцевого економічного розвитку (принцип «мета – ресурси – результат»), просторову інтеграцію (принцип об'єднання зусиль розрізнених суб'єктів-представників як публічного, так і приватного секторів), а також мультиплікацію результату (принцип відтворення ресурсної бази) [1, с. 24].

При розробці та реалізації місцевих цільових програм потрібно брати до уваги певні обмеження та можливі негативні наслідки, наприклад [1, с. 24]:

- реалізація окремих програм (наприклад, щодо створення нових або розширення існуючих підприємств) може призвести до збільшення навантаження на місцеву інфраструктуру, що призводитиме до її виснаження, а згодом – до необхідності збільшення бюджетних видатків на її утримання;

- розвиток нових підприємств, створених за результатами реалізації програм, може мати негативні наслідки для довкілля, зокрема через зростання атмосферних та інших викидів;

- надання в межах реалізації програм підтримки окремим підприємствам або галузям призводитиме до намагань поширити ці заходи на інші сегменти місцевої економіки, що розпорошуватиме фінансові та інші ресурси й знижуватиме ефект від реалізації програми;

- реалізація програм щодо розвитку окремих частин міста може мати наслідком зростання цін на нерухомість у відповідних районах, що приносить вигоди її власникам, але збільшує витрати орендарів.

Таким чином, при вирішенні питання про доцільність розроблення та реалізації місцевої цільової програми потрібно враховувати, як вона вплине на місцевий бюджет, стан ринку праці, конкурентні позиції місцевого бізнесу порівняно з іншими юрисдикціями, розподіл витрат і вигод між споживачами та виробниками тощо.

Підсумовуючи зазначимо, що вдосконалення ефективності реалізації місцевих цільових програм можна здійснити шляхом:

- закріплення на законодавчому рівні механізму розрахунку показників результативності місцевих цільових програм;
- створення методичних рекомендацій щодо розробки моніторингу та оцінки ефективності виконання місцевих цільових програм;
- запровадження вартісної оцінки результативності бюджетних витрат за місцевою цільовою програмою;
- законодавче визначення процедури припинення фінансування місцевих цільових програм на стадії її виконання, визначення ризиків невиконання програми і доцільності її фінансування в наступному році;
- розроблення переліку показників результативності місцевих цільових програм за кожною із сфер їх функціонування (освіта, наука, культура, охорона здоров'я, охорона довкілля, соціальний захист і соціальне забезпечення і т.п.)

Література:

1. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. – К.: Центр громадської експертизи. – Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. – 176 с.
2. Основи розробки місцевих цільових програм. Посібник для держслужбовців. – Сімферополь: Євпаторійський центр регіонального розвитку, Український інститут публічної політики, Кримський центр ППК. – Проект «Вдосконалення засад розробки та функціонування місцевих цільових програм в АР Крим», 2011. – 91 с.
3. Плужник А.В. Механізм бюджетного забезпечення міст в умовах децентралізації / А.В. Плужник// Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015 – Вип. 4 (114). – С. 8–13.

Клапків Ю.М.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СПЕЦИФІКА ПОШИРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПРОДУКТІВ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ ПІРАМІД

Негативне сприйняття фінансового середовища, а особливо парабанківської сфери обумовлено зловживаннями та шахрайством на фінансовому ринку, насамперед на стику банківського і страхового ринку, є характерними явищами останнього двадцятиріччя.

Фінансові піраміди можна віднести до основного негативного суспільного чинника, що обмежує розвиток фінансового ринку, саме в аспекті сприйняття через потенційного клієнта фінансової послуги.

Фінансові піраміди, реалізуються через відмінні компанії, що відносять себе до фінансового ринку.

Проблема функціонування парабанківських інституцій знаходяться поза межами контролю урядів, що реалізується через систему технічного нагляду фінансових і центральних банків. В 2008 р. Тімоті Гайтнер, колишній голова відділення ФРС в Нью-Йорку, на засіданні Економічного Клубу (Economic Club) представив драматичний образ ситуації в цій галузі. Парабанківська фінансова система зросла до значних розмірів, особливо у сфері грошового ринку та фондів. На думку Тімоті Гайтнер шкала ризику і відносна відсутність ліквідності активів, якими фінансуються короткострокові зобов'язання викликала чутливість багатьох установ [1, с. 14].

В нашому трактуванні, фінансову піраміду можна висвітлювати як: діяльність підприємства фінансової сфери, що полягає в прийнятті фінансових коштів для інвестування з високим рівнем повернення (принаймні на рівні декларування); ця мета, однак, не реалізується взагалі або в достатній мірі, що спричиняє спіраль втрат. У період функціонування фінансової піраміди виплати капіталу, що вилучається і відсотків проводяться з поточних вкладень нових клієнтів (інвесторів або партнерів).

Це визначення включає як класичні піраміди «схема Понці», так і фінансові інституції, які частково приносять дохід, але через деякий час не є в стані погасити заборгованості перед вкладниками (інвесторами, партнерами).

Як правило, такого роду інституції працюють без необхідної ліцензії, хоча це не є правилом (наприклад, BLMIS Бернарда Медоффа чи WG1 в Польщі).

Сучасні фінансові піраміди (приміром, піраміда Медоффа) мають горизонтальну структуру. Так само, як у класичних фінансових пірамідах (ланцюгових) – піраміда продовжується до тих пір, доки нові грошові надходження перевищують суму виплат, у тому числі належних відсотків. В основі їх успіху є довіра інвесторів.

Частина інвесторів не усвідомлює причини приреченості даної системи на крах навіть усвідомлюючи принципи нарощення відсотків. Кількість учасників в класичній піраміді повинна збільшуватись таким чином у геометричній прогресії та має свої фізичні обмеження. Фінансові піраміди, як правило, не створюють ніякої доданої вартості.

Історичний аналіз показує, що всі фінансові піраміди падають в результаті втрати довіри; коли в засобах масової інформації з'являлася інформація про компанію, люди пов'язували її діяльність з пірамідою і спекуляцією на ринку, наступає обмеження вхідних фінансових потоків, і, як наслідок, – банкрутство.

Шахрайство є дією абсолютно свідомою, що має на меті одержання економічної вигоди, у відповідності з законодавством обманним шляхом. Доказовою базою, на основі якої відбувається припинення шахрайства можуть бути зібрані сфальшовані чи неправдиві документи, факти несумісних з істиною чи їх підтасуванні, а також відсутність ясності і прозорості дій компанії або її співробітника [2].

Основна мета злочинця це бажання отримання фінансових коштів, в простий і швидкий спосіб. Важливо розрізнати і розподіляти границю між двома поняттями, якими є поняття економічного злочину та фінансового шахрайства. Злочини чітко визначені в кримінальному кодексі, в той час, коли шахрайство стає злочином тоді, коли знаходить своє підтвердження, і лише тоді можливі санкції. Частина учасників акцептуючись у діяльність фінансової піраміди, навіть із фінансовою чи юридичною освітою, усвідомлюють характер даної інституції та через недостатність у суспільстві конкретності визначення та використання даної категорії, на бачать в цьому жодної моральної чи соціальної проблематики.[3] Не усвідомлюючи соціально-економічного ефекту їх «інвестиційної діяльності», та

вважаючи залучення нових учасників ефективним методом збагачення.

З точки зору критерію типів шахрайств, що виникають у діяльності фінансових пірамід можна виділити наступні:

– періодична виплата відсотків (доходів від інвестицій) при паралельній втраті ресурсу ввіреного капіталу і функціонування чорної бухгалтерії або витік з інституції капіталу і призупинення виплат відсотків (доходу) для інвесторів;

– концентрація маркетингу на обраній цільовій групі клієнтів або відсутність такої уваги з від органів нагляду,

– відсутність розкриття інформації про діяльність, часткове розкриття або висвітлення неправдивої інформацію, яку часто називають «творчий бухгалтерський облік» [4].

Фінансові піраміди також стараються залучити ресурси клієнтів, які мають капітали з не документованих джерел, часто це кошти зароблені за кордоном, навіть існування яких важко довести не говорячи вже про втрату.

Сучасні системи фінансового захисту та гарантій на фінансовому ринку не усувають діяльність та негативні наслідки фінансових пірамід, що утруднює функціонування справжніх фінансових інституцій та чинить суттєвий вплив на прийняття рішення фізичними особами щодо фінансових послуг.

Література:

1. Krugman P. The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008 // P. Krugman / Norton Ic Company, New York 2009. – 288 s.

2. Klapkiv J. The Use of Financial Risks Insurance to Launder Financial Resources in Ukraine / Jurij Klapkiv // Wiadomości Ubezpieczeniowe. – №4 (59). – 2015. – S. 125–131.

3. Юрій С.І. Логос теорії міжнародних фінансів / С.І. Юрій // Фінанси України. – 1998. – №1. – С. 5–11.

4. Бабенко-Левада В. Заборона фінансових пірамід як шлях до припинення шахрайств на ринку фінансових послуг // В. Бабенко-Левада, М. Скірко / «Ефективна економіка». – №5. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eir.zntu.edu.ua/bitstream/123456789/539/1/Babenko-Levada_Prohibition%20of%20the%20financial%20pyramid.pdf.

Коваль С.Л.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КРЕДИТНІ РИЗИКИ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

Розширення пропозиції дорогих товарів (побутової і електронної техніки, меблів, автомобілів, нерухомості), агресивна реклама заможного життя, порівняння з більш успішними людьми формує додаткові потреби членів домогосподарств, підштовхує до збільшення споживання товарів та послуг, які не мають відповідного фінансового забезпечення. При недостатності коштів для забезпечення потреб домогосподарства можуть запозичити фінансові ресурси у формі кредиту.

Статистична інформація НБУ відображає динаміку кредитної активності домогосподарств (табл. 1).

Як видно із показників, представлених у табл. 1, виникнення несприятливої економічної ситуації у 2008–2012 рр. зумовило зниження обсягів кредитів, наданих домогосподарствам вітчизняними банківськими установами. Такі зміни зумовлені зниженням реальних доходів домогосподарств та невизначеністю фінансового стану у майбутньому. Зростання обсягів кредитів спостерігалось у 2013–2014 рр., однак за результатами 2015 р. спостерігається найнижчий їх рівень за весь аналізований період – 174,9 млрд. грн., що викликано не лише зниженням рівня доходів населення, а й підвищенням фінансової грамотності населення, коли потенційні позичальники усвідомлюють фінансові наслідки залучення кредитних коштів (табл. 1).

У процесі дослідження виявлено, що населення переважно отримує споживчі кредити для придбання товарів (побутової чи комп'ютерної техніки, меблів, тощо). Так, питома вага споживчих кредитів, наданих домогосподарствам упродовж 2008–2015 рр. становила 56,8–71%. Переважання споживчих кредитів, можна пояснити простою процедурою оформлення, яка переважно відбувається у закладах торгівлі.

Більше третини кредитів домогосподарств спрямовується на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості.

Використовуючи кредитні ресурси домогосподарства отримують можливість задовольнити матеріальні та духовні потреби, покращити

свої побутові та житлові умови, не відкладаючи їх вирішення до моменту накопичення коштів. Разом з тим, використання кредитних коштів супроводжується можливістю виникнення кредитних ризиків. Під терміном «кредитний ризик» розуміють ситуацію, при якій домогосподарство не здатне реалізувати власні мотиви, сплатити боргові зобов'язання та відсотки за кредитом.

Таблиця 1

Склад, структура і динаміка кредитів, наданих банками України домогосподарствам у 2008–2015 рр.

Показники		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кредити надані домашнім господарствам	млрд. грн.	280,5	241,2	209,5	201,2	187,6	193,5	211,2	174,9
	питома вага, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	темп зростання, %	-	86,0	86,9	96,0	93,2	103,1	109,1	82,8
На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	млрд. грн.	88,4	98,8	82	70,4	58,4	51,4	71,8	66,2
	питома вага, %	31,5	41,0	39,1	35,0	31,1	26,6	34,0	37,9
	темп зростання, %	-	111,8	83,0	85,9	83,0	88,0	139,7	92,2
Споживчі кредити	млрд. грн.	186,1	137,1	122,9	126,2	125,0	137,3	135,1	104,9
	питома вага, %	66,3	56,8	58,7	62,7	66,6	71,0	64,0	60,0
	темп зростання, %	-	73,7	89,6	102,7	99,0	109,8	98,4	77,6
Інші кредити	млрд. грн.	6,1	5,3	4,6	4,6	4,2	4,7	4,3	3,8
	питома вага, %	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2	2,4	2,0	2,2
	темп зростання, %	-	86,9	86,8	100,0	91,3	111,9	91,5	88,4

Складено і розраховано за даними [1].

Найпоширенішим з кредитних ризиків домогосподарств є неплатоспроможність позичальників. Враховуючи, що основним джерелом доходів домогосподарств є заробітна плата, в умовах економічної нестабільності існує ризик її втратити. Імовірність погіршення фінансового стану притаманна також громадянам, які здійснюють підприємницьку діяльність і можуть отримати негативні фінансові результати діяльності. Відсутність коштів для сплати відсотків та повернення кредиту призводить до переживань людини, депресивного стану, а іноді і до суїциду.

Недостатній рівень фінансової грамотності населення є ще одним ризиком, що притаманний кредитній поведінці домогосподарств. Даний ризик виникає через недостатню обізнаність позичальника, який не розуміє умови кредитного договору, або взагалі його не читає. Іноді громадяни, які вступають в кредитні відносини, цікавляться лише місячною сумою, обов'язковою до сплати. Результатом такої безпечності є фінансові претензії з боку банківських установ по сплаті як відсотків, так і кредиту, в гіршому випадку позичальники можуть позбутися власного майна.

Ризиковість використання домогосподарствами кредитних коштів може виникати внаслідок приховування інформації банківськими працівниками. Так, умовами кредитного договору може бути передбачена необхідність здійснення позичальником додаткових платежів, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту, як на користь банку (комісія за розрахунково-касове обслуговування при сплаті відсотків чи погашенні кредиту, при отриманні виписки за кредитним рахунком тощо), так і на користь третіх осіб (страхові платежі, платежі за послуги нотаріусів). У момент укладення кредитного договору працівники банку можуть акцентувати увагу позичальника на процентній ставці за користування кредитом і не повідомити про величину ефективної процентної ставки (відсотки за кредитом, комісії, наявність прихованих комісій, методи і база їх нарахування, наявність і вартість супутніх послуг).

Ще одним ризиком для домогосподарств є кредитоманія. Цей ризик виникає у двох випадках. Перший, коли домогосподарство не маючи фінансової можливості повернути кредит та сплатити відсотки для погашення поточних зобов'язань залучає нові кредити. Борг перед банківськими установами зростає та стає досить проблематичним для повернення. Рішення залучити новий кредит для погашення попереднього не вирішує проблеми заборгованості, а лише погіршує фінансовий стан домогосподарства. В другому випадку, члени домогосподарства беруть кредити на непотрібні речі для створення ілюзії щастя і заможності. При цьому людина, яка не мотивовано залучає позикові кошти стає фінансово зобов'язаною.

Підсумовуючи вищевикладене, слід вказати на п'ять основних мотивів, що визначають кредитну поведінку домогосподарств: забезпечення життєдіяльності домогосподарства; піклування про

дітей; придбання дорогих товарів тривалого використання; забезпечення бажаного рівня життя; організація або розширення власного бізнесу.

Основними кредитними ризиками домогосподарств є неплатоспроможність, недостатній рівень фінансової грамотності населення, приховування інформації банківськими працівниками, кредитоманія. Мінімізація кредитного ризику забезпечить ефективне використання кредитних ресурсів та сприятиме підвищенню добробуту населення. Саме тому, з метою уникнення ризиків кредитна поведінка домогосподарств має передбачати заходи спрямовані на:

- підвищення фінансової грамотності членів домогосподарств шляхом самоосвіти, участі у просвітницьких заходах, які проводять громадські організації, консалтингові компанії;

- відповідальне ставлення до підписання кредитного договору: вивчення фінансових умов, які пропонують банківські установи; отримання роз'яснень та консультацій спеціалістів з питань кредитування, пересвідчення, що запропонований банком для підписання зміст кредитного договору не містить умов, сутність та значення яких не зрозумілі;

- отримання інформації про ефективну процентну ставку (величину, яка охоплює всі витрати, пов'язані із отриманням та погашенням кредиту);

- здійснення попереднього аналізу доцільності залучення домогосподарством кредитних коштів, а також оцінку власних фінансових можливостей повернення кредиту та сплати відсотків.

З метою розроблення рекомендацій у сфері кредитної поведінки населення, подальші наукові дослідження слід спрямувати на обґрунтування способів мінімізації кредитних ризиків домогосподарств.

Література:

1. Кредити, надані домашнім господарствам, за цільовим спрямуванням і строками погашення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/files/3.3-Loans.xls>.

2. Коваль С.Л. Мотиви та потенційні ризики кредитної поведінки домогосподарств / С.Л. Коваль // Ефективна економіка. – 2016. – №10. – Електронне наукове фахове видання.

Ковалевич Д.А.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

РОЛЬ ОРГАНІВ КАЗНАЧЕЙСТВА В УПРАВЛІННІ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ

Фінансові ресурси – це один з найважливіших показників національної економіки, що окреслюють можливості бюджетів, визначають потенціал установ та організацій бюджетної сфери, зумовлюють напрями співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та інвесторами.

Рівень фінансових ресурсів є важливим для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів. Однак при формуванні та використанні фінансових ресурсів виникають явища, які викликають їх динамічні зміни.

Фінансові ресурси регіону представляють сукупність грошових доходів і нагромаджень, які формуються за рахунок валової доданої вартості, створеної на певній території, використовуються для її соціального і економічного розвитку.

Домінуюче акумулювання фінансових ресурсів регіону в місцевих бюджетах підкреслює тісну взаємозалежність суб'єктів господарювання і держави.

В місцевих бюджетах акумулюється частина фінансових ресурсів, яка забезпечує фінансову базу місцевим органам влади для реалізації своїх повноважень. Наповненість фінансової бази залежить, з одного боку, від економічного розвитку регіону, зокрема від повноти та своєчасності надходжень податків, зборів та інших платежів, які надходять в бюджет, з іншого боку – від цільового, раціонального і ефективного використання бюджетних ресурсів.

Концентруючи фінансові ресурси в місцевих бюджетах, місцеві органи влади мають право централізовано направляти фінансові ресурси на вирішення важливих завдань розвитку пріоритетних галузей національного господарства. Шляхом перерозподілу фінансових ресурсів місцеві бюджети впливають на оптимальні пропорції фінансування видатків, забезпечуючи при цьому ефективне використання ресурсів.

Казначейське обслуговування коштів місцевих бюджетів здійснюється органами Державної казначейської служби України, головним призначенням яких є сприяння оптимальному

фінансовому управлінню державними фінансовими ресурсами та їх розподілу.

Проблеми казначейського обслуговування місцевих бюджетів всебічно висвітлені у економічній літературі. Значний внесок у розробку теоретичних основ місцевих бюджетів та їх казначейського обслуговування внесли такі вчені і економісти С.О. Булгакова, О.П. Кириленко, С.І. Юрій, П.Г. Петрашко, В.І. Стоян, О.С. Даневич О.О. Чечуліна, Н.Л. Фролова, В.М. Швацька, І.В. Форкун та багато інших.

Державною казначейською службою України здійснювались заходи спрямовані на перспективний розвиток системи, які забезпечували вдосконалення казначейського обслуговування бюджетів.

Казначейська система обслуговування державного та місцевих бюджетів забезпечується повноваженнями, наданими органам Державного казначейства для організації й проведення роботи, пов'язаної з прийманням і зарахуванням на відповідні рахунки бюджетних коштів, їх зберіганням та використанням на заходи, що передбачені бюджетом на відповідний рік, здійсненням обліку бюджетних коштів і складанням звітності про виконання бюджету.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу повноваження органів державного казначейства у частині обслуговування місцевих бюджетів за видатками зосереджується на посиленні контролю за рухом коштів місцевих бюджетів, своєчасному попередженні їх нецільового використання та впровадженні нових засад управління бюджетними зобов'язаннями [1].

Разом з тим участь казначейства в управлінні фінансовими ресурсами держави ускладнюється необхідністю розв'язувати широкий спектр складних і багатопланових питань, пов'язаних з формуванням адекватного сучасним вимогам бюджетного законодавства, необхідністю вдосконалення бюджетного процесу й міжбюджетних відносин, нестабільністю фінансової системи, недостатнім теоретичним опрацюванням казначейських технологій тощо[2, с. 233].

Основними завданнями у цій сфері мають стати удосконалення методології та перехід на єдині методологічні засади бухгалтерського обліку і звітності, а також створення уніфікованого організаційного та інформаційного забезпечення бухгалтерського обліку. Важливим напрямком реформування бухгалтерської системи та звітності

бюджетних установ має стати впровадження нового плану рахунків виконання бюджету та виконання кошторисів бюджетних установ, що змогу забезпечити прозорість облікових процесів, складення звітності та отримання інформації про фінансові операції, які здійснюються у державному секторі.

Доцільно сконцентрувати зусилля на реалізації державної політики у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів та ефективному управлінні фінансовими ресурсами держави, на необхідності дотримання прозорих правил ефективного та раціонального використання державних коштів, недопущення бюджетних правопорушень як у діяльності органів Державної казначейської служби України, так і в роботі головних розпорядників коштів.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: за станом на 01.10.2016 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України від 08.07.2010 р. №2456-VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2542-14>.

2. Юрій С.І. Казначейська система: підручник / С.І. Юрій, В.І. Стоян, О.С. Даневич. – Тернопіль: Карт-бланш, 2006. – 818 с.

Коломийчук Н.М.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕРЖАВНИЙ ВНУТРІШНІЙ ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ В ПРОЦЕСІ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

Особливе місце в системі державного внутрішнього фінансового контролю займає попередній контроль, який здійснюється у процесі складання проектів бюджетів усіх рівнів. За допомогою цього контролю органи державної влади, державного управління і місцевого самоврядування мають змогу попередити фінансові зловживання, пов'язані з формуванням дохідної й видаткової частини бюджетів. Головна перевага цього контролю – забезпечення раціональної та оптимальної мобілізації всіх дохідних джерел, а також цільового, ефективного й економного використання бюджетних коштів у майбутньому.

Бюджетне планування спрямоване на підвищення ефективності, дієвості й прозорості державного сектору економіки і проводиться шляхом встановлення бюджетних цілей не тільки на наступний рік, а й на перспективу. Тому порядок фінансового планування безпосередньо визначає характер бюджетного процесу. Щорічна ж зміна законодавства, зумовлена ухваленням бюджету, може свідчити про періодичне підлаштування правового поля під потреби бюджетного процесу для компенсації недопрацювань у підготовчий період.

До системних проблем у бюджетному плануванні в нашій державі, які враховуються при здійсненні фінансового контролю належать:

- недостатнє обґрунтування прогнозованих показників економічного і соціального розвитку;
- низька якість економічного прогнозування, через що макроекономічні показники, які закладаються в основу бюджету, які часто не збігаються з фактичними;
- значне переважання фінансових ресурсів, необхідних для реалізації державних цільових програм, над реальними можливостями бюджетів усіх рівнів.

У контексті оцінювання якості прогнозно-планової роботи у бюджетному процесі важливо провести аналіз валового внутрішнього продукту, інфляції, обсягів промислового виробництва, експорту та імпорту й офіційного курсу гривні. Від точності прогнозу розвитку макроекономічної ситуації у кінцевому результаті залежатиме ефективність бюджетного процесу. Однак, урядом допускаються значні прорахунки при визначенні більшості індикаторів, які враховувались при плануванні державного бюджету. Часто фактичне значення практично всіх показників не відповідає прогнозним розрахункам Кабінету Міністрів України під час формування бюджету.

Незадовільний стан планово-прогнозованої роботи впливає на всю систему управління бюджетом у нашій країні. У бюджетному процесі його суб'єкти приділяють увагу питанням, що виходять за межі періоду одного бюджетного року, і повторюють минулі асигнування без всебічного оцінювання існуючих програм з точки зору їхньої раціональності, ефективності й реальності досягнення конкретних цілей. У сучасних умовах бюджетне планування має бути спрямоване на вирішення завдань оптимізації фінансування

державних програм за умови економії та суворої дисципліни щодо витрачання бюджетних коштів.

Перебуваючи під впливом перманентної боротьби за владу базових інституцій держави, планова робота не виконує повною мірою свої завдання, внаслідок чого знижується ефективність бюджетного процесу. Це виражається у порушенні регламенту бюджетного процесу і визначенні нереалістичних бюджетних параметрів та ускладнює інтеграцію бюджету в загально-економічну стратегію розвитку країни.

Недотримання встановлених законодавством термінів проходження стадій бюджетного процесу породжує проблему щодо зміни бюджетних циклів в Україні. Це являється у подальшому порушенні проходження стадій бюджетного процесу на місцевому рівні, ухваленні місцевих бюджетів та зупиненні дії бюджетних програм.

Нормативно-правове виконання законів України про Державний бюджет України неодноразово забезпечувалося Кабінетом Міністрів України із суттєвими недоліками й прорахунками. Окремі рішення щодо виконання державного бюджету приймалися з порушенням чинного законодавства зі значним затриманням, що в деяких випадках призвело до втрат бюджетних надходжень.

Сучасна політико-правова конструкція бюджетного процесу містить ряд недоліків, які формують систему загроз бюджетній безпеці й потребують вжиття дієвих заходів на державному рівні. Перш за все, йдеться про недотримання нормативних вимог законодавства щодо ухвалення Закону про Державний бюджет України, часту зміну його редакції, нестабільність правової бази та свавільне вирішення державними чиновниками значної кількості важливих регуляторних питань. Внаслідок цього гальмується розвиток конкуренції й спостерігається інституційне втручання в економічні процеси.

Круп'як І.Й.

*К.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬБОРГОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

В умовах економічної нестабільності необхідність збільшення валютних резервів, значні бюджетні дефіцити, залежність від імпорту енергоносіїв, від'ємне сальдо платіжного балансу, а також потреби технічного переозброєння більшості галузей національної економіки зумовлюють нарощення обсягів зовнішньоборгових зобов'язань держави. Виконання таких зобов'язань призводить до вилучення значної частки фінансових ресурсів держави зі сфер нагромадження та внутрішнього споживання, що пригнічує виробництво й сукупний попит, сприяє неплатоспроможності країни, знижує її інвестиційну привабливість. Як наслідок, економічно виправданими є лише інвестиційно орієнтовані зовнішні запозичення, що можуть нівелювати негативний вплив оплати зовнішнього боргу на макроекономічну динаміку. В цьому контексті важливе значення має дослідження теоретичних та прикладних аспектів формування зовнішньоборгових зобов'язань держави для мінімізації їх негативних ефектів.

Фінансова криза, нераціональне проведення політики формування зовнішніх боргових зобов'язань зумовили значне зростання обсягу зовнішньої заборгованості та посилення навантаження боргових виплат на державний бюджет України. Так, завдяки інтенсифікації державного запозичення зовнішній державний борг України збільшився з 79955 млн. дол. США у 2007 р. до 117346 млн. дол. США у 2010 р. та досяг свого максимального значення – 142079 млн. дол. США у 2013 р. З 2014 р. спостерігалось зниження значення даного показника (рис. 1). Така тенденція прискорила інфляцію, підвищила премію від ризику та обмежила можливості обслуговування зовнішнього боргу у результаті дезорганізації виробничого сектору. Однак позитивним є те, що темп зростання зовнішнього боргу, не зважаючи на збільшення фактичних значень даного показника, зменшувався – з 146,7% у 2007 р. до 88,9% у 2014 р., виняток складав лише 2010 р. (темп зростання –

113,5%). У 2015 р. темп зростання складає уже 93,9% в порівнянні з попереднім періодом.

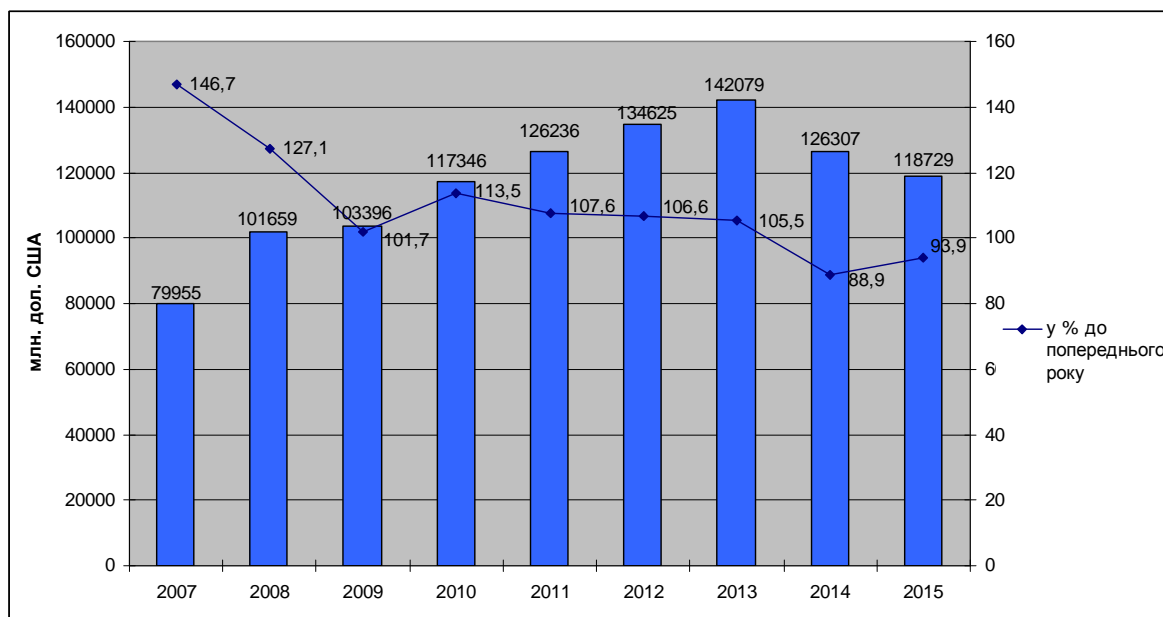

Рис. 1. Динаміка зовнішнього боргу України та темп його зростання у 2007–2015 рр.

Складено за даними Національного Банку України. Дані за 2014–2015 рр. наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

Нарощення зовнішньої заборгованості України відбувається за рахунок різномірних позик (рис. 2). Так, у 2007–2011 рр. найбільшу питому вагу у загальному обсягу зовнішньої заборгованості займали позики, одержані від міжнародних фінансових організацій, однак їх частка у 2012 р. скоротилась на 11,7% в порівнянні з 2007 р. Максимальне значення даного показника спостерігалось у 2008 р. – 53,3%, а мінімальне у 2013 р. – 27,7%. Проте, стрімко зростає питома вага заборгованості за випущеними цінними паперами на зовнішньому ринку – з 23,6% у 2007 р. до 62,3% у 2013 р., і лише у 2014–2015 рр. вона зменшується на 6,3% та 5,8% в порівнянні з попереднім роком. Протягом дев'яти років суттєво скорочується частка заборгованості за позиками, одержаними від органів управління іноземних держав (на 7,6%) та заборгованості, не віднесеної до інших категорій (на 9,8%).

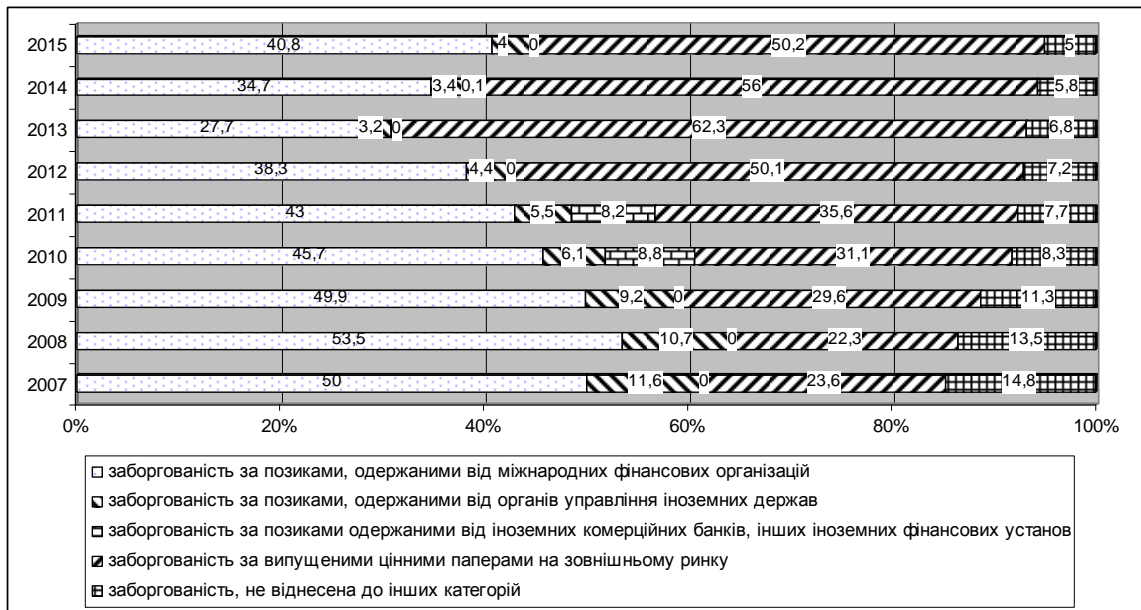

Рис. 2. Зовнішня заборгованість України за видами позик у 2007–2015 рр.

Складено за даними Національного Банку України.

Позитивним аспектом зростаючої зовнішньої заборгованості України є те, що запозичення в Світовому банку і Європейському банку реконструкції та розвитку залишається вигідним для держави з огляду на термін надання кредитів, вартість ресурсів, інституційний вплив. Загальний обсяг ресурсів, які Україна може отримувати від міжнародних фінансових інституцій для впровадження пріоритетних проектів розвитку, складає понад 2,5 млрд. дол. США щорічно[2]. Успішне співробітництво з міжнародними фінансовими інституціями є також важливим індикатором для іноземних приватних інвесторів. Водночас, позики МВФ для України, яка має низький кредитний рейтинг у світі, створюють можливість її доступу до міжнародних ринків позичкового капіталу. МВФ забезпечує умови виплати кредиту, що є максимально сфокусовані на розв'язанні економічних проблем та адекватні економічному та інституційному потенціалу країни. Так, у 2015 р. забезпечено отримання двох траншів за Програмою кредитування МВФ у межах Механізму розширеного фінансування на суму 4,73 млрд. СПЗ.

Інвестиційні кредити та системні позики Світового банку надаються Україні під реформування окремих секторів економіки із спрямуванням їх траншами безпосередньо до Державного бюджету України. Відтак з метою реструктуризації економіки, проведення

ринкових реформ, розвитку деяких галузей економіки Україна отримала кредити від Світовою банку на термін до 17 років з процентною ставкою близько 7% річних. Ці кредити надавались їй також на пільгових умовах, тобто термін погашення кредиту довший, а відсоткова ставка менша порівняно з традиційними позиками, що запозичуються на міжнародних ринках капіталу. Загальна сума таких кредитів складала близько 7 млрд. дол. США, які було розподілено на 39 проектів і програм [3]. У 2015 р. було здійснено заходи з підготовки спільного зі Світовим банком проекту «Друга програмна позика на політику розвитку фінансового сектору», у результаті чого Україна у вересні цього ж отримала 500 млн. дол. США. Остання стратегія партнерства з Україною на 2012–2016 рр. передбачає досягнення прогресу в економічних реформах та інтеграції в ЄС.

У 2015 р. було підписано Кредитну угоду та Меморандум про взаєморозуміння між Україною та ЄС для отримання третьої макрофінансової допомоги в сумі 1,8 млрд. євро для стабілізації фінансово-економічної системи країни. При цьому виконання умов надання двох траншів цієї допомоги дозволило забезпечити у 2015 р. надходження до Державного бюджету України в сумі 850 млн. євро. Протягом останніх років розширено також зв'язки з Європейським центральним банком шляхом створення платформи для проведення спільних заходів та кращого розуміння окремих аспектів діяльності центральних банків України та ЄС.

Таким чином, помірне збільшення обсягу зовнішніх боргових зобов'язань зазвичай супроводжується високою динамікою економічного зростання на інвестиційній основі та незначною інфляцією. Однак, в Україні прискорена акумуляція зовнішніх боргових зобов'язань загрожує нарощенням інфляції, стрімким погіршенням сальдо поточного рахунку, що підвищує премію за ризик та обмежує можливості нових запозичень. Залучення у значних обсягах кредитів міжнародних фінансових організацій та неконтрольоване надання державних гарантій може також спровокувати кризу державної заборгованості. Як наслідок, суверенний дефолт не лише обмежить доступ до міжнародних кредитних ринків, але й призведе до зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, припинення зовнішнього фінансування корпоративного сектору, сповільнення внутрішнього кредитного процесу та наростання негативних тенденцій на валютному ринку держави. При цьому за умови дії ефективного боргового менеджменту державні

запозичення на міжнародному фінансовому ринку можуть стати стимулом для внутрішніх капіталовкладень та інструментом економічного зростання. Відтак, залучення нових зовнішніх запозичень доцільно здійснювати в обсягах, що відповідатимуть реальним можливостям України з огляду на мінімізацію їх вартості та утримання обсягу боргу в економічно безпечних межах. Така політика сприятиме зниженню зовнішньоборгової залежності держави та пом'якшенню боргового навантаження на її економіку.

Література:

1. Козельницький П. Проблеми зовнішнього державного боргу України, його обслуговування та регулювання / П. Козельницький, А. Кравченко // Економічний простір. – 2013. – №71. – С. 56–65.
2. Круп'як І. Зовнішня заборгованість держави в умовах економічних перетворень / І. Круп'як // Економіка. Управління. Інновації. – 2015. – Вип. 1 (13), том1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
3. Статистичні матеріали Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

Лободіна З.М.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО МЕТОДУ УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТНИМИ КОШТАМИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Ефективне управління видатками бюджетів є важливим завданням бюджетної політики, а запровадження програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів належить до стратегічних цілей держави у сфері державних фінансів. У зв'язку із цим у Бюджетному кодексі України визначено:

– у бюджетному процесі програмно-цільовий метод застосовується на рівні державного бюджету та на рівні місцевих бюджетів (за рішенням Верховної Ради Автономної Республіки Крим, відповідної місцевої ради) (ст. 20);

– програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним

бюджетом, застосовується, починаючи із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 р. (прикінцеві та перехідні положення) [1].

Запровадження з 2015 р. «прямих» міжбюджетних відносин, у результаті яких відбувається передача трансфертів між державним бюджетом та обласним (I рівень) та державним бюджетом і бюджетом міста обласного значення / бюджетом об'єднаних територіальних громад / районним бюджетом (II рівень), створили передумови для практичного застосування середньострокового бюджетного планування та програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом.

Досліджуючи зарубіжний досвід використання програмно-цільового бюджетування [2, с. 109–110], констатуємо одну із ключових його переваг – розроблення та реалізація бюджетних програм, орієнтованих на кінцевий результат (відповідно до стратегічних цілей), із застосуванням критеріїв оцінки їх результативності й ефективності використання бюджетних коштів, базованих на транспарентності прийняття управлінських рішень.

Зазначене обумовлює доцільність запровадження програмно-цільового методу управління бюджетними коштами на місцевому рівні як пріоритетного завдання бюджетної політики держави, оскільки дасть змогу отримати такі позитивні ефекти:

- орієнтація системи планування та виконання місцевого бюджету на досягнення стратегічних цілей у сфері підвищення якості та доступності надання суспільних послуг найбільш ефективним способом, а не на утримання мережі бюджетних установ;

- забезпечення безпосереднього зв'язку між виділеними бюджетними коштами та отриманими результатами від їх використання;

- забезпечення можливості здійснення моніторингу ефективності і результативності використання бюджетних коштів шляхом врахування інформації, що міститься у бюджетних запитах, паспортах бюджетних програм, звітах про їх виконання, а не лише контролю за цільовим витрачанням коштів місцевих бюджетів;

- вдосконалення організації бюджетного менеджменту шляхом прийняття виважених управлінських рішень на підставі результатів оцінки ефективності бюджетних програм.

Відповідно до Бюджетного кодексу України застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які мають взаємовідносини з державним бюджетом, розпочинається із складання проектів місцевих бюджетів на 2017 р.

Міністерством фінансів України спільно з Інститутом бюджету та соціально-економічних досліджень розроблено нормативно-правову та методологічну базу для формування і виконання місцевих бюджетів у програмно-цільовому форматі, яка постійно удосконалюється. Проте поряд із проведеними підготовчими заходами щодо використання у бюджетному процесі на місцевому рівні програмно-цільового методу бюджетування, в практичній діяльності розпорядників бюджетних коштів, територіальних органів Міністерства фінансів України спостерігається низка проблем, які потребують розв'язання:

- відсутність досвіду роботи працівників з програмними продуктами АІС «Місцеві бюджети рівня міста, району» та «Єдина інформаційна система управління бюджетом», адаптованих до роботи в умовах запровадження програмно-цільового методу, низький рівень фахової компетентності щодо прийняття рішень у сфері управління бюджетними коштами (зокрема, перехід від «управління витратами бюджету» до «управління результатами від витрачання бюджетних коштів»);

- відсутність за окремими бюджетними програмами для місцевих бюджетів, примірний перелік яких затверджено наказом Міністерства фінансів України від 27.07.2011 №945 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 10.09.2015 №765) [3], визначених мети, завдань, результативних показників, що утруднює складання головними розпорядниками бюджетних коштів бюджетних запитів, а в подальшому – паспортів бюджетних програм, звітів про виконання паспорта бюджетної програми та унеможлиблює проведення оцінки ефективності бюджетних програм;

- недосконала система результативних показників бюджетних програм у зв'язку із тим, що окремі з них мають нереалістичний характер, неоднозначні та суперечливі (наприклад, важко дати однозначну оцінку бюджетним програмам за функцією «Охорона здоров'я», для оцінки яких використовується показник ефективності «завантаженість ліжкового фонду», адже з одного боку його збільшення свідчить про підвищення рівня використання ліжкового фонду закладу охорони здоров'я, а з іншого – про зростання рівня

захворюваності населення, його госпіталізації та суперечить результативному показнику якості «зниження рівня захворюваності»; для оцінки бюджетних програм за функцією «Державне управління» взагалі не передбачено результативних показників якості; для оцінки окремих бюджетних програм за функцією «Освіта» некоректним є віднесення до показника ефективності такого показника як «діто-дні відвідування», а до показника якості – «кількість днів відвідування» тощо).

З огляду на актуальність євроінтеграційних процесів в Україні, а застосування бюджетування, орієнтованого на результат, є однією із вимог для країн-членів ЄС, та враховуючи окреслені проблеми, які створюють суттєві перешкоди на шляху до реального, а не декларативного запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні, у сучасних умовах доцільно:

– підвищити фахову компетентність працівників фінансових секторів, служб органів місцевої влади, розпорядників коштів місцевих бюджетів щодо прийняття рішень у сфері бюджетного менеджменту шляхом вивчення зарубіжного досвіду управління результатами від витрачання бюджетних коштів та набуття практичних навиків роботи із програмним забезпеченням;

– удосконалити переліки бюджетних програм, формулювання їх мети, завдань та результативних показників відповідно до пріоритетів соціально-економічного розвитку адміністративних територій.

Література:

1. Бюджетний кодекс України №2456-VI від 08.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбов. літератури; Тернопіль: Екон. думка, 2012. – 871 [1] с.
3. Наказ Міністерства фінансів України «Примірний перелік результативних показників бюджетних програм для місцевих бюджетів за видатками, що можуть здійснюватися з усіх місцевих бюджетів» від 27.07.2011 №945 (у редакції наказу Міністерства фінансів України від 10.09.2015 №765) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/perelik-nakaziv-ministerstva-finansiv-ukrainy-stosovno-ptsm-na-mistsevomu-rivni?category=bjudzhet&subcategory=local-budg>.

Максимчук О.С.

*Аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

З проголошенням українською владою курсу на фінансову децентралізацію, це питання є одним з найбільш актуальних та обговорюваних. Немає сумніву в необхідності здійснення децентралізації, що, в кінцевому підсумку, має забезпечити формування самодостатніх територіальних громад, які характеризуватимуться фіскальною спроможністю бюджетів, достатніми повноваженнями органів місцевого самоврядування, високим рівнем фінансової незалежності. Однак, необхідно розуміти і які нові виклики готує децентралізація. Одним з таких викликів, що актуалізується із запровадженням фінансової децентралізації є податкова конкуренція та «голосування ногами». Для того, щоб зрозуміти суть даної проблеми, розглянемо більш детально поняття і зміст фінансової децентрацізації.

Під поняттям бюджетної децентралізації розуміють процес передачі повноважень (функцій, компетентності, відповідальності) від центральних органів влади до місцевих. Іншими словами, це є перерозподіл функцій і повноважень єдиної державної влади між відповідними органами державної влади з одного боку, і органами регіонального (місцевого) самоврядування з іншого боку[2, с. 56].

Питанням теоретичного вивчення та визначення поняття фінансової або фіскальної децентралізації займалися такі західні вчені як Ч. Тібу, Р. Масгрейв, У. Оутс, Т.Кун., А.Шах, Дж. Хафер, Б. Фрай та Р. Айхенберг та інші. В Україні в сучасних умовах розвитку ідеї фінансової децентралізації є особливо актуальними для вивчення та адаптації до вітчизняної фінансово-економічної та управлінської систем. Серед вітчизняних науковців дослідженням фінансової децентралізації займалися та займаються, зокрема, Бикадорова Н.О., Глущенко Ю.А., Кириленко О.П., Луніна І.О., Федосов В.М., Христинка В.П., Юрій С.І. та інші.

Особливої уваги заслуговує праця Сергія Ілліча Юрія «Фінансова парадигма місцевого самоврядування» [4]. Думки, викладені в цій праці, яка була написана ще в 2004 р., актуальні і зараз. Враховуючи напрацювання провідних економістів, а також ситуацію

на сучасному етапі, можна виділити кілька основних проблем, які необхідно вирішити при запровадженні децентралізації в Україні.

Першим викликом, який стоїть перед бюджетною системою, є надання органам місцевого самоврядування достатніх повноважень для вирішення місцевих проблем. Як відомо зі світової економічної думки, децентралізація включає в себе три аспекти:

1) Децентралізація видаткових повноважень, тобто надання місцевим бюджетам права самостійно здійснювати видатки, необхідні для вирішення місцевих проблем;

2) Децентралізація доходів, тобто закріплення за органами місцевого самоврядування достатніх доходів для виконання покладених на них функцій;

3) Організаційна самостійність, тобто, надання органам місцевого самоврядування права самостійно затверджувати і виконувати бюджети, забезпечувати фінансову звітність і контроль [3, с. 155].

Частково ця проблема була вирішена шляхом передачі до місцевих бюджетів частини податку на прибуток підприємств, а також акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизної продукції, однак цього недостатньо. Розширити дохідну базу місцевих бюджетів можна за рахунок передачі частини ПДВ, або надання права встановлення місцевих надбавок до загальнодержавних податків, як це зроблено в окремих зарубіжних країнах.

Наступною проблемою, яку необхідно вирішити, є побудова ефективної системи фінансового вирівнювання. Така система має виконувати дві основних функції:

1) Забезпечувати перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами з метою подолання диспропорцій в розвитку регіонів;

2) Створювати стимули для підвищення органами місцевого самоврядування ефективності використання наявних коштів, забезпечення зростання обсягів надходження до бюджетів.

Необхідність побудови ефективної системи міжбюджетного вирівнювання викликана кількома причинами. По-перше, вирівнювання фінансової спроможності регіонів сприятиме підвищенню політичної та економічної стабільності, що в кінцевому результаті сприятиме зростанню економічної та політичної стабільності в країні, значному скороченню передумов для сепаратизму. Крім цього, С.І. Юрій вказав також інший мотив, а

саме, що вирівнювання фінансової спроможності «...базується на спільному бажанні промислових та сільськогосподарських регіонів функціонувати як єдиний господарський комплекс держави. Він передбачає перерозподіл фінансових ресурсів, щоб у такий спосіб забезпечувати більш-менш однаковий рівень забезпечення регіонів суспільними благами» [4, с. 10]. В цьому випадку увага акцентується не на відмінності між економічним розвитком регіонів, а на їх належності до однієї системи в якості її складових компонентів.

В Україні спостерігаються певні позитивні зміни в даній сфері. Так, починаючи з 2015 р. запроваджено горизонтальне вирівнювання, що базується на основі індексу податкоспроможності бюджету.

Наступним викликом, безпосередньо пов'язаним із децентралізацією є існування явища «голосування ногами». Це явище було описано в моделі американського економіста, основоположника теорії фінансової децентралізації Чарльза Тібу. Він розглядає муніципалітети як структури, які пропонують різні кошики товарів (муніципальних послуг) за різними цінами (податковими ставками). Оскільки жителі муніципалітетів мають різні потреби та неоднакові можливості сплати податків, вони переходитимуть з одного муніципального утворення до іншого в пошуку максимальної корисності суспільних послуг, які їм надаватимуться, при мінімальних податкових платежах. Таким чином вчений стверджує, що завдяки такому процесу формуватиметься рівновага надання муніципальних послуг в співвідношенні до потреб населення, що сприятиме групуванню людей в громади зі збалансованими потребами [1].

У зв'язку з існуванням явища «голосування ногами» перед органами місцевого самоврядування постає завдання забезпечення ефективного використання наявних коштів, а також зміцнення привабливості муніципалітету для громадян. Варто зазначити, що привабливість не обов'язково має забезпечуватися зменшенням рівня оподаткування. Уваги заслуговує практика, яку застосувала місцева влада міста Тернополя. На 2017 р. в бюджеті міста Тернополя було виділено 5 млн. грн. для фінансування проектів, які будуть обиратися громадянами міста серед тих, що були запропоновані місцевими жителями. В даному випадку не виникає необхідності у мобілізації додаткових ресурсів чи зростанні видатків, а зростання привабливості забезпечується відчуттям реальної участі у прийнятті рішення щодо витрачання бюджетних коштів.

І останнім, але не менш важливим сучасним викликом є необхідність побудови ефективної системи контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування. Система контролю тісно пов'язана з проблемою податкової конкуренції, а також, з існуванням явища «голосування ногами». Вона допомагає забезпечити відсутність свавілля з боку органів місцевої влади для забезпечення привабливості муніципалітету, або для збільшення обсягів податкових надходжень.

На важливість контролю вказував у своїй праці і С.І. Юрій. Вчений стверджував, що держава, насамперед «...повинна забезпечити контроль та вирішення найважливіших питань стратегії і тактики економічних реформ, координувати й узгоджувати з регіонами діяльність централізованих загальнодержавних органів виконавчої влади в інтересах розвитку територій, контролювати дотримання законності дій виконавчої влади на регіональному рівні». Науковець наголошував, що в розвинутих країнах «державні органи мають два могутніх важеля впливу: жорсткий контроль за дотриманням встановлених «правил гри», тобто чинного законодавства, та не менш жорсткий контроль за фінансовою діяльністю» [4, с. 8–9]. Саме надійна система контролю здатна забезпечити ефективність функціонування місцевих бюджетів та бюджетної системи загалом.

Отже, для запровадження бюджетної децентралізації, необхідно вирішити низку проблем і подолати низку викликів. Однак, в результаті цих процесів, можна забезпечити високоефективне функціонування бюджетної системи. Так, подолання першого виклику, зазначеного в дослідженні, дозволить органам місцевого самоврядування самостійно формувати та розпоряджатися власними ресурсами. Побудова ефективної системи фінансового вирівнювання забезпечить політичну та економічну стабільність, рівномірність розвитку регіонів.

Побудова ефективної системи надання суспільних благ для збільшення привабливості регіону для платників податків забезпечить значне скорочення рівня корупції, зростання прозорості бюджетного процесу, а побудова ефективної системи контролю дозволить здійснювати нагляд за правомірністю і ефективністю діяльності місцевих органів влади.

Література:

1. A Pure Theory of Local Expenditures, Charles M. Tiebout, Journal of Political Economy Vol. 64, No. 5 (Oct., 1956), pp. 416–424, The University of Chicago Press [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jstor.org/stable/1826343>.
2. Василик О.Д. Бюджетна система України / О.Д. Василик, К.В. Павлюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
3. Перощук З.І. Деякі правові питання бюджетів та їх складових елементів в умовах бюджетної децентралізації / З.І. Перощук //Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція». – 2014. – №11, том 1. – С. 154–157.
4. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С.І. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – №1. – С. 6–14.

Малиняк Б.С.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Існування держави безпосередньо пов'язане з наявністю в її розпорядженні фінансових ресурсів. Суспільні фінанси охоплюють частину грошових відносин, які пов'язані з розподілом і перерозподілом створеного в суспільстві валового внутрішнього продукту. Необхідність акумулювання фінансових ресурсів органами влади зумовлена необхідністю виконання державою визначених функцій. Державні структури від її імені уповноважені залучати фінансові ресурси винятково до бюджету. З іншого боку, єдиним джерелом фінансування діяльності офіційних органів держави може слугувати бюджет. Відтак бюджет відображає масштаби державної діяльності й водночас обмежує її [1, с. 15–16].

Бюджет держави пройшов доволі тривалий і повчальний шлях еволюції. Удосконалення бюджету відбувалося шляхом тривалої і впертої протидії двох чинників – влади, яка претендує на безконтрольне ведення господарства і суспільства, яке домагається бюджетних повноважень, тобто права визначати сферу діяльності органів влади у сфері фінансових відносин [2, с. 5]. У результаті

впливу зазначених тенденцій сучасні системи планування і виконання бюджету базуються на чіткій процедурі управлінських дій, що передбачає широкі можливості для врахування суспільних інтересів і забезпечення громадського контролю у цьому процесі.

Ефективна система влади	Розмежування повноважень між ОМС і органами державної влади
	Створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для
	Забезпечення відкритості, прозорості та участі громадськості у вирішенні питань місцевого
Високий рівень конкурентоспроможності регіонів	Ефективне використання ресурсів регіонів для сталого розвитку
	Сприятливі умови для ведення бізнесу
	Ефективне міжрегіональне співробітництво
Висока якість послуг	Державні стандарти (нормативи) якості адміністративних послуг
	Надання якісних публічних послуг
	Доступність отримання послуг

Рис. 1. Цілі реформування місцевого самоврядування в Україні

Складено на основі [3].

Зважаючи на переваги розвитку децентралізованої країни, а також те, що Україна успадкувала від командно-адміністративної системи СРСР чітко централізовану модель управління, після Революції гідності було ухвалено рішення про необхідність проведення реформи управління, що передбачає децентралізацію. В реформі, передбачено здійснити заходи, що передбачають передачу

значних повноважень та фінансових ресурсів від органів державної влади – органам місцевого самоврядування (рис. 1).

Метою політики здійснення децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні. У підсумку – створення і підтримка повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Збільшення управлінських повноважень ОМС

- Надає можливість затверджувати місцеві бюджети (до 25 грудня року, що передує плановому), незалежно від термінів прийняття державного бюджету
- Спрощена процедура надання місцевих гарантій та здійснення місцевих заборгованостей від міжнародних фінансових організацій шляхом запровадження принципу "мовчазної згоди" при погодженні таких операцій з Мінфіном
- Надано право здійснювати місцеві зовнішні заборгованості усім містам обласного значення
- Поява права самостійного вибору установи (в органах Казначейства чи установах банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ
- Відмінене індикативне планування Мінфіном показників місцевих бюджетів та доведення їх до місцевих бюджетів

Розширення ресурсів місцевих бюджетів

- Встановлено єдині нормативи відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету
- Замість розподілу доходів місцевих бюджетів на ті, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів і тих, що не враховуються, передбачено формування єдиного кошика доходів загального фонду
- Збільшено перелік джерел доходів загального фонду
- Запровадження акцизного податку з реалізації суб'єктами роздрібно-ї торгівлі підакцизних товарів
- Збільшення кількості майнових податків

Удосконалення міжбюджетних відносин

- Замінені систему балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій
- Застосовано механізм горизонтального вирівнювання місцевих бюджетів
- Запроваджено надання з державного бюджету місцевим бюджетам освітньої і медичної субвенцій
- Створено Державний фонд регіонального розвитку та запроваджено механізм формалізованого розподілу фінансування проектів між регіонами

Рис. 2. Основні елементи бюджетної децентралізації в Україні

Складено на основі [4].

Процеси посилення демократизації в Україні, виконання міжнародних зобов'язань та перспективи євроінтеграції слугують потужними чинниками розвитку місцевого самоврядування в нашій державі. Неодмінною умовою ефективного функціонування місцевого самоврядування є адекватне реформування бюджетної системи та створення умов для організації бюджетного процесу відповідно до сучасних вимог. Визначені повноваження органів місцевого самоврядування дають їм змогу використовувати для регулювання соціально-економічного розвитку регіонів здебільшого місцеві бюджети. Через систему формування місцевих бюджетів органи місцевого самоврядування впливають на розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів на локальному рівні, що зумовлює відповідні наслідки для економіки.

Однією з характеристик бюджетної системи України, яка сформувалася після набуття державою незалежності, була її виражена централізація. Після Революції Гідності в країні було проголошено курс на радикальні реформи у всіх важливих сферах життя. Центральною частиною проголошених реформ визначено децентралізацію управління та розвиток місцевого самоврядування. Невід'ємною частиною яких визначено бюджетну децентралізацію. На початку 2015 р. Верховною Радою України було внесено зміни до Бюджетного кодексу України, спрямовані на реалізацію цієї реформи. Наслідком цих змін стало розширення управлінських повноважень органів місцевого самоврядування у бюджетній сфері та розширення їхньої ресурсної бази (рис. 2).

Як видно з рис. 2, пріоритетами запроваджених змін у процесі децентралізації бюджетної системи, визначено розширення прав органів місцевого самоврядування у прийнятті рішень та надання їм повної бюджетної самостійності щодо наповнення своїх бюджетів та здійснення видаткових повноважень. Одночасно передбачено збільшення джерел формування дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок передачі окремих доходів з державного бюджету, запровадження нового виду податку – акцизного податку з кінцевих продажів, розширення бази оподаткування податком на нерухомість. Також запроваджено новий механізм бюджетного регулювання – систему тотального збалансування усіх місцевих бюджетів замінено системою горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій залежно від рівня надходжень на одного жителя. При цьому, вирівнювання здійснюється лише по одному податку –

податку на доходи фізичних осіб, решта платежів залишилися в повному розпорядженні місцевих органів влади. Для здійснення видатків на делеговані державою повноваження в галузях освіти та охорони здоров'я запроваджено нові субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам – освітню та медичну. Водночас змінами до Податкового кодексу України підвищено фіскальну незалежність органів місцевого самоврядування щодо місцевих податків та зборів, зокрема шляхом надання права самостійного визначення ставок податків та встановлення пільг з їх сплати [5].

Досягнення позитивних результатів у процесі бюджетної децентралізації безпосередньо залежить від створення умов для задоволення потреб населення у суспільних послугах та сприятливого середовища для розвитку підприємництва. Цього неможливо досягти без активної участі громадськості в управлінні місцевими фінансами, визначенні пріоритетів бюджетної політики, налагодженні дієвого контролю за ефективністю використання коштів місцевих бюджетів тощо. В іншому разі з'являються суттєві перешкоди на шляху досягнення важливих цілей бюджетної політики та різко знижується результативність бюджетних видатків.

Література:

1. Бюджетний менеджмент: підруч. / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; за ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – С. 17.
2. Боголепов М.М. Финансы, правительство и общественные интересы / М.М. Боголепов. – СПб: Издательство О.Н. Поповой, 1907. – С. 5.
3. Децентралізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reforms.in.ua/ua/reforms/decentralizaciya>.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI [Електронний варіант]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1434006145131901>.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/view/promova-ministra-finansiv-natalii-iaresko-na-zasidanni-uriadu-shchodo-vykonannia-derzhavnoho-biudzhetu-za-rik?category=bjudzhet>.

Марчук А.П.

*Аспірант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету,
головний економіст відділу бюджету департаменту
фінансів Тернопільської облдержадміністрації*

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКОВІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2017 РІК

З метою зміцнення фінансової спроможності місцевих бюджетів та успішного впровадження бюджетної децентралізації особливої актуальності набуває питання аналізу проблемних аспектів, що виникли при виконанні місцевих бюджетів у 2016 р., та визначення ризиків та перспектив перебігу бюджетного процесу у 2017р. в умовах децентралізації бюджетної системи.

Прогнозування місцевих бюджетів здійснюється на основі комплексного аналізу економічної ситуації та фінансового становища адміністративно-територіальних одиниць, оцінки фактичного стану і потенціалу соціальної сфери з урахуванням тенденцій їх зміни під впливом зовнішніх факторів, керуючись принципами збалансованості, обґрунтованості, ефективності та результативності, що визначені ст. 7 Бюджетного кодексу України [3].

Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку регіону відповідають пріоритетним напрямкам та завданням, визначеним Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 р., затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. №385, Стратегією розвитку Тернопільської області на період до 2020 р., затвердженою рішенням Тернопільської обласної ради від 4 січня 2016 р. №28, планом заходів з реалізації у 2015–2017 рр. Стратегії розвитку Тернопільської області на період до 2020 р., затвердженим рішенням Тернопільської обласної ради від 4 січня 2016 р. №29.

Дохідна частина прогнозу місцевих бюджетів на 2017 р. формується на основі норм чинного законодавства та запропонованих змін до Податкового і Бюджетного кодексів України, інших законодавчих актів із врахуванням децентралізації та покращення умов ведення бізнесу. При прогнозуванні дохідної частини місцевих бюджетів на 2017 р. враховується фактичне

виконання дохідної частини місцевих бюджетів за результатами 2013–2015 рр. та 9 місяців поточного року.

Прогноз доходів Зведеного бюджету України на 2017 р. визначений в сумі 876,9 млрд. грн. Прогнозна сума доходів загального фонду зведеного бюджету на 2017 р. становить 807,5 млрд. грн. [2].

За січень–листопад 2016 р. до загального фонду місцевих бюджетів Тернопільської області надійшло 2004,4 млн. грн. власних доходів. У порівнянні з відповідним періодом минулого року надходження збільшилися на 643,2 млн. грн. або 47,3 відсотка. Податку та збору на доходи фізичних осіб надійшло 1107 млн. грн., що на 145,4 млн. грн. або 15,1 відсотка більше плану, акцизного податку одержано 226,3 млн. грн. (на 43,1 млн. грн. або на 23,5 відсотка більше плану), податку на майно – 249,7 млн. грн. (на 50,7 млн. грн. або на 25,5 відсотка), єдиного податку – 285,7 млн. грн. (на 73,9 млн. грн. або 39,4 відсотка) [1].

Прогнозні показники доходів загального фонду місцевих бюджетів Тернопільської області на 2017 р. у порівнянні із очікуваними надходженнями 2016 р. збільшено на 8,6 відсотків (табл. 1). У 2016 р. очікується виконання місцевими бюджетами області плану доходів на 137,1 відсотка.

Таблиця 1

Динаміка надходжень до загального фонду Зведеного бюджету України та Зведеного бюджету Тернопільської області у 2012–2017 рр.

(млн. грн)

Рівень бюджетної системи (зведений бюджет)	2012	2013	2014	2015	2016 (очікуване виконання)	2017 (прогноз)	Відхилення прогнозу 2017 р. до очікуваного виконання 2016 р.
Зведений бюджет України	369700	375000	387200	602700	701200	807500	115,2 %
Зведений бюджет Тернопільської області	975,1	1028,6	1073,4	1537,8	2184,9	2372,8	108,6 %

На 2017 р. визначено обсяг базової дотації у сумі 407,4 млн. грн. та реверсної – 32,7 млн. грн. Обсяг базової дотації у порівнянні з 2016 р. збільшено на 92 млн. грн. (129,2 %).

Базову дотацію з державного бюджету у 2017 р. отримують: обласний бюджет, 3 бюджети міст обласного значення, 17 районних бюджетів та 23 бюджети об'єднаних територіальних громад.

Реверсну дотацію передбачено для бюджетів м.Тернопіль, Байковецької, Гусятинської та Заводської громад.

У цілому обсяг міжбюджетних трансфертів, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам, передбачено у сумі 7606,7 млн. грн. (на 1322,7 млн. грн. перевищує розрахункові показники на 2016 рік), з яких субвенцій – 7199,3 млн. грн., зокрема:

- освітньої – 1286,9 млн. грн.;
- медичної – 1211,1 млн. грн.;
- на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства – 1660,7 млн. грн.;
- оплату пільг та житлових субсидій населенню за енергоносії та житлово-комунальні послуги – 2529,2 млн. грн.

У зв'язку з адміністративно-територіальною реформою та утворення нової ланки бюджетної системи – об'єднаних територіальних громад, особливо гостро постає питання забезпечення планомірного функціонування освітніх та медичних закладів, що перебувають на їх території. З метою недопущення соціальної напруженості в трудових колективах та серед населення дане питання потребує вирішення на загальнодержавному рівні.

Для забезпечення фінансування переданих районним та обласним бюджетам видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я у державному бюджеті передбачено додаткову дотацію у сумі 151,68 млн. грн.

Разом із тим варто зауважити, що розрахунок обсягу медичної субвенції для бюджетів об'єднаних територіальних громад проводиться виходячи із кількості жителів в цих громадах та нормативу фінансової забезпеченості, який аналогічний нормативу для районних бюджетів.

Для надання медичних послуг вторинного рівня жителям населених пунктів, які входять в об'єднані територіальні громади, укладаються угоди про міжбюджетні трансферти районному бюджету. При фінансуванні первинної медичної допомоги з бюджетів об'єднаних територіальних громад, а вторинної з районного бюджету (міжбюджетний трансферт) неможливо чітко визначити суму трансферту, тому що медична субвенція не розраховується окремо

по рівнях допомоги. Визначення розміру міжбюджетного трансферту для надання вторинної медичної допомоги викликає непорозуміння при укладанні угоди між районною радою та радою об'єднаної територіальної громади.

Для стабільного фінансування вторинної медичної допомоги та забезпечення надання якісних та оперативних медичних послуг населенню пропонуємо внести зміни до порядку розрахунку медичної субвенції, передбачивши окремий розрахунок для медицини первинного та вторинного рівня.

Залишилось не вирішеним у 2016 р. також питання фінансування закладів професійно-технічної освіти, зокрема законодавчо не врегульовано передачу професійно-технічних навчальних закладів з державної у комунальну власність, що стримує залучення коштів місцевих бюджетів для розвитку та модернізації цих закладів. Дане питання було розглянуте на парламентських слуханнях з питань розвитку професійної освіти та схвалено відповідною постановою Верховної Ради України. Пропонуємо для забезпечення підготовки кадрів закладами професійно-технічної освіти передбачити окрім освітньої, також субвенцію на підготовку робітничих кадрів.

У ході реформи значно розширені видаткові повноваження об'єднаних територіальних громад – відповідним бюджетам передано на фінансування значну частину видатків, що раніше перебувала у компетенції районних бюджетів. Керуючись перспективністю питання успішного перебігу процесу адміністративно-територіальної реформи та децентралізації у 2017 р. на державну підтримку регіонального розвитку планується спрямувати 9 млрд. грн., що у 2,2 рази більше, ніж у поточному році. Таким чином, держава стимулює об'єднання і створення потужних спроможних громад.

З метою запобігання виникненню ризиків розбалансування місцевих бюджетів, створення умов для своєчасного фінансування захищених статей видатків, забезпечення економного і раціонального використання бюджетних коштів у процесі реформування бюджетної системи слід приділити особливу увагу здійсненню регулярного моніторингу динаміки виконання місцевих бюджетів та оперативному прогнозуванню тенденцій виконання дохідної та видаткової частин бюджетів у процесі внесення змін до бюджетного законодавства та їх реалізації на практиці.

Література:

1. Звіти про виконання місцевих бюджетів Тернопільської області за 2012–2016 рр.
2. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 р.» та пояснювальна записка до нього.
3. Бюджетний кодекс України №2456-VI від 08.07.2010.
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2016 №399 «Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2017 р. та основних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2018 і 2019 рр.».

Мацієвич Т.О.

*Аспірант кафедри фінансів і кредиту
Херсонського національного технічного університету*

**ВЕКТОРИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО
МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ
ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Першопричина екологічних проблем вбачається в успадкованій структурі економіки з переважанням ресурсо- та енергоємних галузей; розвитку парникового ефекту; зношеності основних засобів промислової і транспортної інфраструктури та недостатньому розумінні суспільством пріоритетів збереження навколишнього природного середовища, що, завдає значної шкоди довкіллю, породжуючи дисбаланс між суспільством і природою.

Як показує практика, найбільш ефективним є фінансовий механізм реалізації екологічної політики, в основу якого покладено принцип платності за природокористування та відшкодування нанесеної довкіллю шкоди. Фінансовий механізм здатний найбільш дієво регулювати саме сферу охорони навколишнього природного середовища. Основним завданням модернізації фінансового механізму реалізації екологічної політики є поєднання державних і ринкових, адміністративних та економічних механізмів і важелів регулювання екологічних відносин, що дозволяє враховувати екологічні пріоритети на макро- і мікроекономічному рівнях. Взаємодія державних органів влади та економічних агентів у рамках такого механізму, в першу чергу, має бути спрямована на

обмеження окремих параметрів діяльності суб'єктів господарювання з метою дотримання еколого-економічних законів та правил.

Оскільки багато екологічних проблем, перш за все, проявляються на місцевому рівні, виправданим є децентралізоване прийняття певних екологічних рішень. Ступінь децентралізації управління визначається локальним характером більшості екологічних проблем, їх кращим розумінням територіальними громадами, підвищує доцільність прийняття управлінських рішень на місцевому рівні. Крім того, Угода між Україною та ЄС містить розділ, присвячений питанням екології та охорони навколишнього середовища, а це, в свою чергу, дасть можливість гармонізувати чинну законодавчу базу національної екологічної політики з основними засадами податкового та природоохоронного права держав – членів ЄС, які, полягають у тому, що екологічні платежі в цих країнах збираються саме з метою підвищення обсягів і рівня природоохоронних витрат, слугуючи джерелом їх фінансування.

Встановлено, що частка витрат на охорону навколишнього природного середовища в Україні у загальному обсязі ВВП у 2005–2015 рр. зменшилася у 8,6 рази – з 1,7% у 2004 р. до 0,3% у 2015 р. Викиди на більшості енергоблоків України перевищують допустимі європейські норми в 40 разів. Разом з тим державне фінансування заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів у 2010–2014 рр. поступово зростало з 940,3 млн. грн. до 3884,6 млн. грн. [1].

У 2014 р. планові показники фінансування заходів, спрямованих на зменшення обсягів викидів, збільшено на 256,0 млн. грн. порівняно з 2013 р., а рівень їх виконання зріс на 20,6% [1]. У 2015 р. було припинено фінансування абсолютно всіх екопроектів Кіотського протоколу на території України через постійні затримки та невиплати, які призвели до виникнення кредиторської заборгованості та блокування цих виплат.

Враховуючи особливе державне значення та цінність лісових ресурсів, що перебувають переважно у державній власності, доцільно на підставі повномасштабної реалізації норм Кіотського протоколу залучити інвестиції в такі національні проекти як збереження, відновлення та створення лісів на радіоактивно забрудненій території. Доцільно розширити перелік новітніх фінансових інструментів, серед яких є: зелені облігації (GreenBonds), які випускають окремо для підтримання якості води, для збереження

лісових ресурсів та REDD-сертифікати (є основою для відшкодування відсотків по облігаціям, призначеним для збереження лісових ресурсів). Застосування даних фінансових інструментів сприятиме розвитку ринку кліматичних інвестицій, зменшенню впливу негативних чинників на екосистему та забезпеченню певного рівня прибутковості.

У 2010–2015 рр. фактичні надходження екологічних платежів до державного бюджету України суттєво зросли: з 3913,7 млн. грн. до 40410,1 млн. грн. відповідно. Поряд з тим, у 2015 р. фактичні надходження екологічних платежів до місцевих бюджетів зросли на 17505,0 млн. грн. порівняно з 2010 р., що спричинено вдосконаленням механізму індексації нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища [1]. Збільшення надходжень коштів до фондів охорони навколишнього природного середовища залежить від величини індексу споживчих цін (індексу інфляції). Відтак, платники почали індексувати не базовий норматив збору, а проіндексований у попередньому році. Зазначені заходи дали змогу збільшити надходження до бюджетів різних рівнів, розширити фінансову базу для підтримки природоохоронної діяльності.

Фактичні видатки державного бюджету на природоохоронні заходи зросли з 2292,7 млн. грн. у 2010 р. до 4053,0 млн. грн. у 2015 р. Поряд з цим, фактичні видатки місцевих бюджетів зменшилися з 579,7 млн. грн. у 2010 р. до 355,1 млн. грн. у 2015 р., що свідчить про скорочення видатків на здійснення природоохоронних заходів [1] (з урахуванням змін до Закону України від 28.12.2014 №79-VIII «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин»).

Поліпшення економічного стану господарюючих суб'єктів-природокористувачів дає змогу сплачувати законодавчо визначені природно-ресурсні платежі і збори. Проте негативні процеси, пов'язані з використанням застарілих технологій та інші недоліки господарювання змушують природокористувачів сплачувати все більші кошти за погіршення природного стану довкілля. Це свідчить не лише про відсутність стабільного порядку формування коштів фонду, а й недосконалість організаційного механізму екологічного регулювання, правову нестабільність бюджетно-податкової політики.

Таким чином, внаслідок змін у бюджетному законодавстві України щорічно зменшувалися фінансові ресурси обласного та

місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, що не дозволяло профінансувати всі необхідні природоохоронні заходи.

Збільшення надходжень до місцевих бюджетів від екологічного податку та їх розподіл між рівнями бюджетів свідчить про дотримання принципу «забруднювач платить», оскільки система планування видатків місцевих фондів неврегульована, в регіонах відсутні спеціальні органи, які б акумулювали інформацію про стан довкілля та необхідність проведення природоохоронних заходів. Окрім того, з дозволу держави місцеві органи самоврядування віддають перевагу витрачання коштів, перш за все, на задоволення інших потреб та надання послуг, відмінних від природоохоронних, а отже, місцеві природоохоронні заходи упродовж тривалого періоду часу фінансуються за залишковим принципом.

Зазначимо, що проблеми у формуванні, організації фінансового механізму реалізації екологічної політики пов'язані також з фрагментарністю механізму фінансування, надлишковою централізацією функцій з управління державними фінансами екологічного спрямування, недостатньою увагою до можливостей місцевих органів влади, територіальних громад в ефективному регулюванні питань охорони навколишнього природного середовища. Усі практичні проблеми свідчать про необхідність пошуку шляхів подальшого удосконалення фінансового механізму реалізації екологічної політики в Україні, використання методологічного підходу, спроможного удосконалити систему фінансового забезпечення реалізації екологічної політики, саме через систему екологічного страхування, екологічного оподаткування; плати за порушення природоохоронного законодавства; інвестування в екологічні проекти. Доцільно також запровадити різні види податкових пільг, пільгового кредиту з метою підтримки та стимулювання природоохоронної діяльності суб'єктів господарювання; вдосконалити сучасну систему екологічного ліцензування.

Література:

1. Виконання бюджетів. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

Машко А.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ДЕФІЦИТ БЮДЖЕТУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Проблема бюджетного дефіциту одна з найважливіших у фінансовій науці. Підсилена негативними наслідками неконтрольованого зростання інфляційного тиску й обсягів державного боргу, вона може розглядатися у контексті гарантування економічної безпеки будь-якої держави.

Коли йдеться про бюджетний дефіцит потрібно брати до уваги, насамперед, джерела його фінансування, які, власне кажучи, визначають характер впливу бюджетного дефіциту на економіку країни.

Прикладом може стати український досвід фінансування дефіциту бюджету. До джерел фінансування дефіциту Державного бюджету України, які були використані у вітчизняній практиці, належать:

- а) внутрішнє фінансування:
 - емісія грошей;
 - доходи від приватизації державного майна;
 - пряме внутрішнє банківське кредитування;
 - внутрішнє ринкове фінансування;
- б) зовнішнє фінансування.

Емісія грошей є незабезпеченим джерелом покриття бюджетного дефіциту, що безпосередньо впливає на грошову базу та розмір грошової маси. При монетизації дефіциту держава отримує сеньйораж – дохід від друкування грошей, який виникає в умовах перевищення приросту грошової маси над приростом реального ВВП, внаслідок чого відбувається швидке зростання рівня цін. Через це суб'єкти економічних відносин змушені сплачувати інфляційний податок, який в результаті підвищення цін перерозподіляє частину їхніх доходів на користь держави [1].

Що стосується доходів від приватизації державного майна, то вони активно використовувалися в нашій країні для фінансування дефіциту бюджету. Однак, беручи до уваги те, що приватизаційним процесам в Україні властиві такі риси як непослідовність і безсистемність, а адміністративно-бюрократичний метод став

нормою роздержавлення, та, враховуючи специфіку реформування власності в нашій країні й неконкурентні форми її реалізації, відсутність очікуваних масштабних позитивних ефектів від її проведення, вважаємо за доцільне відмовитися від такого джерела фінансування бюджетного дефіциту.

Внутрішнє фінансування також охоплює:

1) Пряме внутрішнє банківське кредитування.

Аналіз такого джерела фінансування дефіциту бюджету вказує на те, що тут не завжди мали місце кредитні розрахунки, оскільки відносини між державою й банками зазнавали адміністративного тиску і відображали перерозподіл коштів, вилучення частини кредитних ресурсів до дохідної частини бюджету та спрямовувалися на вирішення поточних проблем.

Оцінюючи кредити, видані центральним банком уряду, вчені Р. Дорнбуш та С. Фішер звертають увагу на особливість монетарного боргового фінансування дефіциту бюджету, оскільки центральний банк, купуючи урядові цінні папери, створює «високо потужні» гроші, що є макроекономічна змінною, яка за своєю природою відрізняється від коштів, залучених шляхом продажу боргових зобов'язань [2]. Таку думку поділяють також вітчизняні науковці. Зокрема, А. Гальчинський, аналізуючи проблеми стабілізації гривні, зазначає, що кредити Національного банку стимулювали гіперінфляцію [3].

Загалом, такий спосіб фінансування дефіциту може застосовуватися лише протягом незначного строку й за умови стійкого зростання ВВП. До основних причин використання внутрішнього банківського кредитування належать:

- критичний стан державного боргу;
- значне зростання внутрішнього боргу та неможливість його реструктуризації;
- неможливість залучення зовнішніх позик;
- зниження золотовалютних ресурсів до мінімального рівня.

2) Внутрішнє ринкове фінансування. На противагу прямому кредитуванню уряду Національним банком України й комерційними банками із середини 1995 р. було запроваджено систему внутрішнього державного запозичення та здійснено спроби одержати перші кредити.

У процесі дослідження впливу внутрішніх запозичень на економіку можна виокремити короткострокові та довгострокові

ефекти, які залежать від певних чинників, а саме від: стану й умов функціонування економіки, особливо з урахуванням стадій економічного циклу; причин дефіциту бюджету; характеру грошово-кредитної політики і поширення інфляційних тенденцій; структури видатків уряду (співвідношення інвестиційних та споживчих видатків); стану платіжного і торговельного балансів та ін.

Зважаючи на наведені чинники при оцінюванні впливу державних запозичень на розвиток економіки, вважаємо, що потрібно враховувати конкретні умови здійснення позик. До того ж важливе значення має відокремлення економічних наслідків внутрішньої та зовнішньої державної заборгованості, а також здійснення диференційованого аналізу руху грошових потоків у разі залучення коштів і сплати боргу.

Аналізуючи вплив внутрішніх державних позик як джерела фінансування дефіциту на економіку та бюджет держави, доцільно враховувати, які саме кошти і в якому обсязі залучаються державою, звертаючи особливу увагу на грошові ресурси, що можуть бути запозичені урядом без обмеження поточних інтересів реального сектору, – економічно нейтральні капітали.

Характеризуючи зовнішні запозичення як джерело фінансування дефіциту бюджету, наголосимо, що в економічній літературі поширеною є теза про те, що вони є безінфляційним та доволі безболісним механізмом фінансування дефіциту, але ми не можемо повністю погодитися з цим твердженням. За умов соціально-політичної нестабільності, несприятливої економічної кон'юнктури та неефективної політики у сфері державних фінансів, а також з огляду на здійснення хаотичної та не завжди обґрунтованої політики владними структурами щодо залучення зовнішніх позик, таке джерело фінансування дефіциту бюджету може спричинити доволі неоднозначні наслідки. До позитивних короткострокових ефектів можемо віднести:

- можливість, не вдаючись до грошової емісії, фінансування поточних і капітальних бюджетних видатків, які з певних причин не були забезпечені доходами бюджету;
- часткове вирівнювання сальдо платіжного балансу;
- зменшення інфляційного тиску та стабілізацію валютного курсу національної грошової одиниці;
- оптимізацію інвестиційного клімату і скорочення ефекту «витіснення»;

- відкладення на певний період потенційного зростання податкового навантаження;

- можливість продовження структурних економічних змін та забезпечення пропозиції платоспроможним попитом;

- дисциплінуючий вплив на країну-позичальника тощо [4].

Однак, світова практика боргової політики свідчить, що зовнішні запозичення за умови застосування неефективного механізму їх залучення та неврахування об'єктивних закономірностей управління державним зовнішнім боргом мають також й широкий спектр довгострокових негативних ефектів, а саме:

- некероване зростання обсягів державного боргу;

- розкручування інфляційної спіралі;

- загострення фінансової дестабілізації й побудова «фінансових пірамід»;

- перекладання боргового тягаря на майбутні покоління;

- зростання імпорту та зниження обсягу експорту;

- економічна, а іноді й політична залежність від іноземних кредиторів;

- «втеча» капіталів за кордон;

- збільшення величини бюджетного дефіциту;

- загроза економічній безпеці держави та небезпека оголошення дефолту й ін.

Зважаючи на вказані наслідки і механізми впливу зовнішньої та внутрішньої складових державного кредиту на державні фінанси й економіку загалом, а також на результати аналізу вітчизняного досвіду урядових запозичень, вважаємо, що довгострокова боргова політика має орієнтуватися на розвиток внутрішніх джерел фінансування бюджетного дефіциту.

Література:

1. Семенюк В. Процес приватизації в Україні та економічна безпека держави / В. Семенюк // www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=17953958.

2. Дорнбуш Р. Макроекономіка: Пер. з англ. / Дорнбуш Р., Фішер С. – К.: Основи, 1996. – 814 с.

3. Гальчинський А. Стабілізація гривні: проблеми і перспективи / Гальчинський А. // Вісник Національного Банку України. – 2002. – №7. – С. 9.

4. Машко А.І. Теоретико-практичні проблеми управління бюджетном дефіцитом / А.І. Машко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». Спецвип. 22. – С. 155–159.

5. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку: в 3 т. / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. Т.2: Механізми грошового та фондового ринків і їх вплив на розвиток економіки України / За ред. чл.-кор. НАН України А.І. Даниленка. – К.: Фенікс, 2008. – 442 с.

Мелих О.Ю.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ВАЛЮТНІ РИЗИКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Зовнішньоекономічна діяльність суб'єктів господарювання протікає під впливом факторів невизначеності і спричинених нею фінансових ризиків, внаслідок чого їх фінансові результати можуть суттєво відхилитись від запланованих. Так, видатний український вчений-економіст Сергій Ілліч Юрій у своїй праці «Світові економічні кризи та їхні сучасні модифікації» зазначав, що: «Світова економіка ХХІ ст. не позбавила людство ризиків і криз. Сучасний бізнес здійснюється в умовах високої політико-економічної невизначеності та глобальної фінансової крихкості» [4, с. 13].

У сучасній практиці, одним із найпоширеніших видів фінансових ризиків у підприємницькій діяльності є валютний ризик, що являє собою імовірність грошових втрат або недодержання прибутку господарюючими суб'єктами порівняно із запланованими показниками внаслідок несприятливої зміни валютного курсу.

В Україні проблема мінімізації валютних ризиків суб'єктів господарювання набула особливої актуальності після глобальної фінансово-економічної кризи 2008 р.

У сучасних умовах подальшої девальвації національної валюти, яка за останні три роки знецінилась у 3,5 рази по відношенню до долара США, одним із основних завдань, що стоять перед вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є формування ефективної тактики і стратегії управління валютними ризиками.

Вивченням проблеми валютного ризику у зовнішньоекономічній діяльності займались такі українські вчені, як І. Бланк, К. Буренко,

І. Вербіцька, О. Корецька, О. Мозговий, С. Мочерний, Р. Пікус, А. Філіпенко та ін. Проте, у вітчизняній фінансово-економічній літературі недостатньо уваги приділено проблемі хеджування валютних ризиків за допомогою інструментів строкового фінансового ринку.

З точки зору К. Редхеда і С. Хьюса, суб'єкти господарювання схильні до трьох видів валютних ризиків: операційного, трансляційного та економічного. Для вітчизняних підприємств найвластивішим є операційний валютний ризик, котрий безпосередньо впливає на загальний рівень їх фінансової стійкості.

Управління валютним ризиком передбачає визначення його ступеня, оцінювання можливих наслідків та вибір методів і інструментів мінімізації. Проте, у більшості українських компаній, на жаль, проблемі управління валютними ризиками або приділяється недостатньо уваги, або її зовсім ігнорують. Це зумовлено такими обставинами: по-перше, керівники багатьох компаній не мають достатніх знань та досвіду управління валютними ризиками; по-друге, велика кількість вітчизняних компаній страхується від валютних ризиків без належного аналізу ситуації, розрахунку вартості альтернативних методів їх мінімізації; по-третє, неповноцінне функціонування вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів; по-четверте, динаміка курсу гривні щодо іноземних валют залежить від цілої низки кон'юнктурних факторів, які практично неможливо передбачити [3].

У процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності українські підприємства найчастіше використовують два методи зниження валютного ризику, а саме: метод перенесення валютного ризику та метод диверсифікації (рис. 1).

Проте, як свідчить зарубіжна практика, одним із найпрогресивніших та найефективніших методів мінімізації валютного ризику є хеджування.

Згідно поглядів С. Еша, хеджування передбачає укладення термінових угод та контрактів, що дають змогу частково або повністю уникнути збитків внаслідок несприятливої зміни валютного курсу в майбутньому.

Економічні переваги від хеджування валютних ризиків за допомогою похідних полягають у тому, що компанії можуть сконцентруватися на своїх основних функціях та перекласти валютний ризик на інші сторони, які згодні прийняти його. Тому, таке

хеджування є важливим елементом режиму плаваючого валютного курсу [1].

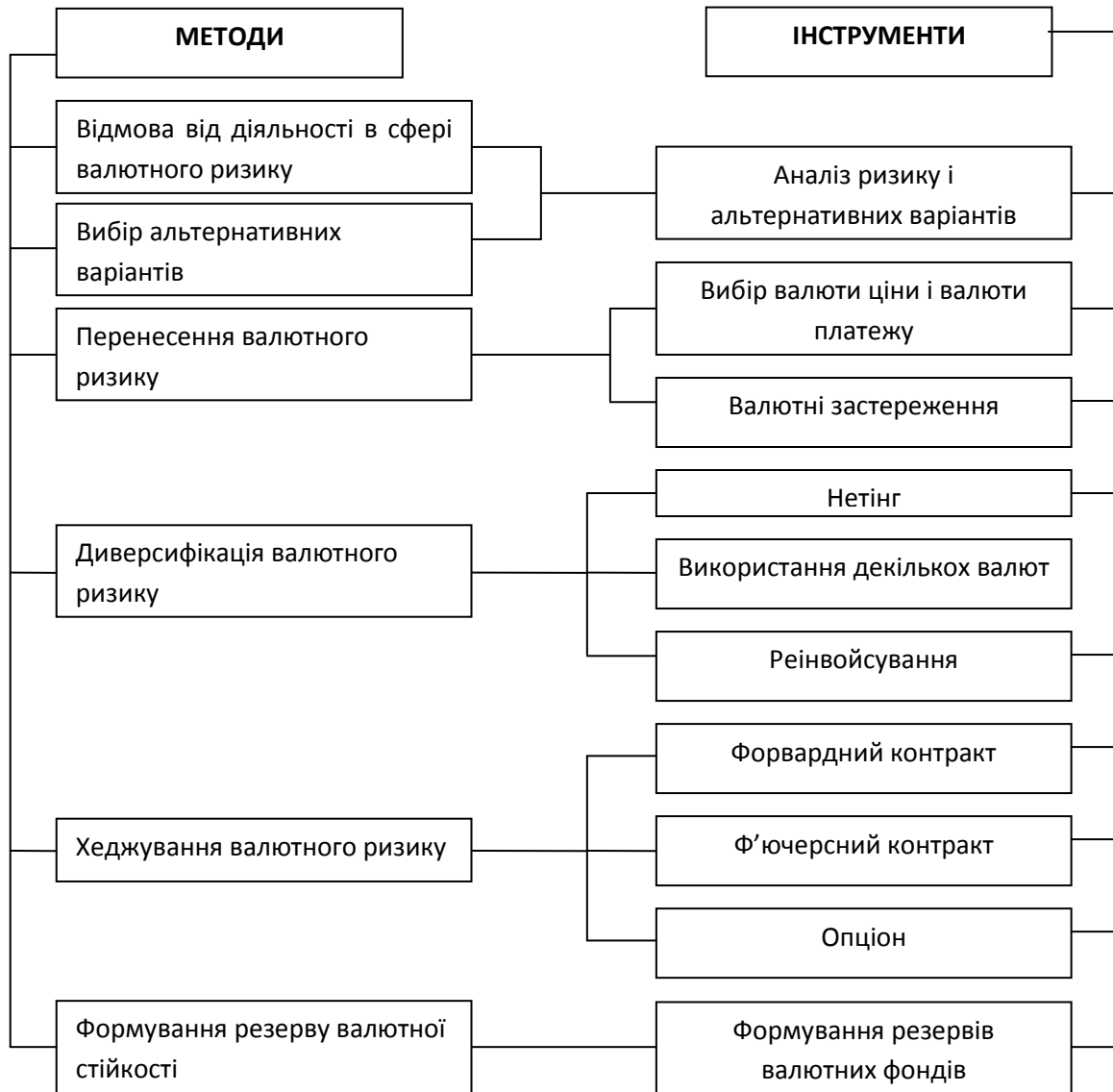

Рис. 1. Методи та інструменти управління валютним ризиком

Вітчизняний ринок похідних фінансових інструментів перебуває на стадії становлення. На даний час в Україні немає єдиного законодавчого акту, який би регулював систему відносин, що виникають в процесі здійснення операцій з деривативами. Так, чинне правове середовище, що регулює обіг деривативів складається з низки кодексів, законів, підзаконних актів та характеризується фрагментарністю і неузгодженістю. У вітчизняному законодавчому полі бракує механізмів регулювання багатьох ключових моментів функціонування ринку похідних фінансових

інструментів, що, у свою чергу, негативно позначається на його розвитку.

Поряд із цим, до причин, які гальмують розвиток вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів (деривативів) належать: відсутність дієвої системи державного регулювання операцій з ф'ючерсами, форвардами, опціонами та іншими деривативами; низький рівень розвитку ринків базових фінансових інструментів; недостатній рівень розвитку інфраструктури біржового сегменту ринку похідних фінансових інструментів; низький рівень поінформованості суб'єктів господарювання про операції з деривативами та відсутність належного рівня їх інформаційного забезпечення; тощо [2].

Усунення зазначених перешкод, що гальмують розвиток ринку похідних фінансових інструментів в Україні, необхідне для перетворення його на повноцінну компоненту вітчизняного фінансового ринку, яка забезпечуватиме не лише страхові можливості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, але і виступатиме у якості індикатора розвитку національної економіки.

Література:

1. Абасова К. Валютні деривативи в Україні: стан та перспективи / К. Абасова // Вісник Національного банку України. – 2014. – №9. – С. 45–48.
2. Князь С.В. Сучасний стан та проблеми функціонування ринку деривативів в Україні / С.В. Князь, Г.Й. Лучко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – №6. – С. 347–354.
3. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч. посіб. / Р.В. Пікус. – К.: Знання, 2010. – 598 с.
4. Юрій С.І. Світові економічні кризи та їхні сучасні модифікації / С.І. Юрій // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2007. – Вип. 5. – С. 13–16.

Мокрицька А.Б.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Організація фінансових відносин у галузі може бути різною, залежно від існуючої в державі у певний період часу політичної ідеології, моделі економіки та організації системи охорони здоров'я. Для кожної країни притаманне існування специфічних форм надання медичної допомоги та моделей її фінансового забезпечення, які є основними критеріями цінностей суспільства.

Існують внутрішні і зовнішні джерела формування фінансових ресурсів охорони здоров'я. До внутрішніх належать фінансові ресурси держави, приватні кошти громадян і громадські кошти. Модель фінансового забезпечення охорони здоров'я визначається співвідношенням між цими джерелами доходів галузі. В кожній країні система охорони здоров'я пройшла власний шлях розвитку, і сьогорішнє співвідношення трьох джерел фінансування є продуктом цього розвитку. Кошти можуть акумулюватися державою, державними страховими організаціями в обов'язковому порядку шляхом збору платежів і податків – як прямих, так і специфічних акцизів на окремі товари, податків на специфічні фактори виробництва; добровільних страхових платежів, які формують фонди соціального страхування як обов'язкові так і добровільні; безпосередньої оплати пацієнтами послуг охорони здоров'я; за рахунок благодійних пожертв. Також можуть залучатися зовнішні джерела формування фінансових ресурсів галузі: наприклад, кошти МВФ, Світового банку, Глобальних фондів боротьби з інфекційними захворюваннями, інші.

Узагальнення зарубіжного та вітчизняного досвіду фінансування охорони здоров'я (за рахунок внесків на медичне страхування; бюджетних коштів; коштів юридичних та фізичних осіб, що надходять у вигляді плати за надані послуги) дає підстави стверджувати, що переважання одного із джерел фінансових ресурсів визначає модель фінансового забезпечення зазначеної галузі – страхову, державну (бюджетну) чи платну (приватну) [7, с. 231]. Модель охорони здоров'я залежить від політичного устрою держави, фінансового стану економіки, ментальності населення, нормативно-правового

забезпечення та інших факторів. Проте, організація фінансів охорони здоров'я тісно пов'язана з організацією фінансів держави, адже суттєвою характеристикою організації фінансів галузі є регулюючий вплив держави на сферу охорони здоров'я.

Розрізняють фінансові моделі адміністративно-командної та ринкової економіки. За рівнем державної централізації ВВП у межах фінансової моделі ринкової економіки виділяють американську, західноєвропейську та скандинавську моделі [2, с. 13, 16].

Американська модель характеризується незначним рівнем бюджетної централізації – близько 25–30%. У сфері охорони здоров'я забезпечуються тільки ті верстви, які не в змозі обійтися без державної підтримки. Західноєвропейська модель характеризується поміркованим рівнем централізації ВВП у бюджеті – близько 35–45%, унаслідок чого більш розгалуженою є державна соціальна сфера з паралельним функціонуванням державних і комерційних установ охорони здоров'я. Скандинавська модель передбачає досить високий рівень централізації ВВП у бюджеті (близько 50–60%) з розгалуженою державною системою охорони здоров'я та значними соціальними гарантіями надання медичної допомоги.

Частка ВВП України, яка розподілялася через бюджети усіх рівнів за останнє десятиліття коливалася в межах 30–34%. Отже за рівнем централізації ВВП Україна більше належить до американської моделі, проте з розгалуженою мережею державних і комунальних установ охорони здоров'я та конституційними зобов'язаннями щодо її безоплатного надання (ст. 49 Конституції України від 28.06.1996 №254к/96-ВР). У цьому полягає одна з сутнісних відмінностей та проблем організації фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. У таких умовах довести частку видатків на охорону здоров'я в Україні до рекомендованого ВООЗ рівня державних витрат у розмірі 7–10% ВВП є складно. Незважаючи на те, що в Україні спостерігалася позитивна динаміка зростання частки видатків на галузь охорони здоров'я щодо ВВП – з 2,6% у 2000 р. до 3,6% у 2015 р., проте ця частка залишається майже у 2–3 рази нижчою порівняно з витратами європейських країн на медичний сектор. Пріоритети функціонування державних фінансів пов'язані з розмежуванням їх між рівнями державного управління.

Порівняння пропорцій розмежування функцій між рівнями фінансової системи у різних країнах дає змогу показник централізації, який характеризує частку видатків центрального уряду

в повному обсязі витрат бюджетної системи. Розвинуті держави мають різні моделі централізації фінансової системи. В унітарних державах загалом спостерігається дещо вищий рівень централізації, а у федеративних, де фінансова система є трирівневою, дещо менший. Так, у США цей показник становить 57%, у Франції – 71%, у Канаді – 40%. В Україні показник централізації за останнє десятиліття коливався в межах 78–86%. Щоправда з 2015 р., в рамках реалізації бюджетної реформи, фінансування охорони здоров'я з місцевих бюджетів відбувається за рахунок медичної субвенції. У законі про Державний бюджет України затверджуються обсяги медичної субвенції окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, обласних бюджетів і районних бюджетів, міських (міст Києва та Севастополя, міст республіканського Автономної Республіки Крим та обласного значення) бюджетів та бюджетів об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територіальних громад. Медична субвенція розподіляється між відповідними бюджетами на основі формули, яка розробляється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, та затверджується Кабінетом Міністрів України.

Незважаючи на позитивні досягнення при розмежуванні видатків між ланками бюджетної системи, мають місце й певні недоліки, які стосуються нечіткого розмежування функцій між державною владою, регіонами та місцевим самоврядуванням. Започаткована реформа місцевого самоврядування містить багато законодавчо неврегульованих аспектів, залишається незавершеною. Чинні закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 №280/97-ВР та «Про місцеві державні адміністрації» від 9.04.1999 №586-XIV [3; 4] не вирішують проблем фінансування галузі охорони здоров'я. Без законодавчого врегулювання протиріч щодо формування та розподілу фінансових ресурсів і між бюджетами різних рівнів, і між рівнями надання медичної допомоги, неможливо підвищити ефективність надання медичної допомоги та забезпечити інтереси суспільства.

Зважаючи на особливість підпорядкування лікувально-профілактичних установ має місце розпорошення коштів державного бюджету між Міністерством охорони здоров'я України та галузевими міністерствами і відомствами.

Практика жорстко централізованої моделі охорони здоров'я показала, що держава, виступаючи в якості єдиного і монопольного страхувальника інтересів населення країни, не може об'єктивно і оперативно враховувати специфічні інтереси, потреби і реальні можливості окремих територій, не може виступати в ролі достатньо компетентного замовника і покупця на ринку медичних послуг. Надто високий ступінь концентрації владних функцій без урахування різниці місцевих умов в забезпеченні гарантій, в наданні медичної допомоги населенню, визначає основне протиріччя централізованої системи охорони здоров'я – гарантує не той, хто виробляє. Держава взяла на себе функції гаранта в наданні медичних послуг, чим практично позбавила себе права незалежного контролю реальних виробників, які і повинні формувати умови таких гарантій на рівні територій, виходячи з власних можливостей і взятих перед користувачами зобов'язань. Фактично, в Україні фінансується не виконання функції медичного обслуговування з урахуванням реальних потреб населення, а інфраструктура існуючої системи охорони здоров'я. Власниками медичних закладів, які надають медико-санітарну допомогу первинного та вторинного рівня, є місцеві ради. Саме вони забезпечують виконання делегованої їм державної функції у сфері охорони здоров'я населення та розпоряджаються більш як 80% видатків зведеного бюджету галузі. Але сьогодні вони не є ефективними управлінцями у цій сфері [8, с. 12].

Література:

1. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI (зі змінами та доповненнями) // Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Венгер В.В. Фінанси: навч. посіб. / В.В. Венгер. – К.: ЦУЛ, 2009. – 432 с.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 №280/97-ВР (із змінами та доповненнями) // Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
4. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 (із змінами та доповненнями) // Режим доступу: №586-XIV <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.
5. Звіти Кабінету Міністрів України про виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2000–2015 рр.» // Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

6. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР (із змінами) // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

7. Мокрицька А.Б. Моделі організації та основні характеристики охорони здоров'я в умовах ринкової економіки / А.Б. Мокрицька // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економіка. Збірник наукових праць. – Вип. 2 (46). – Рівне, 2009. – С. 228–234.

8. Рекомендації щодо реорганізації системи охорони здоров'я в Україні: базова проблематика і варіанти рішень: посібник в рамках проекту Європейського Союзу «Сприяння реформі вторинної медичної реформи в Україні». – К.: Представництво Європейської комісії в Україні, 2009. – С. 11–14.

Петрушка О.В.

*К.е.н., старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КОРПОРАТИВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ЯК СКЛADOVA СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАЙМАНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У країнах з ринковою економікою проблема пенсійного забезпечення працівників успішно вирішується шляхом поєднання і використання кількох джерел, що формуються у державних та приватних пенсійних фондах.

Фінансове наповнення недержавних пенсійних фондів здійснюється, насамперед, за рахунок внесків роботодавців і найманих працівників, а також отриманого фондами інвестиційного доходу. Більшість роботодавців реалізують пенсійне забезпечення працівників шляхом розробки і наступного впровадження корпоративних (професійних) пенсійних програм, параметри яких визначаються цілями і завданнями розвитку бізнесу, та як правило, узгоджуються з профспілками підприємства, галузей і регіонів [1].

Реформування української пенсійної системи викликало великий інтерес до недержавного пенсійного забезпечення у всіх сферах бізнесу. З одного боку, розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення сприяє появі «довгих» грошей в економіці, для розширення інвестиційних програм, що забезпечує її безперервний ріст і поліпшення добробуту країни. З іншого боку, впровадження недержавної пенсійної програми на підприємстві дозволяє вирішити

цілий комплекс завдань кадрової, маркетингової, соціальної й фінансової політики. У процесі пенсійного реформування, держава практично не приділила уваги соціальній рекламі й роз'яснювальним роботам з населенням щодо самої реформи й недержавного пенсійного забезпечення. Це приводить до незнання й недостатнього розуміння значення й змісту недержавного пенсійного забезпечення, а саме головне – можливості одержання вигод і переваг, які відкриваються перед підприємством і його працівниками завдяки використанню недержавних пенсійних програм.

Іноземний досвід показує, що додаткове пенсійне забезпечення працівників доцільно здійснювати шляхом запровадження на підприємстві пенсійної програми. Пенсійна програма підприємства – це сукупність умов, при яких для працівників підприємства (організації) формується пенсійний бюджет для відрахувань у недержавний пенсійний фонд із метою накопичення й збільшення капіталу, з наступними пенсійними виплатами[2].

Пенсійна програма підприємства дозволяє вирішити роботодавцю коло завдань, основними з яких є:

- соціальні (реалізація підприємством гарантій соціального захисту своїх працівників, отримання додаткових гарантій матеріального забезпечення працівників після виходу на пенсію, можливість страхування ризику настання інвалідності або смерті працівників);

- економічні (одержання пільг з оподаткування – внески до недержавного пенсійного фонду відносяться до валових витрат роботодавця; використання механізму реінвестування – можливість використання активів НПФ для інвестування у власну діяльність у вигляді довгострокового інвестиційного ресурсу);

- кадрові (залучення нових кваліфікованих фахівців, закріплення найцінніших працівників, преміювання працівників, які багато років працюють на підприємстві; матеріальне забезпечення співробітників, які збираються виходити на пенсію, створюючи цим програму по омолодженню кадрів; підвищення самовіддачі працівника, оскільки розмір пенсійних внесків на його рахунок може прямо залежати від фінансового стану організації; стимулювання талановитих співробітників до подальшого професійного росту в компанії; скорочення "плинності кадрів" до прийняттого рівня);

– маркетингові (поліпшення іміджу підприємства шляхом створення механізму соціального захисту своїх працівників, підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку праці й придбання іміджу соціально-орієнтованої компанії, що відповідає світовим стандартам).

Варто зазначити, що такий вид недержавного пенсійного забезпечення є корисним і для самого працівника, адже формує його індивідуальний соціальний захист (пенсійні внески, здійсненні роботодавцем – це власність працівника, якою він розпоряджається); дає можливість самому робити додаткові пенсійні внески, що збільшує його особисті пенсійні накопичення, а в майбутньому отримати розподілений прибуток пенсійного фонду.

Світовий та вітчизняний досвід розробки і запровадження пенсійних програм досить різноманітний, тому будь-яке підприємство може обрати власний та найбільш раціональний варіант участі в такій програмі, що враховуватиме як конкретні умови його функціонування, так і завдання, які керівництво планує вирішувати за допомогою пенсійної програми.

Література:

1. Ткач О.Й. Пенсійна програма підприємства: досвід і технологія. – К.: «Пенсійно-актуарний консультант», 2007. – 277 с.
2. Цюрко І.А. Корпоративні пенсійні програми на підприємствах України / І.А. Цюрко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2014. – №48. – С. 24–29.

Письменний В.В.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ОСВІТНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ФІНАНСОВО ГРАМОТНОЇ МОЛОДІ

Наукова спадщина С.І. Юрія охоплює широку тематику: від формування парадигми бюджетної доктрини держави до орієнтирів розвитку міжнародних фінансів в умовах глобалізації. Разом з тим, він був одним з піонерів наукової думки, хто знаходився на виточках вивчення проблем фінансової грамотності населення та необхідності

її підвищення із урахуванням сучасних тенденцій. Його робочі ідеї, гіпотези і результати досліджень не залишилися осторонь наукової спільноти й нині актуалізуються в працях В.Г. Дем'янишина, С.В. Каламбет, Т.О. Кізими, В.Г. Кременя, О.П. Кириленко, А.І. Крисоватого, Л.О. Птащенко, А.Ф. Мельник, Т.С. Смовженко та інших.

Ними виводиться припущення, що головною причиною незадовільного рівня фінансової грамотності українців є недостатня обізнаність у фінансових питаннях й відсутність навиків використовувати здобуті знання на практиці. Якщо в економічних університетах майбутніх випускників вчать схвалювати зважені рішення у сфері управління особистими фінансами, значний же прошарок суспільства в цьому плані є неконкурентоспроможним, стикаючись з різними випадками фінансового шахрайства, зловживаннями працівників фінансових установ, недотриманням економічних прав і свобод. Причому така практика щороку посилюється.

Якщо говорити мовою статистики, то близько 30% громадян України взагалі не роблять заощаджень, а через негативний досвід з банківськими депозитами кожен другий «заощаджує» вдома, що призводить до скорочення реальних доходів (рис. 1). Звичайно, це можна пояснити тим, що фінансові установи не пропонують споживачам прозорі умови продуктів і послуг, не попереджають про всі можливі наслідки у разі порушення клієнтами взятих на себе зобов'язань, не завжди добросовісно виконують власні повноваження. Аргументом може стати й те, що через інфляційні процеси, курсові різниці та інші чинники заощадження втрачають свою вартість.

Доповнюючи попередню тезу, недовіра до банків спостерігається у кожного четвертого українця. Натомість сьогодні необхідно створити належні умови для формування культури фінансових відносин між усіма суб'єктами – установами, які надають фінансові продукти і послуги, та їх споживачами. Поки цього не зроблено, близько 40% громадян не мають банківських рахунків, а більшість з них користуються базовими послугами (оплата комунальних платежів через банк – понад 70%; користування пластиковою картою – близько 70%; отримання споживчого кредиту – 30%; проведення платежів через термінал – близько 40% [1]).

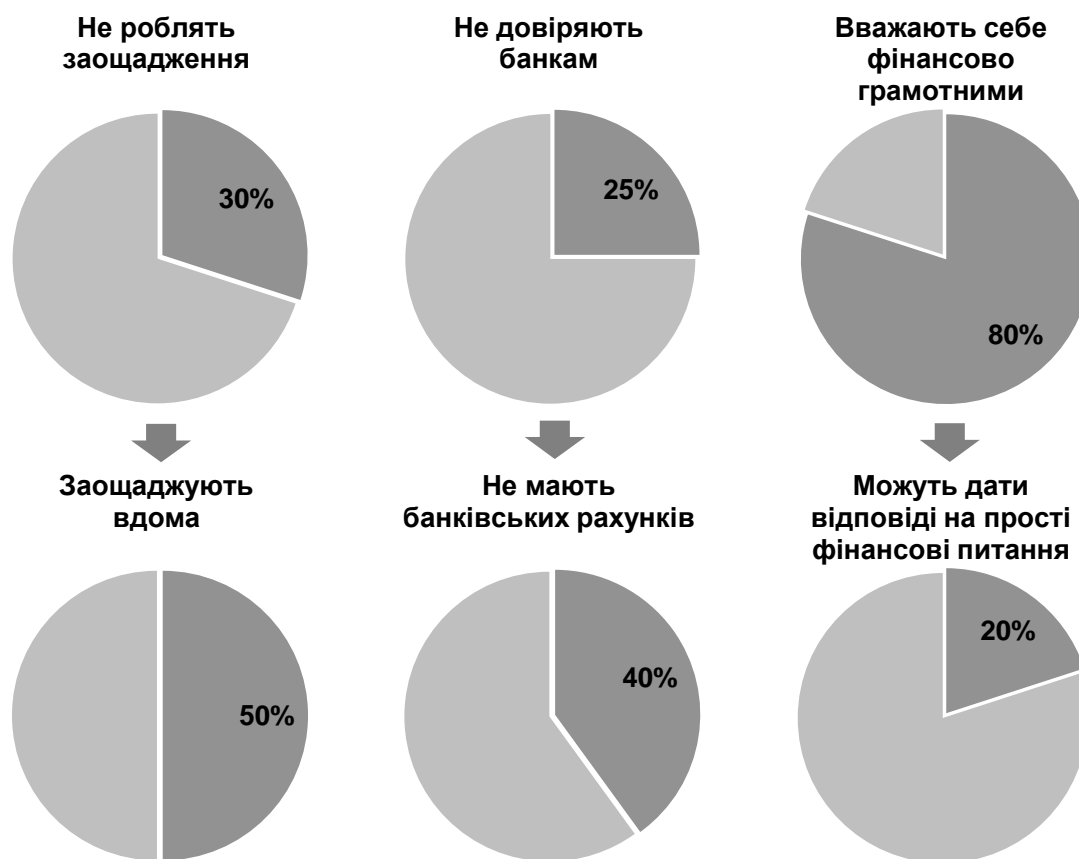

Рис. 1. Показники, які характеризують стан фінансової грамотності населення України

Діаметрально протилежні цифри можна побачити у соціологічних опитуваннях: в цілому населення України вважає себе фінансово грамотним, хоча тільки одна п'ята респондентів може дати правильні відповіді на прості фінансові питання. Українці мало цікавляться новинами фінансового сектору й стосуються вони виключно інфляції, пенсійного забезпечення, цін на нерухомість, курсів валют. Відтак через відсутність необхідних фінансових знань і навиків для прийняття зважених фінансових рішень, у суспільстві відбувається накопичення диспропорцій, які негативно впливають на забезпечення економічних прав та свобод громадян.

Незадовільний рівень фінансової грамотності значної частини населення нашої держави особливо яскраво став помітний в останні роки через збільшення особистих боргових зобов'язань, брак коштів для здійснення заощаджень, неспроможність захисту власних прав тощо. Адже переважна більшість наших співвітчизників мають слабкі уявлення щодо розуміння тенденцій розвитку фінансових відносин та їх особливостей у фінансовій системі держави, особистих фінансах,

податковій, банківській й інших сферах. Якщо не взятися до вирішення цього питання сьогодні, в подальшому воно тільки погіршиться.

Погоджуємося з думкою С.І. Юрія, що причиною цього є відсутність в Україні сформованих традицій навчання громадян основам фінансової грамотності [2, с. 21]. Натомість за кордоном дітей ще з юного віку вчать як ефективно управляти особистими фінансами, користуватися новітніми фінансовими продуктами та послугами. Тільки з 2012 р. в нашій державі було започатковано проект з підвищення рівня фінансової грамотності населення, до реалізації якого залучено органи влади, фінансові установи, громадські організації та навчальні заклади. Його мета – заохотити молодь приймати зважені фінансові рішення відповідно до тих чи інших життєвих обставин.

Згідно з наказом МОН України «Про розширення бази для проведення дослідно-експериментальної роботи «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності у навчально-виховний процес навчальних закладів» в 2012–2019 рр. планувалося впровадити вивчення фінансової грамотності у навчально-виховний процес лише 397 шкіл [3] із близько 20 тисяч, а це менше 2% навчальних закладів системи загальної середньої освіти. Уряду необхідно усвідомити, що без підвищення рівня фінансової грамотності населення, зокрема молодого покоління, не можливо забезпечити фінансову стабільність і зростання добробуту громадян.

До цього часу більша підтримка велася з-за кордону. Наприклад, в рамках Програми розвитку фінансового сектору (USAID/FINREP-II) було реалізовано ряд дослідно-експериментальних освітніх заходів (впроваджено пілотний курс «Фінансова грамотність» у близько 70 школах 14 регіонів [4, с. 304], для чого було розроблено навчально-методичне забезпечення учнів та вчителів). Їх ідея – навчання в школах фінансовій грамотності є головним пріоритетом в підвищенні рівня фінансової грамотності населення. Не дивлячись на певні зрушення у напрямі покращення фінансової обізнаності молоді, в Україні відсутній системний підхід до розв'язання цієї проблеми.

31 жовтня 2015 р. програма USAID/FINREP-II завершила своє функціонування, хоча ще на етапі впровадження дозволила переконатися в подальшому застосовності й ефективності викладання курсу з фінансової грамотності. Сьогодні ж вона потребує поширення в більшості навчальних закладів, у тому числі в сільській

місцевості. Забезпечення розуміння молоді про необхідність повноцінного використання фінансових продуктів і послуг, поліпшення знань у фінансових питаннях, можна тільки за допомогою якісної освіти, що в майбутньому дасть змогу приймати кваліфіковані та продумані фінансові рішення.

Утім забезпечення викладання педагогічним персоналом навчальних закладів системи загальної середньої освіти дисципліни «Фінансова грамотність» є лише одним з можливих аспектів вирішення питання підвищення рівня фінансової грамотності молодого покоління. При цьому чи не найголовнішими проблемними напрямками, на реалізацію яких необхідно звернути увагу, є: вплив фінансової грамотності на добробут населення; основні помилки ведення бюджету сім'ї та їх усунення; елементи особистої фінансової безпеки; шляхи мінімізації фінансового шахрайства; захист прав та свобод громадян у фінансовому секторі.

Для поширення фінансової освіти загальноосвітнім навчальним закладам щонайменше необхідно співпрацювати з університетами економічного профілю, фінансовими установами, громадськими організаціями та іншими інституціями. Адже бути фінансово грамотним сьогодні не тільки престижно і модно, а й вкрай необхідно. Фінансова грамотність виражає вміння особи розпоряджатися коштами з найменшими для втратами та найбільшими вигодами. При цьому фінансово грамотні люди краще захищені від фінансових ризиків, а знаючи ціну грошей, відповідально ставляться до управління особистими фінансами.

Література:

1. Оцініть фінансову грамотність українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vseprogroshi.com.ua/ocinit-finansovu-gramotnist-ukrayinciv.html>.
2. Юрій С.І. Фінансова грамотність населення в діалектиці сучасних освітніх тенденцій / С.І. Юрій // Фінанси України. – 2012. – №2. – С. 16–25.
3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про розширення бази для проведення дослідно-експериментальної роботи «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності у навчально-виховний процес навчальних закладів» 2012–2019 рр.» від 17.06.2013 №776 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5AF05A90BD1D3/list-D4A04AF326>.
4. Соркін І.В. Методологічні засади розроблення стратегічних документів, щодо фінансової грамотності / І.В. Соркін // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 2. – С. 301–309.

5. Птащенко Л.О. Підвищення рівня фінансової грамотності населення: міжнародний досвід / Л.О. Птащенко, А.М. Шабардіна // Економіка і регіон. – 2014. – №1. – С. 8–14.

6. Слав'янська Н. Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність? / Н. Слав'янська, А. Незнамова // Вісник НБУ. – Квітень 2013. – С. 31–35.

Простебі Л.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

РЕФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

Місцеві податки і збори займають важливе місце у сфері формування доходної частини місцевих бюджетів у більшості розвинених країн світу. Від достатнього фіскального рівня бюджетних доходів залежить зростання соціально-економічного розвитку регіонів. Система місцевого оподаткування повинна забезпечувати фінансову незалежність органів місцевого самоврядування.

В наукових доробках Юрія Сергія Ілліча зазначається, що в умовах демократії, однією з фундаментальних ознак якої є інституція місцевого самоврядування, роль місцевих податків і зборів важлива з таких позицій: забезпечення фінансової незалежності органів місцевого самоврядування від органів влади вищого рівня й уряду, що відповідає основному принципіві побудови фінансової системи розвинутих держав та є необхідною передумовою і гарантією стабільного фінансування місцевих потреб незалежно від суспільно-політичних і соціально-економічних змін на державному рівні; виконання фіскальної, регулюючої і стимулюючої функцій оподаткування на місцевому рівні. Тільки за таких умов місцеве оподаткування для органів самоврядування стане атрибутом фінансової влади та інструментом регулювання соціально-економічного розвитку території [1].

На думку Юрія С.І. вітчизняна система місцевого оподаткування потребує реформування. Підвищення ролі місцевого оподаткування не можливе без запровадження податку на майно, зокрема податку на нерухоме майно [2].

Відмітимо, що з 1 січня 2015 р. відбулося реформування податку на майно. Зокрема, збільшено кількість майнових податків. До його складу увійшли податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, плата за землю та транспортний податок.

Податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки оподатковується як житлова нерухомість (квартира, будинок) так і нежитлова нерухомість, в тому числі й господарські будівлі (сарай, гаражі, літні кухні, майстерні, тощо). Граничну ставку податку в 2016 р. збільшено [3] з 2% до 3% мінімальної заробітної плати за 1 кв. метр об'єкта житлової та/або нежитлової нерухомості (у 2016 р. – 41,34 грн. за 1 кв. м). Розмір податку (від 0% до 3%) буде встановлюватися місцевою радою. При цьому, сільські, селищні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад на відповідній території мають право встановлювати пільги з цього податку, враховуючи майновий стан та рівень доходів громадян. Також, додатково встановлено ставку податку в розмірі 25 тис. грн. на рік для квартир площею понад 300 кв. м і будинків площею понад 500 кв. м. Тобто, фактично, такі об'єкти оподатковуватимуться відсотковою (до 3%) та фіксованою (25 тис. грн.) ставками. Зазначимо, що у 2015 р. органи місцевого самоврядування мали право, у відповідності до податкового кодексу збільшувати площу майна, яка не оподатковувалася. З 2016 р. місцеві ради позбавлені цього права. Тому, більшість місцевих рад розуміючи, що в країні фінансова криза, поки утримуються до запровадження максимальних ставок по місцевих податках і зборах, зокрема і по податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Відмітимо, що порядок нарахування податку на нерухоме майно та справляння не відповідає практиці розвинутих країн світу, де розмір податку залежить від вартості об'єкта нерухомості, а не від житлової площі, як визначено чинним законодавством України. Тому необхідно внести відповідні поправки до Податкового кодексу.

До категорії місцевих податків з січня 2015 р. переведено плату за землю. Об'єктами оподаткування є [4]: земельні ділянки, які перебувають у власності або користуванні; земельні частки (паї), які перебувають у власності. Ставка земельного податку не більше 3%, сільськогосподарські угіддя – 1%. Орендна плата за землю від 3% до 12%. Ставка земельного податку, за земельні ділянки, які перебувають у постійному користуванні суб'єктів господарської діяльності (крім державної та комунальної власності) не більше 12%.

Вважаємо, що ця законодавча ініціатива сприятиме зростанню надходжень до місцевих бюджетів.

Першим кроком запровадження податку на розкіш є транспортний податок. У 2016 р. транспортний податок, як і раніше, сплачують фізичні та юридичні особи, в тому числі нерезиденти, які мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні легкові автомобілі, що є об'єктами оподаткування. Сам об'єкт оподаткування транспортним податком з 2016 р. змінено. Відтепер, оподатковуються легкові автомобілі, з року випуску яких минуло не більше 5 років (включно) та середньоринкова вартість яких складає більше 750 розмірів мінімальної заробітної плати (1033,5 тис. грн.). Така вартість визначатиметься Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, виходячи з марки, моделі, року випуску, типу двигуна, об'єму циліндрів двигуна, типу коробки переключення передач, пробігу легкового автомобіля та розміщуватиметься на офіційному веб-сайті Кабінета Міністрів України (у 2015 р. об'єктом оподаткування були легкові автомобілі, які використовувалися до 5 років і мали об'єм циліндрів двигуна понад 3000 куб. см). Ставка транспортного податку встановлюється у розмірі 25000 грн. на рік за кожен легковий автомобіль, що підлягає оподаткуванню [3].

Система спрощеного оподаткування з 2016 р. зазнала законодавчих змін. Зокрема, підвищені ставки податку для платників третьої групи; для четвертої групи – розмір ставок податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежить від категорії (типу) земель, їх розташування та становить (у відсотках бази оподаткування).

До місцевих зборів відносяться [4]: збір за місця для паркування транспортних засобів (об'єкт: земельна ділянка, яка відведена для забезпечення паркування; ставка: від 0,03 до 0,15 мінім. з/пл.) та туристичний збір (ставка: від 0,5% до 1% вартості усього періоду проживання).

Відповідно до положень Податкового кодексу України 4 відмітимо, що місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю). Також, місцеві ради в межах повноважень вирішують питання щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів,

туристичного збору. Забороняється встановлення місцевих податків та зборів, не передбачених податковим законодавством.

За період з 2012–2015 рр. абсолютні показники надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів суттєво зросли. Дане зростання забезпечено збільшенням надходжень єдиного податку, частка якого в надходженнях від місцевих податків і зборів складає – 40,5%. А також запровадженням реформованого податку на майно з січня 2015 р. Питома вага якого у податкових надходженнях склала – 59,1% [5].

Законодавчі ініціативи щодо розширення доходної бази місцевих бюджетів спрямовані на закріплення окремих податкових платежів та зборів за місцевими бюджетами. Вважаємо, що на місцевому рівні необхідно ефективніше використовувати систему місцевих податків і зборів, що значно розширить фінансову спроможність територіальних громад.

Підтримуємо думки Юрія С.І., що для зростання питомої ваги місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів доцільно скористатися вдалим зарубіжним досвідом, зокрема дозволити місцевим органам влади запроваджувати на своїй території власні податки і збори.

При оподаткуванні податком на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки брати до уваги оціночну вартість майна, відповідно до якої стягується плата. Зарубіжний досвід також свідчить, що можна запроваджувати в Україні податки на приріст капіталу, на осіб, що володіють двома квартирами, на право розміщення офісів у центральній частині міста та інші.

Законодавчі ініціативи, які були започатковані позитивно вплинули на дохідну частину місцевих бюджетів. Вважаємо за доцільне центральним органам влади впродовж кількох років дати можливість проявитися всім нововведенням. Стабільна податкова система створить сприятливий інвестиційний клімат. Необхідно покращувати роботу щодо адміністрування податків і зборів. Крім того, суспільство має бути свідомим щодо належної платіжної дисципліни.

Література:

1. Юрій С. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – №1. – С.6–14.

2. Юрій С.І. Імперативи місцевого оподаткування / С.І. Юрій, О.П. Кириленко // Економіст. – 2000. – №7–8. – С. 24–27.

3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: офіц. текст: 2016 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 р.: Закон України від 24 грудня 2015 р. №909-VIII // Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/909-19>.

4. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>.

Рошило В.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТІВ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Створення умов для належного виконання повноважень органами місцевого самоврядування та забезпечення їхньої фінансової самостійності потребує вдосконалення щодо місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин. Ефективність роботи органів місцевого самоврядування залежить у першу чергу від їх фінансових можливостей, тобто спроможність самостійно, за рахунок власних ресурсів, вирішувати питання місцевого значення. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування відповідно до європейських стандартів має на меті досягнення такого обсягу власних фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування, який відповідав би наданим їм повноваженням. Без достатньої фінансової бази місцевих бюджетів і врахування податкового потенціалу кожного регіону побудова й розвиток ефективної та дійової бюджетної системи України може зволікатися на невизначений час.

Проблематика формування бюджетів місцевого самоврядування в контексті зміцнення фінансового забезпечення територіальних громад розглядалася в наукових працях таких вітчизняних вчених: С. Юрія, Й. Бескида, О. Кириленко, С. Буковинського, О. Василика,

В. Зайчикової, В. Кравченка, І. Лук'яненко, І. Луніної, В. Опаріна, Ц. Огонь, Д. Полозенка, Г. П'ятаченка, І. Руденко, С. Слухая, В. Федосова, І. Чугунова та інших. Віддаючи належне значному доробку науковців та важливість результатів останніх, необхідно зазначити, що і донині актуальним залишається питання фінансової самостійності територіальних громад в умовах децентралізації влади в Україні.

З 15 тисяч громад в Україні лише 180 є самодостатніми. Це переважно обласні центри та міста обласного значення. Тобто великі громади, які мають 100–200 тисяч населення, – самодостатні і забезпечують себе місцевими податками. Тому ідея в тому, щоб об'єднати громади, з яких понад 80% дотаційні і забезпечити їх відповідним фінансуванням. Відхід від централізованої системи державного управління, створення належних умов для розвитку спроможного місцевого самоврядування обумовив прийняття Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який передбачає укрупнення територіальних громад та делегування частини повноважень органів державної влади місцевим радам.

Відповідно до рішення 32-ї сесії Чернівецької обласної ради від 28.07.2015 №103-32/15в Чернівецькій області планувалося утворення 35 об'єднаних територіальних громад. На даний момент створені і функціонують 10 об'єднаних територіальних громад, з яких першопочатково відповідали затвердженому перспективному плану дві громади.

В той же час виникають наступні питання, пов'язані із функціонуванням об'єднаних територіальних громад:

1) Взаємовідносини фінансових органів районних державних адміністрацій і територіальних громад під час затвердження бюджетів. При затвердженні бюджетів об'єднаних територіальних громад передбачаються субвенції районним бюджетам на видатки, які на території об'єднаних територіальних громад відсутні (субвенції районній лікарні на вторинний рівень допомоги, субвенції територіальним центрам та ін.), в той же час нормативно відсутній порядок повідомлення про надані трансферти. Відповідно до Бюджетного кодексу України рішення про бюджет об'єднаної територіальної громади подаються тільки обласним державним адміністраціям.

2) Втрачається цілісність бюджетної системи району. Не зважаючи на те, що об'єднані територіальні громади географічно та територіально є частиною району, зведення бюджетів цих громад поза бюджетом району (наприклад на обласному рівні) призведе до викривлень у звітності.

3) Відсутність нормативного (формульного) підходу до розрахунку субвенції районним бюджетам на видатки, які на території об'єднаної територіальної громади відсутні призводить до суперечностей та неузгоджень при визначенні обсягів трансфертів. Формально, виконавши вимоги ст. 77 Бюджетного кодексу України щодо установ, що фінансуються з бюджету об'єднаної територіальної громади та не передбачивши в повному обсязі обсяги трансфертів об'єднаної територіальної громади виділяють кошти на розвиток своєї бюджетної сфери, при цьому районний бюджет має незабезпеченість по заробітній платі.

4) Відсутність кадрового потенціалу об'єднаної територіальної громади здійснювати повноцінно та в повному об'ємі функції фінансових органів.

Враховуючи вищевикладене, з метою удосконалення системи об'єднаних територіальних громад пропонуємо:

- розробити формульний підхід до розрахунку міжбюджетних трансфертів між бюджетом об'єднаної територіальної громади і районним бюджетом щодо надання вторинного рівня медичної допомоги;

- запровадити механізм приєднання громад до об'єднаних територіальних громад або громад, які визнані спроможними, за спрощеною процедурою;

- затвердити перспективні плани формування спроможних громад всіх областей. Позбавити обласні ради функції затвердження перспективних планів з передачею цієї функції Кабінету Міністрів України.

Русін В.М.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПІДВИЩЕННЯ МІНІМАЛЬНОЇ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ У 2017 РОЦІ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ГРОМАДЯН

Життєвий рівень населення тісно пов'язаний із політикою оплати праці. Доходи громадян у вигляді заробітної плати в свою чергу є важливими для розвитку економіки в цілому, оскільки їхнє реальне зростання зумовлює зростання платоспроможного попиту, а відповідно і доходів підприємств. Тому, очікувати реального зростання заробітної плати без інфляційних процесів можна лише тоді, коли зростає продуктивність праці на підприємствах та у національній економіці загалом.

Мінімальний розмір заробітної плати у переважній більшості країн світу є одним із найголовніших видів державних соціальних гарантій населенню. В Україні на законодавчому рівні визначення терміну «мінімальна заробітна плата» закріплене у ст. 95 «Кодексу законів про працю України» та 3 Закону України «Про оплату праці» і трактується як законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт) [1; 2].

Встановлення мінімального рівня заробітної плати на законодавчому рівні сьогодні є одним з найважливіших елементів державного регулювання. Розмір мінімальної заробітної плати згідно ст. 40 Бюджетного кодексу України визначаються Законом «Про Державний бюджет України» [3]. Таким чином, розмір мінімальної заробітної плати в Україні встановлюється Кабінетом Міністрів України та затверджується Верховною Радою України при прийнятті Закону України «Про Державний бюджет України» на відповідний бюджетний період (рік).

15 вересня 2016 р. Кабінетом міністрів України у Верховну Раду було подано Проект Державного бюджету України на 2017 р, в якому передбачалось підняття мінімальної заробітної плати до 1600 грн. [4]. Однак, 26 жовтня цього ж року Прем'єр-міністр України на засіданні уряду анонсував зростання мінімальної заробітної плати до 3200 грн. Як наслідок, 3 листопада 2016 р. до Верховної Ради України подано доопрацьований Проект Державного бюджету

України на 2017 р., ст. 8 якого з 1 січня 2017 р. мінімальну заробітну плату у місячному розмірі визначено на рівні 3200 грн.

Дане рішення щодо такого стрімкого зростання мінімальної заробітної плати науковці і практики охарактеризовують по різному, окреслюючи як плюси, так і мінуси. Якщо говорити про наслідки для громадян, то з плюсів, варто все ж таки відзначити зростання доходів для працюючих громадян. Однак не так усе просто. Підвищення зарплат торкнеться в основному низькооплачуваних працівників. Розмір мінімальної заробітної плати за місяць на рівні 3200 грн. у доларовому еквіваленті становить 120 дол., що менше 4 дол. на день. За оцінками різних Міжнародних інститутів менше 5 дол. на день – це рівень бідності.

Оплата праці працівників установ і організацій, що фінансуються з бюджету здійснюється на основі тарифної системи, яка включає: тарифні сітки, тарифні ставки, схеми посадових окладів і тарифно-кваліфікаційні характеристики. Згідно норм ст. 96 «Кодексу законів про працю України» та 6 Закону України «Про оплату праці» тарифна система оплати праці використовується для розподілу робіт залежно від їх складності, а працівників – залежно від їх кваліфікації та за розрядами тарифної сітки. Вона є основою формування та диференціації розмірів заробітної плати. Так, тарифна сітка (схема посадових окладів) формується на основі тарифної ставки робітника першого розряду, яка встановлюється у розмірі, що перевищує законодавчо встановлений розмір мінімальної заробітної плати та міжкваліфікаційних (міжпосадових) співвідношень розмірів тарифних ставок (посадових окладів) [1; 2]. Однак Урядом пропонується відв'язати тарифну ставку робітника першого розряду від мінімальної заробітної плати та встановити її в розмірі 1600 грн.

Єдина тарифна сітка розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери містить 25 тарифних розрядів. Посадові оклади за єдиною тарифною сіткою на 2016 р. на кінець року будуть менші 3200 грн. лише у розрядах з 1 по 13. Таким чином працівникам з 14 по 25 тарифний розряд не варто очікувати на суттєве збільшення окладу у 2017 р. Отже, таким чином можна констатувати, що відбудеться певна «зрівнялівка», посадові оклади працівників з 1 по 11 тарифний розряд будуть встановлені на рівні 3200 грн. Як наслідок, окремі фахівці з вищою освітою отримуватимуть заробітну плату на рівні двірника, сторожа, прибиральниці тощо.

Варто відзначити, що згідно чинного законодавства посадові оклади окремих категорій службовців визначаються у мінімальних зарплатах. Для прикладу, посадовий оклад судді місцевого суду встановлено у розмірі 10 мінімальних зарплат. Урядом пропонується у 2017 р. скасувати таку прив'язку. Тому, для таких категорій службовців також не варто очікувати на суттєве збільшення посадових окладів у 2017 р.

Щодо зарплат у приватному секторі, то можна стверджувати, що не усі роботодавці будуть готові на таке різке підвищення зарплат. Незважаючи на гучні заяви посадовців про детінізація бізнесу все ж таки може відбутись поглиблення тінізації заробітних плат. В іншому випадку в приватному секторі збільшення рівня мінімальної заробітної плати працівників може бути перекладено на собівартість вироблених ними товарів чи послуг, і як наслідок, призвести до здорожчання товарів і послуг. В даному випадку наслідки для громадян від такого підвищення мінімальної заробітної плати будуть негативні, оскільки проявлять себе пізніше через зростання показників інфляції.

Різне підвищення рівня мінімальної заробітної плати також вплине громадянам на можливості отримати субсидії. Однак, з іншої сторони, для держави зменшаться витрати на субсидії, оскільки зменшиться кількість одержувачів субсидій. Зекономлені кошти можна буде направити на фінансування цього ж підвищення рівня мінімальної заробітної плати у бюджетній сфері.

Рішення про різке підвищення мінімальної заробітної плати також вплине і на податкове навантаження, оскільки ставки окремих податків і зборів розраховуються виходячи з розміру мінімальної заробітної плати станом на 1 січня звітного року, зокрема, єдиного податку, податку на нерухомість, збору з місць парковки транспортних засобів тощо. Оскільки мінімальна заробітна плата зросте у двічі, то і для платників єдиного податку 1 та 2 групи ставка зросте у двічі, оскільки рохраховується виходячи із розміру мінімальної заробітної плати. Знову ж таки ці витрати будуть перекладені на собівартість товарів і послуг, які виробляють та надаються підприємцями, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, що призведе в подальшому до росту цін на ці товари і послуги. Власникам нерухомості, яка підлягає обкладенню податком на нерухомість доведеться сплачувати більші суми. Зросте і плата за видачу ліцензії на провадження певних видів господарської

діяльності. Збільшаться і окремі штрафи, які також розраховуються виходячи із розміру мінімальної зарплати. Ставки судового збору також зростуть.

З 1 січня 2017 р. вдвічі зросте різниця між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом. Отже, соціальні виплати, які залежать від прожиткового мінімуму залишаться незмінними, а доходи зростуть лише у працюючих осіб. Розмір пенсій так стрімко як і мінімальна заробітна плата не зросте. Таким чином, доходи найбільш незахищених верств населення не зростуть.

Підвищення рівня мінімальної заробітної плати з 1 січня 2017 р. дозволить державі закумуляувати у бюджеті держави та у місцевих бюджетах більші обсяги доходів, зокрема від сплати податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, податку на нерухомість, судового збору, окремих штрафів. Підвищення удвічі мінімальної зарплати дозволить збільшити надходження єдиного соціального внеску, в результаті чого зменшиться дефіцит Пенсійного фонду України. Відповідно зменшаться і видатки з державного бюджету на покриття дефіциту Пенсійного фонду, і відповідно, з'являться додаткові ресурси для підняття мінімальної заробітної плати у бюджетній сфері.

Отже, підсумовуючи вище викладене, можемо стверджувати, що запропонований механізм підвищення мінімального рівня заробітної плати в Україні з 1 січня 2017 р. в кінцевому результаті для громадян може бути досить непередбачуваним, однак більш імовірно матиме більш негативні, аніж позитивні наслідки. Частина більш кваліфікованих робітників отримуватимуть заробітну плату на рівні менш кваліфікованих. Оскільки суттєвого зростання виробництва в країні не спостерігається, то не варто очікувати зростання заробітної плати без інфляційних процесів. Категорії найбільш незахищених верств населення ще більше збідніють в наслідок суттєвого збільшення різниці між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом. Проблему бідності громадян в Україні даний захід не вирішить, оскільки значна частина населення отримуватиме заробітну плату на рівні мінімальної (до 4 дол. на день), що за оцінками Міжнародних інститутів на рівні бідності.

Література:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
2. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 №108/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.
3. Бюджетний кодекс України, від 08.07.2010 №2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
4. Проект Закону про Державний бюджет України на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032.

Савчук С.В.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Впровадження процесів бюджетної децентралізації в Україні, реалізація адміністративно-територіальної реформи, необхідність вирішення на місцевому рівні всіх проблем соціально-економічного характеру відповідно до сучасних викликів розвитку суспільних відносин вимагає від місцевих органів влади застосування адекватного механізму забезпечення сталого розвитку регіонів у контексті як конструктивної взаємодії органів влади різних рівнів, так і максимального врахування інтересів безпосередньо громадян. Одним із дієвих інструментів такого механізму, особливо із поширенням програмно-цільового методу бюджетування, є стратегічне планування. В сучасних умовах з посиленням ролі стратегічного планування створюються реальні можливості підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі власного потенціалу, здійснення результативної бюджетної політики, орієнтованої на стратегічний курс, прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень для стабільного регіонального розвитку.

Аналізуючи нормативно-правову базу здійснення стратегічного планування, в тому числі на місцевому рівні, доцільно відмітити Закон України «Про державне прогнозування та розроблення

програм економічного і соціального розвитку України», який був прийнятий ще у 2000 р. для впорядкування цілісної системи прогнозних і програмних документів соціально-економічного розвитку України, окремих адміністративно-територіальних одиниць та галузей економіки [3]. Подальше їх вдосконалення було передбачено у Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України, схваленою Розпорядженням Кабінету Міністрів України №504-р від 04.10.2006. Зокрема, у ній регламентовано розробку на довгостроковий період (до 5 років) проектів Стратегії економічного та соціального розвитку України; Державної стратегії регіонального розвитку; регіональних стратегій; стратегій розвитку галузей економіки (сфер діяльності) [5]. З 2015 р. з орієнтацією на децентралізацію державна регіональна політика набуває цілком нового змісту. Згідно Закону України «Про засади державної регіональної політики» врегульовано основні організаційні засади формування регіональних стратегій розвитку, які визначають тенденції та проблеми соціально-економічного розвитку регіонів; стратегічні цілі та пріоритетні напрямки їх розвитку на відповідний період; оперативні цілі, що забезпечать досягнення стратегічних цілей; основні завдання, етапи та механізми їх реалізації; систему моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії розвитку [4].

Будучи важливим інструментом забезпечення сталого розвитку регіонів та основною складовою програмно-цільового методу бюджетування, стратегічне планування дозволяє не тільки окреслити основні пріоритети на майбутнє, але й передбачати можливі наслідки від прийняття відповідних рішень, вчасно реагувати на зміни у зовнішній та внутрішній політиці. При цьому, основою для ефективного стратегічного планування, визначення перспектив регіонального розвитку є ґрунтовний аналіз і оцінка реальної економічної спроможності відповідних територій. Тому, в даному контексті виокремлено основні етапи стратегічного планування:

- здійснення SWOT-аналізу (аналіз сильних сторін та можливостей розвитку, відповідно слабких сторін та загроз);
- формулювання стратегічного бачення щодо розвитку регіону, а також місії;
- визначення стратегічних і оперативних цілей, завдань в межах зазначеної місії;

- розробка показників продуктивності для аналізу очікуваних результатів;

- підготовка конкретного стратегічного плану;

- впровадження і моніторинг реалізації стратегічного плану.

Сформована Стратегія розвитку відповідного регіону повинна бути узгоджена відповідно із визначеними пріоритетами та заходами у Державній стратегії регіонального розвитку і основними напрямками розвитку регіону.

Важливою умовою здійснення ефективного стратегічного планування є залучення до процесу розгляду і ухвалення Стратегії усіх зацікавлених сторін, зокрема громадськості. Саме громадське обговорення має стати тією рушійною силою на шляху формування партнерських відносин із місцевою владою з метою максимального врахування інтересів населення та надання якісних суспільних послуг, дасть можливість приймати виважені та спільно погоджені рішення для досягнення запланованих цілей.

На вимогу чинного законодавства всіма регіонами України розроблено стратегії розвитку до 2020 чи 2025 рр. На разі, законодавчо вони отримали можливості для забезпечення їх сталого розвитку на основі власного потенціалу, а також для посилення фінансової автономії місцевих органів влади [5]. Незважаючи на це, попри наявні здобутки у даному напрямку, можна відмітити окремі проблеми:

- формальне створення відповідних стратегій за єдиними шаблонами з порушенням чинного законодавства;

- тривалий процес відбору та погодження важливих для громади проектів до перспективного плану, що потребують фінансування;

- складність формулювання та узгодження з усіма зацікавленими сторонами стратегічних цілей, спільного бачення розвитку регіону у майбутньому;

- відсутність у стратегіях конкретних заходів щодо реального втілення у практичну діяльність усіх поставлених цілей та завдань, і, відповідно, подання узагальнених показників продуктивності;

- декларативний характер індикаторів успішності реалізованої стратегії;

- невчасність у прийнятті стратегій розвитку окремих областей (це, зокрема стосується Запорізької, Львівської, Тернопільської, Херсонської та Чернівецької областей).

Тому, враховуючи вищезазначене, важливим у стратегічному плануванні у контексті забезпечення сталого розвитку регіонів повинно стати дотримання наступних принципів:

- комплексності – охоплення всіх аспектів функціонування регіону, враховуючи основні тенденції його розвитку, наявний ресурсний та фінансовий потенціал та резерви;

- єдності – єдиний підхід до розробки стратегічного плану, що забезпечується єдиною правовою базою;

- об'єктивності – формування стратегії регіону на основі об'єктивної інформації та попереднього досвіду, виключаючи вплив суб'єктивних факторів;

- обґрунтованості – науково обґрунтоване формулювання пропозицій щодо стратегічного бачення розвитку регіону, а також визначення показників результативності дії стратегічного плану;

- ефективності – для досягнення поставлених цілей при розробці стратегічних планів необхідно спрямовувати всі заходи відповідно до визначених пріоритетів при залученні мінімального обсягу фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку регіону;

- чіткості і лаконічності у визначенні місії та стратегічних цілей;

- прозорості – забезпечення максимальної публічності та прозорості у процесі вибору найбільш пріоритетних проектів для подальшого впровадження у регіоні, сценаріїв регіонального розвитку, так і безпосередньо розробки стратегії через ефективну комунікацію з громадськістю.

Таким чином, із посиленням фінансової автономії місцевих органів влади вирішення проблем організації стратегічного планування для забезпечення сталого розвитку регіонів набувають особливої актуальності. Тому в таких умовах ефективне стратегічне планування потребує тісного взаємозв'язку із поточним і оперативним плануванням, посилення демократизації у розробці і прийнятті стратегії розвитку регіонів, прийняття науково обґрунтованих рішень для досягнення чітко поставлених стратегічних цілей, підвищення прозорості процесу стратегічного планування, вдосконалення системи моніторингу і оцінки реалізації стратегічного плану. Це стане основою ефективного управління бюджетними коштами на місцевому рівні в контексті комплексного впровадження програмно-цільового методу бюджетування.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 №2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/528/file/DDecentral-15-1.pdf>.
3. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 №1602-III. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>.
4. Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. №156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.
5. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів. Постанова Кабінету Міністрів України №932 від 11.11.2015 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-%D0%BF>.
6. Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України. Розпорядження Кабінету Міністрів України №504-р від 04.10.2006 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504-2006-%D1%80>.

Сидор І.П.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

БЮДЖЕТНІ РИЗИКИ В УМОВАХ ДЕФІЦИТУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВИ

В умовах гострої нестачі фінансових ресурсів на макрорівні, дестабілізації економіки, розбалансування інструментів впливу державного регулювання на соціально-економічний розвиток країни та забезпечення гідно життя громадян все більше постає питання дослідження фінансових ризиків, які можуть виникати в процесі функціонування централізованих фондів грошових коштів держави. Фінансовою основою функціонування самої держави виступає бюджетна система, покликана забезпечити необхідними фінансовими ресурсами її діяльність та виконання своїх функцій як

на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях. На усіх стадіях функціонування бюджетної системи можуть виникати бюджетні ризики.

Бюджетний ризик як економічне явище проявляється на стадіях формування, розподілу, використання бюджетних коштів та контролю за їх ефективним і раціональним використанням в межах бюджетної політики держави. Як правило, найбільше бюджетні ризики проявляються при здійсненні бюджетних процедур у бюджетному процесі.

Бюджетний ризик – це ймовірність недовиконання дохідної та видаткової частин бюджету та відхилення їх результатів від запланованих величин, що супроводжується можливістю зростання дефіциту бюджету та неефективного перерозподілу коштів. Зауважимо, що до бюджетного ризику багато науковців та практиків відносять як можливість недовиконання бюджету за запланованими показниками, так і його перевиконання. Однак, вважаємо, що перевиконання плану доходів та видатків не є негативним моментом у бюджетному процесі, а тому до ризиків його відносити недоцільно. Єдиним ризиковим фактором у перевиконанні бюджету за видатками може бути неефективне та нераціональне використання бюджетних коштів.

До складових бюджетних ризиків можна віднести:

- ризик дохідної частини бюджету, що передбачає ймовірність недовиконання планових показників доходів бюджетів різних рівнів;
- ризик видаткової частини бюджету як потенційна ймовірність недофінансування запланованих статей видатків бюджетів різних рівнів чи бюджетних програм;
- ризик дефіциту бюджету як ймовірність виникнення невідповідності між видатковими зобов'язаннями та джерелами їх фінансування;
- ризик міжбюджетних відносин як ймовірність неефективного перерозподілу бюджетних коштів між окремими регіонами, адміністративно-територіальними одиницями шляхом надання бюджетних трансфертів.

Аналіз виконання державного і місцевих бюджетів України за останні роки та за перше півріччя 2016 р. доводить наявність стійких бюджетних ризиків за усіма складовими. Так, Міністерство фінансів України вважає високими фіскальні ризики виконання державного бюджету на 2016 р. і не виключає скорочення видатків через

відтермінування з кредитуванням, невиконання програми приватизації та сповільнення відновлення економіки [1]. Як повідомляв УНІАН, за даними Національного банку України, дефіцит зведеного бюджету України за підсумками січня-липня поточного року становив 22,884 млрд. грн. проти профіциту за аналогічний період минулого року на рівні 15,392 млрд. грн. Дефіцит державного бюджету України в січні-липні становив 49,945 млрд. грн, що в 22 рази більше показника за аналогічний період минулого року на рівні 2,268 млрд. грн. Доходи державного бюджету за 7 місяців становили 301,300 млрд. грн., видатки – 349,996 млрд. грн. [1].

За результатами звіту про виконання державного бюджету у першому півріччі 2016 р., поданого Рахунковою палатою Комітету з питань бюджету Верховної ради України відмічено:

- існування ризиків виконання доходів загального фонду державного бюджету, оскільки темп їх зростання порівняно з минулим роком (6%) є нижчим від запланованого (13%). Найбільшим обсягом невиконання планових показників доходів державного бюджету є надходження коштів, що перераховуються НБУ (23 млрд. грн.), що є результатом незатвердженого Радою НБУ річної фінансової звітності НБУ за 2015 р., оскільки наразі така рада не сформована (Президентом України не призначено чотирьох її членів);

- збільшення ризиків невиконання планового показника надходжень державного бюджету від приватизації державного майна (за 8 місяців п.р. надійшло лише 60,3 млн. грн. при плані 17100 млн. грн.);

- тривала бюрократична процедура щодо затвердження документів, які стосуються порядку використання бюджетних коштів, паспортів бюджетних програм, розподілу коштів за окремими бюджетними програмами, розподілу трансфертів місцевим бюджетам, а також неналежне управління коштами зі сторони розпорядників коштів державного бюджету (а саме, зволікання з підготовкою документів щодо проведення процедур закупівель, несвоєчасний розподіл коштів), що сприятиме проведенню видатків бюджету в неповному обсязі та неефективно;

- ризики видаткової частини державного бюджету також пов'язані із плановими видатками спеціального фонду бюджету у сумі 7,7 млрд. грн. на підвищення обороноздатності та безпеки держави, виконання державних цільових програм щодо

реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу. Причиною бюджетного ризику може бути невиконання плану надходжень конфіскованих коштів та коштів від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду;

– зволікання Уряду з розподілом субвенцій місцевим бюджетам на будівництво житла для сімей загиблих військовослужбовців АТО, а також для інвалідів I – II групи з числа військовослужбовців АТО, які затверджено у сумі 300 млн. грн. та для реалізації проектів в рамках Надзвичайної кредитної програми для відновлення України у сумі 350 млн. грн. Також не здійснено у повному обсязі розподілу стабілізаційної дотації між місцевими бюджетами (нерозподілений залишок становить 1402 млн. грн.) та резерву коштів освітньої і медичної субвенції у сумі 1708 млн. грн. та 867,5 млн. грн. відповідно;

– неврегульовані питання щодо компенсації за пільговий проїзд окремих категорій громадян та інших передбачених законодавством пільг;

– достатньо низький рівень залучення зовнішніх запозичень від іноземних держав, банків та міжнародних фінансових організацій на реалізацію інвестиційних проектів, а також повільне використання таких коштів. Так, за 8 місяців п.р. надійшло 3,5 млрд. грн. при річному плані 15 млрд. грн., що вказує на системні недоліки при плануванні та використанні відповідних кредитних ресурсів, а саме через неналежне здійснення відповідальними виконавцями заходів із впровадження проектів.

Окрім ризиків недовиконання планових показників постійним фактором бюджетного ризику є зміни до затвердженого Закону України «Про державний бюджет», які вносяться у період виконання бюджету з метою коригування фіскально-бюджетної політики. Позитивними їх можна назвати за умови ефективної гнучкості, що сприяло б забезпеченню зростання доходів бюджету через стимулювання різних видів діяльності суб'єктів господарювання. Проте, за умови, коли ці зміни «пов'язані із більш швидким, ніж очікувалось під час затвердження бюджету, розгортанням інфляційних та девальваційних процесів, потребою у збільшенні видатків на обслуговування боргу та компенсацію населенню підвищення тарифів на енергоносії» [2], це обумовлює свідоме поглиблення бюджетних ризиків, адже реальних джерел для забезпечення зростання доходів бюджету немає. Як зазначає

І.М. Луніна «Бюджетна політика має визначатися на середньострокову перспективу, створюючи певні гарантії її прогнозованості та забезпечення стабілізуючого впливу на економічні рішення суб'єктів господарювання. За необмежених бюджетних повноважень органів законодавчої влади щодо внесення поправок до проекту бюджету виникають ризики порушення середньострокової бюджетної стратегії та не виваженого підходу до розробки бюджету, оскільки її представники можуть орієнтуватися на вирішення поточних питань» [3], що і відбувається сьогодні в Україні – виконання бюджетів усіх рівнів в «ручному режимі».

Вирішення проблемних питань виконання бюджетів різних рівнів та зменшення бюджетних ризиків лежить в площині консолідації державних фінансів України передумовою якої є підвищення якості й відкритості бюджетного процесу і забезпечення ефективності прийнятих бюджетних рішень.

Вагомими факторами ризику при формуванні бюджетних рішень є нецільове використання бюджетних коштів, висока корупційна складова бюджетних видатків, а також їх неефективна структура. Усе вище зазначене яскраво відображено у рейтингу глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, у якому Україна посідає найгірші позиції серед 148 країн світу. Так, за показником «марнотратність державних видатків» Україна займає 143-тє місце, за показником «необ'єктивність та упередженість позицій посадових осіб щодо бюджетних контрактів» – 133-тє місце, «хабарі для отримання державних замовлень, що фінансуються з бюджету країни» – 130-тє місце, «отримання бюджетних коштів у результаті корупційних дій» – 122-ге місце [3]. Усе це наштовхує на думку про нагальність здійснення бюджетних реформ в напрямку відкритості і прозорості формування і використання бюджетних коштів та проведення якісної оцінки бюджетних ризиків.

Література:

1. Голова Мінфіну назвав бюджет – 2016 нереалістичним і анонсував скорочення витрат [Електронний ресурс]. – Режим доступу: economics.unian.ua/finances/.
2. Пояснювальна записка до звіту про виконання Державного бюджету України за 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: minfin.gov.ua.
3. Луніна І. Прості процедурні зміни для ефективних бюджетних рішень / І. Луніна // Дзеркало тижня. Україна. – 2015. – №35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: gazeta.dt.ua/finances/.

Сидорчук А.А.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Розвиток соціального страхування у будь-якій країні – це створення та функціонування страхових колективних фондів, діяльність яких охоплює зайняте у суспільному виробництві населення так і з певних причин, незайняте населення. Формування і використання коштів таких фондів є прерогативою держави, що чітко нею регламентується та пов'язано з розподілом і перерозподілом вартості в економіці.

Такі процеси обов'язково супроводжуються рухом грошових коштів, які набувають форми фінансових ресурсів [1, с. 10; 2, с. 10; 3, с. 75]. Тому джерелом їхнього утворення для всіх суб'єктів фінансових відносин (у тому числі держави) є валовий внутрішній продукт. Саме його величина визначає можливості задоволення суспільних потреб, у тому числі держави – на соціальний захист населення. Наявні теоретичні доробки свідчать про одностайність підходів до з'ясування суті фінансових ресурсів держави, тобто вчені здебільшого розглядають фінансові ресурси держави як грошові фонди, що утворюються у процесі розподілу, перерозподілу і використання ВВП. Вони є матеріальним втіленням фінансових відносин у суспільстві.

Як стверджував С.І. Юрій, фінансові ресурси держави характеризуються такими рисами:

- до них належать ресурси всіх галузей економіки;
- у розпорядженні держави є ресурси бюджетної системи, різних видів централізованих і децентралізованих фондів та фінансових інституцій;
- склад фінансових ресурсів охоплює прибуток, відрахування до державних централізованих фондів цільового призначення, доходи від зовнішньоекономічної діяльності (перша частина); прямі і непрямі податки з населення, місцеві податки та збори (друга частина); відрахування, що входять до собівартості продукції (третьа частина).

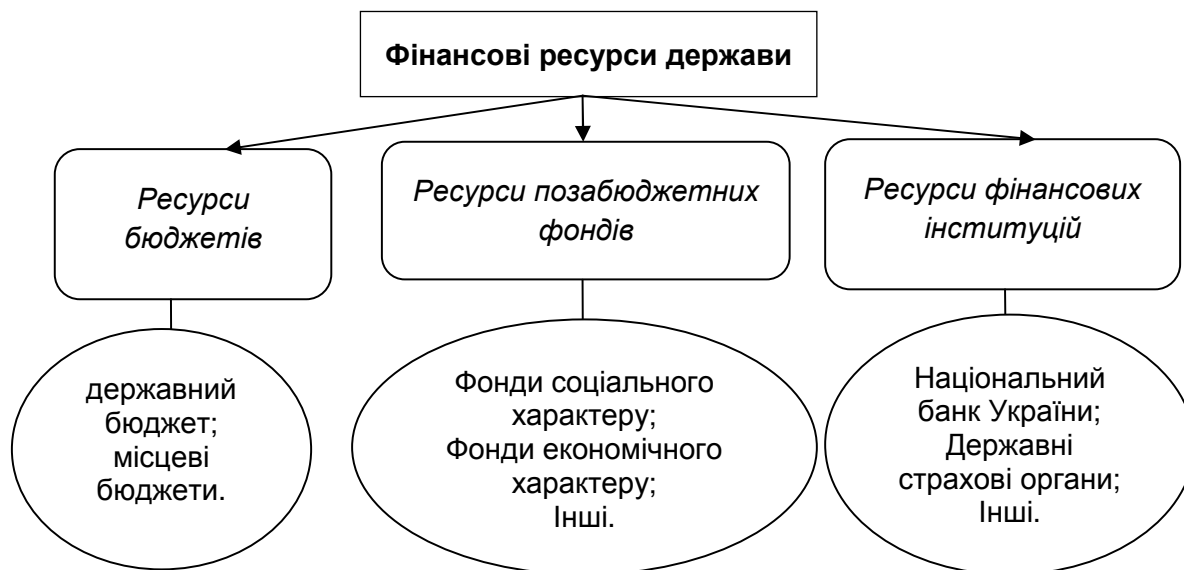

Рис. 1. Склад фінансових ресурсів держави

Складено автором на основі джерел [1, с. 147; 2, с. 8; 4, с. 7; 5, с. 117; 6, с. 53].

Як сукупність доходів і нагромаджень, що перебувають у розпорядженні держави та спрямовуються на задоволення суспільних потреб, фінансові ресурси розглядають Н.П. Злепко і С.П. Крамарчук [4, с. 7]. Рух грошових потоків є визначальною властивістю фінансів, що приводить до формування та використання фінансових ресурсів, як вважає В.М. Опарін [2, с. 8]. Проте він подає визначення ресурсів лише на мікрорівні, не поширюючи це поняття на державу як суб'єкта фінансових відносин у суспільстві.

До основних елементів формування фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні держави, як стверджують названі вище науковці, належать: податки, обов'язкові збори і внески юридичних та фізичних осіб до бюджетів і державних цільових фондів; частина прибутку підприємств державної форми власності; доходи від приватизації державного майна; доходи від зовнішньоекономічної діяльності; внутрішні й зовнішні позики та ін.

Згрупувавши погляди вище зазначених науковців, на рис. 1 представимо структуру фінансових ресурсів держави.

Формування фінансових ресурсів соціального страхування має певну особливість, яка полягає у тому, що воно здійснюється шляхом використання такого інструменту, як внески (відрахування). Що стосується суті такого виду обов'язкового платежу, то слід вказати, що його головною особливістю визначено насамперед цільове

призначення. Інакше кажучи, ці внески надходять у спеціально визначені і створені для цього фонди, їх використовувати не за призначенням не дозволяється, а змінити цільове призначення можна тільки у законодавчому порядку. Відрахування й внески доцільно розглядати як своєрідні цільові податки [6, с. 137].

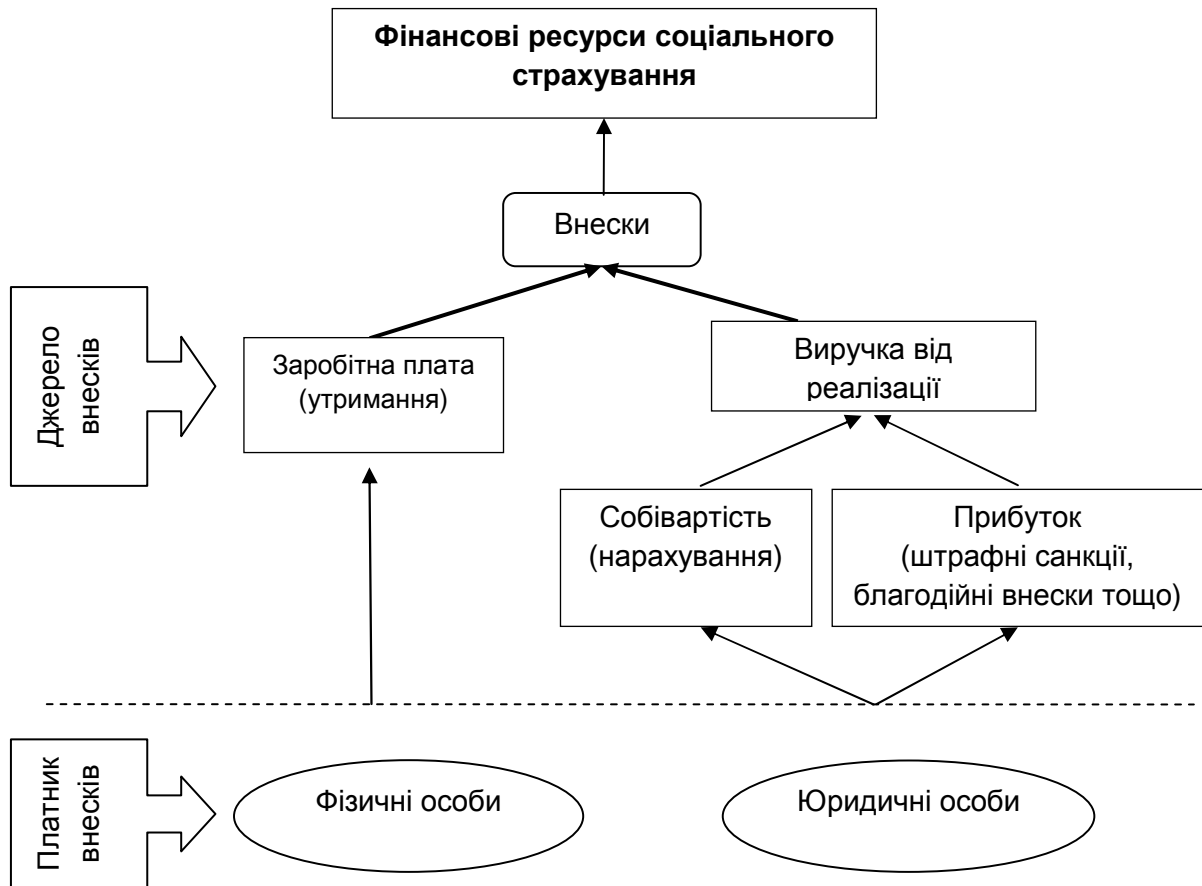

Рис. 2. Джерела, платники страхових внесків та формування фінансових ресурсів соціального страхування

Складено автором на основі джерел [5, с. 125; 6, с. 54].

Джерелом сплати внесків на соціальне страхування стають різні форми доходу: заробітна плата для найманих осіб (з якої ці внески утримуються) та виручка від реалізації продукції юридичних осіб (на яку внески нараховуються), зокрема така її частина, як собівартість (рис. 2).

Таким чином ми бачимо, що формування фінансових ресурсів соціального страхування відбувається на стадії перерозподілу ВВП шляхом оподаткування фізичних і юридичних осіб таким видом обов'язкових платежів, як внески (або відрахування); використання

таких ресурсів відбувається на стадії вторинного розподілу ВВП шляхом здійснення виплат різних видів соціальної допомоги, пенсії тощо фізичним особам, які їх потребують.

Література:

1. Фінанси: підруч. / [С.І. Юрій, В.М. Федосов, Л.М. Алексеєнко та ін.]; за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
2. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. / В.М. Опарін. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
3. Чехутова В.С. Финансовые ресурсы социального обеспечения / В.С. Чехутова, Т.В. Митькина. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 111 с.
4. Злепко Н.П. Фінанси: курс лекцій / Н.П. Злепко, С.П. Крамарчук. – Тернопіль: ТНЕУ, 2007. – 114 с.
5. Общая теория финансов: Учебник / [Л.А. Дробозина, Ю.Н. Константинова, Л.П. Окунева и др.]; под ред. Л.А. Дробозиной. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1995. – 256 с.
6. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / [С.І. Юрій, Й.М. Бескид, М.М. Тріпак та ін.]; за ред. д.е.н., проф. Юрія С.І. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 357 с.

Сохацька О.М.

Д.е.н., професор, завідувач кафедри міжнародного менеджменту та маркетингу Тернопільського національного економічного університету

ГЛОБАЛЬНИЙ ВИКЛИК ЧИ ВИКЛИКИ ОСВІТИ?

У сучасному високотехнологічному світі не існує галузі, компанії, урядів держав, що не зазнають суттєвих змін. Однак лише ті з представників бізнесу, політики, домогосподарства, що оволодіють сучасними методами створення конкурентних переваг, зможуть встигнути одними із перших розпізнати процеси створення нових галузей, а значить нових професій.

Варто погодитися з відомим освітянином, науковцем, колишнім міністром освіти України В. Кременем, що ми ще не до кінця уявляємо устрій інформаційного суспільства, оскільки його техносфера розвивається настільки швидкими темпами, що неможливо точно визначити технології, з якими матиме справу сьогоднішній учень, назвати професії, що з'являться через 4–5 років.

Сьогодні перед освітою повстали абсолютно нові виклики і сама освіта стає глобальним викликом для розвитку нового суспільства. Так, система вищої освіти повинна дати відповідь на запитання, які потрібно сформувати навички для роботи у майбутньому, що будуть необхідними у цьому турбулентному періоді розвитку світової економіки.

Сучасні глобальні виклики розглядаються крізь призму трьох факторів – самоорганізація, самоосвіта, самоуповноваження. У цьому контексті сьогодні відбувається і еволюція сучасної освіти – з'являється все більше людей, які самостійно формують власний освітній досвід. Для позначення цього вже існує і свій окремий термін – BLAST learning, тобто навчання через пошук.

Ключовим моментом цього процесу є те, що ви уповноважуєте себе на отримання якісної освіти. Ви берете на себе відповідальність за те, куди ви рухаєтесь, яким чином, через які формати. На основі цього тренду формується номадизм – подорожі за освітою.

Світова освіта зіштовхнулася з тим, що процеси формування освітніх програм та освітнього середовища є досить регламентовані. Зокрема в Україні вони врегульовані законом до такого ступеня, що будь-які експерименти та інновації не мають простору на втілення. Певну автономію пропонують приватні вузи та осередки неформальної освіти. Відносно недавно закордоном з'явилася нова освітня практика у вигляді knowledge village («освітнє поселення»), куди люди приїзять спеціально для обміну знаннями.

Навіть відомі університети світу зіштовхнулися з втратою довіри до якості та інноваційності їхніх освітніх програм. Довіра знижується не тільки через те, що освітня система не встигає накопичити і розподілити достатньо актуальних знань, але й через те, що наразі людям важливо вивчати тільки те, що важливо для них особисто.

Частково у відповідь на втрату довіри університети почали відкривати свої програми, курси, зробивши їх доступними через систему on-line освіти. Масовим стало явище доступності для широкого загалу курсів відомих науковців та викладачів через систему дистанційного навчання.

В деяких штатах США наразі вимагають від учнів старших класів протягом навчання пройти принаймні один онлайн-курс, щоб підготуватися до навчання в коледжі чи університеті. Одна з найважливіших компетенцій сьогодення – навчатися протягом всього життя.

Варто зазначити, що більшість тих, хто сьогодні навчається у вишах за існуючим переліком спеціальностей може не знайти таких робіт. Оскільки:

- дві третини втрачених робочих місць припадає на офісну сферу, так званих «білих комірців». Безліч офісних функцій будуть передані машинам;

- число робочих місць зростатиме нерівномірно;

- швидше за все, більше нових фахівців буде потрібно в таких сферах як наука, технології, інженерія та математика.

Отже потрібно шукати відповіді на ці виклики, а для цього варто вивчати людину, оскільки очікується «боротьба за таланти» в галузях з високими темпами зростання – обчислення, математика, архітектура, інженерія тощо.

Як вважають учасники економічного форуму у Давосі у 2016 р., освіта має формувати наступні компетентності для роботи у другій половині XXI ст.:

- комплексне багаторівневе вирішення проблем;

- критичне мислення;

- креативність;

- вміння взаємодіяти з людьми;

- емоційний інтелект;

- прийняття рішень на основі формування власного судження;

- клієнтоорієнтованість;

- вміння вести переговори;

- гнучкість розуму.

Саме над вирішенням цих проблем має зосередитися вітчизняна вища освіта, впроваджуючи новий перелік спеціальностей в Україні. Особливо варто зосередитися на якості, своєчасності та оригінальності освітніх програм.

Сохацький О.Ю.

*Аспірант кафедри міжнародного менеджменту
та маркетингу Тернопільського національного
економічного університету*

ВИЗНАННЯ ОБОРОННИХ ВИТРАТ ТЯГАРЕМ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ: ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ НА ФОНІ ЗАГОСТРЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ У РІЗНИХ ЧАСТИНАХ СВІТУ

Ще у 2013 р. наукова та політична еліта країн Заходу вела активну дискусію про визнання оборонних витрат тягарем для економіки країни. Члени Північно-Атлантичного Альянсу (НАТО), особливо європейські країни, почали суттєво скорочувати оборонні бюджети, мотивуючи це тим, що період «холодної війни» закінчився. У керівництва цих країн не було побоювання щодо зростання безробіття через скорочення військових замовлень. У більшості із них були розроблені плани структурної перебудови економіки на засадах нових технологій, а в тих, що випускали новітню конкурентоспроможну зброю, скорочення замовлень військової техніки для власної армії покривалося за рахунок зростання експортних поставок. Загальним позитивним трендом для економік країн вважалося скорочення військових видатків, що сприяло підвищенню соціальних стандартів.

Хоча НАТО залишалося колективним оборонним союзом з метою стримування широкомасштабного нападу на його членів, сам такий сценарій розвитку подій вважався малоімовірним. Однак уже тоді було очевидно, що існуючі структури та сили НАТО не змогли успішно погасити локальні конфлікти у Європі (Боснія, Косово та ін.), не кажучи вже про анексію частини Грузії Російською Федерацією, яку країни ЄС та США намагалися не помічати.

Більшість учасників дискусій не заперечувати, що розробка військової техніки приводить до появи низки технологічних нововведень в авіації та інших сферах життя суспільства. Проте, за даними ООН, в мирних цілях використовується не більше 1/5 досліджень у військовій справі. Якщо при цьому врахувати, що такими розробками, що дають ефективність лише на 20%, зайнято 40% усіх вчених та інженерів, то стає очевидним, що військові програми можуть гальмувати науково-технічний прогрес в країні. Тобто до початку 2014 р., року анексії Росією Криму та

розв'язування збройного конфлікту у Донецькій та Луганській областях, у лідерам ЄС ця дискусія дозволила зменшити власні військові витрати, а деяким країнам навіть припинити сплачування внески до НАТО.

Наступні два роки стали досить складними для науковців та політиків країн Заходу, складними вони залишаються і сьогодні, оскільки лише у 2016 р. у міжнародних організаціях починають прийматися резолюції, в яких Росія називається державою-агресором, а її поведінка на світовій арені надзвичайно небезпечною. Ці реалії заводять теоретичну дискусію щодо негативного впливу зростання військових витрат у досить ризикове русло. Відсутність боєздатної армії у 2014 р. коштувала Україні втрати значних територій, натомість різке зростання військових витрат не лише дозволило створити армію, що входить у 20 кращих армії світу, але й зупинити широкомасштабний наступ і відповідно втрату незалежності.

Більше того активізація роботи Укроборонпрому дозволила здійснити ремонт старої техніки та зброї, випустити їх нові сучасні взірці, а також товари подвійного призначення, створити контрактну армію, що не лише стало тягарем для бюджету, але й стало одним із драйверів початку економічного зростання. Підсумовуючи, варто зазначити, що ця дискусія продовжується, оскільки сьогодні знову актуальним є вислів одного із президентів США (Дж. Буша старшого) стосовно того, що витрати на втручання у локальні збройні конфлікти можуть бути на порядок меншими від тих, які прийдеться нести для ліквідації їх наслідків, якщо їх взагалі можна буде ліквідувати.

Література:

1. The Conference Board Global Economic Outlook, 2014 available at <https://www.conference-board.org/data/globaloutlook> (Accessed on 20 Sept., 2014) Електронний ресурс – Режим доступу: http://iepjournals.com/journals/23/2015_3_Shahid_Saba.pdf.

Стащук О.В.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*

ЗОВНІШНІ ТА ВНУТРІШНІ ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Фінансова безпека підприємства є однією із необхідних умов для його стабільної та ефективної фінансово-господарської діяльності, що забезпечить досягнення суб'єктом господарювання своїх стратегічних цілей. Разом з тим, негативні зміни стану економіки в цілому не забезпечують підприємствам стійкого економічного зростання та їх розширеного відтворення. Наявність у підприємства можливостей протистояти та мінімізувати негативний вплив факторів на результативність діяльності підприємств, відображається у формуванні системи їх фінансової безпеки.

Поняття фінансової безпеки у економічній літературі не має одностайного підходу до трактування серед теоретиків та практиків. Дослідженнями механізму досягнення фінансової безпеки як окремих суб'єктів підприємництва, так і держави в цілому, займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як О.І. Барановський, А.І. Бартиш, І.Ф. Бінько, І.А. Бланк, Т.Г. Васильців, З.В. Варналій, К.С. Горячева, Л.І. Донець, В.Д. Дорофеев, А.А. Драга, М.М. Єрмошенко, С.М. Ілляшенко, Т.М. Іванюта, Г.В. Козаченко, В.І. Куцик, В.А. Ліпкан, В.П. Мак-Мак, Р.С. Палехін, В.П. Пономарьов, В.Т. Шлемко та інші.

Найчастіше фінансову безпеку розглядають у двох наступних аспектах – в макроекономічному та мікроекономічному. Макроекономічний аспект фінансової безпеки стосується, насамперед, країни в цілому та повинен забезпечувати такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання [1].

Мікроекономічний аспект поняття фінансової безпеки торкається проблем її досягнення окремими суб'єктами господарювання. Так, З.В. Варналій стверджує, що фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на всіх рівнях фінансових відносин, забезпеченість

домашніх господарств, підприємств, організацій та установ, регіонів, галузей, секторів економіки держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їх потреб і виконання зобов'язань [2, с. 35]. В.І. Куцик та А.І. Бартиш вважають, що фінансова безпека підприємства – це діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та росту власного капіталу в поточній та стратегічній перспективі [3, с. 251].

Зазначимо, що існуючі підходи до формулювання поняття фінансової безпеки суб'єктів підприємництва не враховували їх організаційно-правової форми господарювання та особливості руху фінансових ресурсів на різних підприємствах. Проте, найбільш поширеною формою ведення бізнесу є акціонерні товариства, оскільки корпоративний сектор виробляє 75% валового внутрішнього продукту країни, а отже, є важливим чинником впливу на темпи економічного зростання. Тому, зосередимо свою увагу на даному типі суб'єктів підприємницької діяльності та відобразити основні загрози, пов'язані із фінансовою безпекою акціонерних товариств.

Так, критичний аналіз наукової літератури дозволив нам сформулювати авторський підхід до формулювання поняття «фінансова безпека акціонерного товариства». На наш погляд, фінансова безпека акціонерних товариств – це сукупність методів, важелів та інструментів із забезпечення стану найбільш ефективного використання фінансових ресурсів акціонерного товариства, що дозволяє ідентифікувати та знівелювати негативний вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на діяльність такого суб'єкта підприємництва, з метою максимізації добробуту, захисту та дотримання балансу фінансових інтересів засновників, дрібних акціонерів та менеджерів корпоративних структур.

Враховуючи вище викладене, фінансова безпека кожного суб'єкта підприємництва стикається із певними загрозами. Під загрозами, як правило, розуміють причини та умови, що створюють небезпеку інтересам суб'єкта господарювання [4]. Вважаємо, що всю сукупність загроз, які впливають на діяльність акціонерних товариств, можна поділити на зовнішні та внутрішні.

Так, основними загрозами забезпечення фінансової безпеки України є: недостатні обсяги вітчизняних та іноземних інвестицій; часта зміна законодавства у фінансовій сфері, низький рівень

конкурентоспроможності банківської системи України, нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, інфляція, низький рівень використання фінансових інструментів, високий рівень зовнішнього боргу, відтік капіталу за межі України, дефіцит бюджету, тіньова економіка.

На наш погляд, зовнішні загрози фінансової безпеки вітчизняних підприємств можна поділити за такими сферами їх виникнення:

- загрози бюджетної сфери (дефіцит державного бюджету, дефіцити місцевих бюджетів, цільове використання бюджетних ресурсів);

- загрози грошово-кредитного сектору економіки України, загрози валютного ринку (нестабільність курсу національної грошової одиниці, динаміка облікової ставки Національного банку України, швидкість обігу грошової маси, перевищення готівкових розрахунків над безготівковими);

- загрози валютного ринку (динаміка валютних резервів, зміна офіційного курсу національної валюти до долара США, обсяги депозитів та кредитів в іноземній валюті);

- загрози боргової політики (тенденції зовнішнього боргу України, стан внутрішнього рівня заборгованості в країні, рівень та ефективність використання фінансових інструментів погашення внутрішньої та зовнішньої заборгованості);

- загрози страхового ринку (забезпеченість страхових організацій фінансовими ресурсами; рівень страхових виплат за настання страхового випадку; частка довгострокового страхування; частка страхових премій у ВВП; рівень концентрації страхового капіталу);

- загрози фондового ринку (низький рівень капіталізації фондового ринку, низький рівень ліквідності цінних паперів, використання похідних цінних паперів);

- інші зовнішні загрози (низький рівень реальних доходів населення, високий рівень тіньової економіки, неможливість заощадження населенням, часта зміна економічного законодавства, зниження обсягів вкладів населення на депозити, відсутність довіри до банківської системи країни).

Зовнішні загрози не залежать від фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємництва. Такі загрози підприємство може лише мінімізувати. В процесі свого функціонування підприємства стикаються також і з внутрішніми загрозами фінансової безпеки, які

залежать від особливостей фінансово-господарської діяльності суб'єкта підприємництва. На наш погляд, основними внутрішніми загрозами фінансової безпеки підприємств, є наступні: низький рівень менеджменту на підприємстві, неефективна система маркетингу, відсутність стратегічних та тактичних планів, низький рівень оснащення підприємства, недостатня ліквідність активів підприємства, неефективна структура капіталу підприємства, низький рівень самофінансування підприємницьких структур, плинність кадрів та низький рівень їх кваліфікації.

Разом з тим, вважаємо за доцільне усю сукупність внутрішніх загроз поділити за такими сферами їх виникнення:

– в операційній діяльності (неефективне ціноутворення, збитковість підприємств, високий рівень постійних витрат, високий рівень оподаткування прибутку, високий рівень витрат на обслуговування позикових фінансових ресурсів, розбалансованість грошових потоків);

– в інвестиційній діяльності (значний рівень зношеності основних засобів, відсутність фінансового інвестування, низький рівень ліквідності поточних фінансових інвестицій, низький рівень самофінансування інвестиційних проектів);

– у фінансовій діяльності (висока вартість залучення власного та позикового капіталу, неоптимальна структура капіталу, низький рівень рентабельності капіталу);

– інші внутрішні загрози (плинність кадрів, некваліфікований менеджмент, відсутність системи антикризового фінансового управління, неефективна система збуту продукції, відсутність бізнес-плану).

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо стверджувати про багатогранність та комплексність поняття «фінансова безпека підприємства», що підтверджується різноманіттям підходів до його трактування, а також до типології загроз, які безпосередньо на неї впливають. Своєчасне виявлення та мінімізація впливу таких загроз фінансової безпеки акціонерних товариств дозволяє забезпечити ефективний розвиток не лише корпоративних структур, а й усієї економіки країни в цілому.

Література:

1. Шлемко В.Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення: монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

2. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З.С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

3. Куцик В.І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення // В.І. Куцик, А.І. Бартиш. – Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип.21.4. – С. 250-255.

4. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібник / В.А. Ліпкан – К.: Кондор, 2008. – 552 с.

Стецько М.В.

К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА СТАВКУ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА ЗА КОРИСТУВАННЯ ПОЗИЧКОВИМ КАПІТАЛОМ

У результаті впливу цілого ряду факторів, а також недостатньо виважених дій Національного банку у сфері монетарного, валютного, банківського регулювання і нагляду в Україні мають місце серйозні диспропорції на ринку позичкового капіталу. Через зростання облікової ставки, високу прибутковість операцій за депозитними сертифікатами НБУ, валютних та інших спекулятивних операцій спостерігається зниження мотивації банків до кредитування реального сектору економіки. Ще гіршою є ситуація на ринку облігацій, на якому частка державних облігацій є домінуючою. Таким чином, має місце витіснення позичкових ресурсів із реального сектору економіки у боргові фінансові інструменти, що емітуються державою.

Питання ціни залучення позикового капіталу корпоративним підприємством слід досліджувати із трьох ракурсів:

– по-перше, ціна капіталу є критерієм доцільності його залучення, відповідно, прийняття рішення щодо вибору того чи іншого інструменту фінансування, капіталодавця;

– по-друге, ціна капіталу визначає витрати підприємства на його обслуговування, що безпосередньо впливає на фінансові результати та грошові потоки, тобто впливає на прибутковість та платоспроможність підприємства;

– по-третє, ціна капіталу для підприємства є індикатором ризиковості його фінансування, а ставка витрат на позиковий капітал є важливим елементом розрахунку ставки дисконтування, яка використовується у процесі оцінки інвестицій, вартості підприємства та в цілому ряді інших випадків.

Досліджуючи питання ціни залучення позикових ресурсів підприємствами слід розрізняти процентну ставку на позиковий капітал, що зафіксована в договорі та витрати на позиковий капітал (cost of debt). У першому випадку мова йде про ставку, що визначає вимоги кредиторів до боржника. Поняття «витрати на капітал» є досить неоднозначним. Слід розрізняти експліцитні (які відображаються у звітності) витрати на капітал та очікувані витрати. На перший погляд, для з'ясування загальної величини витрат підприємства на капітал достатньо проаналізувати статті фінансової звітності, що розкривають суму фінансових витрат та обсяг сплачених дивідендів. Однак, відповідна інформація є надто поверхнева і не враховує цілий ряд прихованих, непрямих витрат на капітал. Виникає логічне запитання, яким саме значенням витрат на капітал необхідно оперувати у процесі прийняття рішень щодо залучення капіталу та його вкладення.

Слід зазначити, що експліцитні витрати на позиковий капітал наводяться у статті «фінансові витрати» Звіту про фінансові результати підприємств. Досить часто ставку витрат на позиковий капітал розраховують як виражене у відсотках відношення фінансових витрат до середньої за відповідний період величини залишків за статтями балансу «довгострокові кредити банків», «інші довгострокові зобов'язання», «короткострокові кредити банків», «поточна кредиторська заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями», іншими статтями, в яких розкривається інформація про зобов'язання із залучення позикових коштів, на які нараховуються відсотки. Однак, такий (бухгалтерський) підхід до визначення ставки витрат на позичений капітал має певні недоліки.

Ставка витрат на капітал, розрахована за бухгалтерським підходом враховує інформацію щодо суми визнаних витрат, пов'язаних з нарахуванням та сплатою відсотків, процентів тощо за користування кредитами банків, витрат, пов'язаних з випуском, утриманням та обігом власних цінних паперів, нарахуванням відсотків за договорами кредитування (крім банківських кредитів), фінансового лізингу тощо. Зрозуміло, що визначена таким чином

процентна ставка характеризує фактичні суми фінансових витрат, які були нараховані (сплачені) у звітному періоді. Зазначені суми є виразом очікуваної кредитором норми доходності позичкового капіталу на момент надання позики з урахуванням діючих на той момент процентних ставок та оцінок щодо ризиковості фінансування відповідного активу (підприємства). Виникає логічне запитання, чи доцільно оперувати інформацією щодо процентних ставок та ризиків, що мали місце у попередніх періодах при прийнятті поточних фінансових рішень. Зрозуміло, що ставка витрат на капітал, що має місце у конкретний період часу використовується для обґрунтування поточних рішень, а не тих, які були прийняті раніше. Відтак, слід ураховувати діючі на момент оцінки процентні ставки, а також ризики, що впливають із наявної даний момент часу інформації.

У контексті прийняття фінансово-інвестиційних рішень, під витратами на капітал слід розуміти не фактично нараховані (сплачені) у звітному періоді суми за користування ресурсами, а «очікувану капіталодавцями норму доходності на вкладення у певний актив». Визначальним елементом такого підходу до трактування витрат на капітал є очікування щодо доходності капіталу з урахуванням оцінок щодо ризиковості вкладень за наявної інформації. У рамках обґрунтування фінансових рішень очікувана ставка витрат на капітал застосовується для дисконтування очікуваних грошових потоків, які є результатом вкладення залученого капіталу. За домінуючим у корпоративних фінансах підходом, витрати на капітал у певному періоді інтерпретуються як очікувана доходність капіталодавців на очікуваний обсяг вкладеного у відповідному періоді капіталу [1, с. 529]. Відтак, визначення ставки витрат на капітал має оціночний характер з елементами прогнозування [2, с. 242].

У контексті прийняття фінансових рішень це означає, що зі збільшення ймовірності дефолту зменшується ставка дисконтування, а отже, підвищується вартість активів підприємства та ефективність інвестицій, профінансованих за рахунок позичкового капіталу з фіксованої процентною ставкою. Окрім цього має місце перерозподіл бруто-вартості підприємства через зниження ринкової вартості зобов'язань (позичкового капіталу) та, відповідного зростання вартості власного капіталу. Отже, з теоретичної точки зору, погіршення рейтингів підприємства може призвести до зниження ставки витрат на позичковий капітал та підвищення вартості

компанії. Однак, результати емпіричного аналізу засвідчують, що між біржовим курсом, відповідно, ринковою капіталізацією підприємств та їх рейтингом існує стійка кореляційна залежність: зі зниженням рейтингів падає біржовий курс акцій, а отже, знижується вартість компаній [3, с. 79]. З іншого боку, досить складно підтвердити економічними розрахунками, наскільки падіння біржового курсу пояснюється падінням рейтингу. Цілком ймовірно, що зниження курсу може бути наслідком дії психологічних чинників, які досліджується у рамках теорії біхевіористичних корпоративних фінансів [4, с. 112].

Для кредиторів збільшення ймовірності дефолту боржника своїм наслідком має зменшення ймовірності отримання платежів за кредитами. Через це кредитори повинні знижувати справедливую вартість активів, що пов'язані із вкладеннями коштів у підприємство у результаті їх можливого знецінення. Факт зростання ймовірності дефолту (у разі його своєчасного виявлення) знаходить свій вираз у зростанні процентних ставок за майбутніми кредитами, які надаватимуться підприємству. Одночасно зі зростанням договірних процентних ставок, зростатимуть і витрати на позичковий капітал підприємства.

Проводячи інвестиційні розрахунки, оцінку вартості компаній інші фінансові операції, фінансові аналітики, менеджмент підприємств має чітко диференціювати бухгалтерську ставку витрат на позичковий капітал, що мала місце у звітному періоді, процентну ставку на позичковий капітал, зафіксовану у кредитному договорі та ставку витрат на позичковий капітал. Саме остання має прийматися для розрахунку ставки дисконтування та використовуватися для обґрунтування фінансових рішень. Відповідна ставка характеризує очікування (а згодом і вимоги) позикодавців щодо доходності вкладень у підприємство з урахуванням ризиків на момент прийняття рішень. Зазначена ставка є нижчою за договірну проценту ставку з огляду на ймовірність дефолту та величину можливих збитків кредиторів у разі дефолту. Ймовірність дефолту є визначальним чинником, що впливає як на договірну процентну ставку, так і на ставку витрат на позичений капітал. Для зниження процентних ставок необхідно забезпечити зниження параметру ймовірності дефолту. Цього можна досягти через покращення фінансових показників діяльності підприємств, підвищення їх інформаційної прозорості та використання транспарентних і коректих рейтингових систем.

Література:

1. Meitner M., Streiferdt F. Was sind Kapitalkosten ? – eine integrierende Analyse / M. Meitner, F. Streiferdt // Corporate Finance. – 2014. – No 12. – S. 527–536.
2. Dietrich R., Dierkes S. Kapitalorientierte Unternehmensbewertung / R. Dietrich, S. Dierkes – Stuttgart: Kolhammer, 2015. – 430S.
3. Littkemann J., Reinbacher Ph., Dick S. Direkte und indirekte Einflüsse eines Ratings auf den Unternehmenswert: Eine kritische Analyse am Beispiel der RWE AG / J. Littkemann, Ph. Reinbacher, S. Dick // Corporate Finance. – 2011. – №4. – S. 74–83.
4. Терещенко О.О. Контролінг поведінки в концепції біхевіористичних фінансів / О.О.Терещенко // Фінанси України. – 2011. – №10. – С. 104–116.

Стоян В.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

СТИМУЛЮВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

В Україні триває реформування місцевого самоврядування у напрямку децентралізації владних повноважень, створюються стимулюючі умови до об'єднання територіальних громад з метою підвищення їхньої спроможності. Важливими кроками в реалізації цієї реформи стало прийняття Закону від 05.02.15 №156-VIII «Про засади державної регіональної політики», Закону від 05.02.15 №157-VIII «Про добровільне об'єднання територіальних громад», а також внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів, які стимулюють громади до об'єднання через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом.

Відповідно до Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [1, с. 1]. Саме територіальною громадою здійснюється місцеве самоврядування як безпосередньо, так і через відповідні органи: місцеві ради та їх виконавчі органи.

При формуванні спроможних територіальних громад враховується їхній соціально-економічний та інфраструктурний потенціал, беруться до уваги історичні, етнічні, культурні, природні чинники, які можуть відновити межі територій адміністративних одиниць, що існували в минулому. Також ключовим є принципи субсидіарності, що пояснює передачу владних повноважень на найнижчий рівень управління для найбільш якісної їх реалізації.

Бюджет об'єднаної територіальної громади розробляється з урахуванням особливостей підготовки місцевих бюджетів, визначених бюджетним законодавством [2, с. 8]. Склад доходів бюджетів, перелік видатків, а також відносини між бюджетами об'єднаних територіальних громад та державним бюджетом урегульовано нормами Бюджетного кодексу. За законодавством об'єднані громади прирівнюються та наділяються всіма правами, які мають міста обласного значення, що супроводжується такими преференціями: отриманням до бюджету 60% податку на доходи фізичних осіб; можливістю отримання базової дотації; прямими міжбюджетними відносинами з державним бюджетом в отриманні освітньої й медичної субвенцій, субвенції на робітничі кадри для забезпечення профільних установ та програм; субвенції для соціальних та інвестиційних програм та ін.

Вагомими джерелами наповнення бюджетів об'єднаних територіальних громад є можливість залучати інвестиційні кошти як міжнародних організацій, так і місцевих інвесторів. Це має забезпечити повноцінне використання громадами видаткових повноважень у сфері охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, культури, мистецтва, фізичної культури та спорту. Також додатково стимулюються і капітальні видатки для об'єднаних територіальних громад.

Бюджети об'єднаних територіальних громад і їх розпорядники коштів обслуговуються органами казначейства відповідно до Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженого Міністерством фінансів України від 23.08.2012 №938. Тобто як і інші розпорядники коштів місцевих бюджетів громади повинні зареєструватися в Єдиному реєстрі розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, формувати мережу установ, відкривати рахунки для здійснення операцій з бюджетними коштами. Для цього об'єднані територіальні громади мають подати до органу казначейства за місцем обслуговування: рішення відповідної

громади про затвердження бюджету; мережу розпорядників нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів, які згідно з рішенням про місцевий бюджет уповноважені на виконання програм та заходів, що проводяться за рахунок коштів бюджету; розпис місцевого бюджету та відповідні планові документи [3].

Найважливішим питанням щодо стимулювання та реалізації об'єднання територіальних громад є фінансова підтримка. Держава здійснює фінансову підтримку добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст шляхом надання об'єднаній територіальній громаді коштів у вигляді субвенцій на формування відповідної інфраструктури згідно з планом соціально-економічного розвитку такої територіальної громади. Запит щодо надання таких субвенцій подає обласна державна адміністрація на основі звернення місцевої ради об'єднаної територіальної громади. Загальний обсяг фінансової підтримки розподіляється між бюджетами об'єднаних територіальних громад, утворених відповідно до перспективного плану формування територій громад пропорційно до площі об'єднаної територіальної громади та кількості сільського населення у такій територіальній громаді з рівною вагою обох цих факторів [2, с. 10].

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад затверджено Кабінетом Міністрів України від 16.03.2016 №200. Згідно з Порядком субвенція надається для створення, модернізації інфраструктури об'єднаної територіальної громади та може спрямовуватися на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів інфраструктури, що належать до комунальної форми власності. Субвенція надається за умови:

- спрямування субвенції на фінансування проектів згідно з планом соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади, межі якої повністю відповідають межах, визначеним перспективним планом формування територій громад та відповідно до напрямів спрямування;

- погодження поданих виконавчими комітетами міських, селищних, сільських рад об'єднаних територіальних громад проектних заявок;

- наявності рішення відповідної сільської, селищної, міської ради об'єднаної територіальної громади про затвердження проектів

та їх оприлюднення в місцевих засобах масової інформації або на офіційних веб-сайтах [4, п. 5].

Слід зазначити, що перші успіхи реформи уже відчутні, оскільки доходи місцевих бюджетів суттєво зросли. Це дозволило багатьом громадам покращити інфраструктуру, налагодити відносини з європейськими фондами для фінансування локальних проектів тощо. Але ці показники мають свою специфіку, оскільки доходи зросли у громадах, які мають особливості – автозаправні станції, присутність великих торгівельних об'єктів, близькість до великих міст тощо. Як результат реформи держава отримує економічно та фінансово спроможні громади; встановить горизонтальні відносини між державними органами, місцевим самоврядуванням і приватним сектором; отримає ширші управлінські можливості та ресурсну базу, інструменти для формування інвестиційного середовища; забезпечить вирішення соціальних проблем; сформує нові світоглядні та культурно-освітні підходи до управління.

Разом з тим варто очікувати нових викликів, оскільки об'єднання вимагатиме все більшої мобілізації ресурсів, раціональних підходів у сфері управління. Тільки прагматичні підходи, готовність нести відповідальність і покладатись на свої сили дадуть позитивний результат. Натомість відбудеться формування нових еліт, котрі нарешті будуть зацікавлені у своїй місцевості, формуватимуться горизонтальні зв'язки між територіями та державними структурами. Це спровокує збереження потенціалів та ресурсів на місцях, сформує зацікавленість та привабливість для розвитку і залучення інвестицій.

Література:

1. Закон України Про місцеве самоврядування в Україні від 21.05.1997 №280/7-ВР.
2. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02 2015 №157-VIII.
3. Литвиненко Л. Казначейське обслуговування об'єднаних територіальних громад [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uteka.ua/ua/publication/Kaznachejskoe-obsluzhivanie-obedinennyh-territorialnyx-gromad>.
4. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад: Затв. Кабінетом Міністрів України від 16.03.2016 №200.

Ткач К.М.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ

Сучасний етап розвитку державних фінансів вимагає концептуальних підходів до розуміння міжбюджетних відносин, оскільки тенденції до децентралізації управління закладають основи до нового етапу розвитку у бюджетній сфері.

Підґрунтям для виникнення міжбюджетних відносин є низка об'єктивних чинників, серед яких: законодавчо визначений розподіл повноважень між державними та місцевими органами влади, гарантія з боку держави щодо фінансування наданих органам місцевого самоврядування повноважень, необхідність здійснення перерозподілу бюджетних ресурсів усередині бюджетної системи у зв'язку зі значними коливаннями рівнів податкового потенціалу окремих територій та об'єктивними розбіжностями у розмірах видатків.

Розподіл відповідальності між державою та органами місцевого самоврядування обумовив необхідність їх взаємодії між собою, обґрунтування доцільності надання окремих державних повноважень місцевим органам влади та гарантування відповідного фінансового забезпечення їх виконання, а також визначення способів фінансування загальнодержавних потреб. В ідеалі розподіл функцій між різними рівнями влади і відповідне їм ресурсне забезпечення мають бути оптимальними, а витрачання коштів – максимально ефективним.

Концептуальні засади побудови міжбюджетних відносин залежать від економічної системи держави. В тоталітарних країнах центральне місце займає державний бюджет, а місцеві бюджети мають другорядне значення. У бюджетних системах демократичних країн бюджет центрального уряду і бюджети місцевої влади функціонують у межах однієї бюджетної системи, і роль місцевих бюджетів зростає.

Відповідно, розрізняють дві основні моделі міжбюджетних відносин: централізовану та децентралізовану. Централізована модель характерна для соціалістичних країн, зосереджує управління

в одних руках. Децентралізована модель міжбюджетних відносин є ознакою економічного розвитку держави на демократичних засадах, сприяє розвитку і стійкості інститутів ринкової економіки, базується на певних принципах: невтручання держави в бюджетний процес муніципалітетів і регіонів; чіткого розмежування видаткових повноважень між різними рівнями управління; цілеспрямованого розвитку фінансової автономії місцевого самоврядування; незалежності від форми державного устрою [1].

Безпосередньо термін «міжбюджетні відносини» переважно трактується як система взаємовідносин між державним та місцевими бюджетами. Так, з точки зору І. Луніної, «міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади і органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів» [2, с. 14].

На думку В. Швеця, міжбюджетні відносини – це система взаємовідносин між державою та місцевим самоврядуванням щодо розподілу повноважень державних органів влади й органів місцевого самоврядування, а також розподілу видаткових зобов'язань і дохідних джерел між бюджетами різних рівнів [3, с. 27].

Виходячи із викладеного, можна стверджувати, що міжбюджетні відносини є взаємними фінансовими відносинами між органами влади всіх рівнів, які мають бюджет.

У світовій практиці міжбюджетних відносин виділяють дві основні концепції їх організації: бюджетний унітаризм та бюджетний федералізм. Бюджетний унітаризм передбачає, що основні принципи організації міжбюджетних відносин визначаються центральною владою; центральна влада здійснює активну політику забезпечення єдиних стандартів громадських послуг на всій території країни, вирівнює фіскальні дисбаланси; місцевій та регіональній владі, як правило, відводиться досить пасивна роль [4].

Теорія бюджетного федералізму базується на теоремі децентралізації, яку сформулював В. Оутс. Він зазначав, що субнаціональна влада, отримуючи більш повну інформацію про потреби населення, має більше можливостей у дотриманні оптимального співвідношення податкового тягаря і суспільних благ, тобто, рівень влади, який перебуває найближче до споживачів бюджетних послуг, здатен забезпечити найбільш ефективно

використання бюджетних коштів для задоволення місцевих потреб [5].

У цьому аспекті певне місце займає теоретична конструкція Ч. Тібу, з якої випливає, що за умови децентралізованого надання деяких суспільних благ забезпечується не лише вища їх ефективність для окремих індивідуумів, а й приріст загального суспільного добробуту, що досягається через міжрегіональну диференціацію структури та якості державних послуг, яка відповідає преференціям населення того чи іншого регіону. По суті, в моделі Тібу описуються ознаки оптимальної системи бюджетного федералізму.

В контексті децентралізації управління не втрачають значимості судження відомого вченого-економіста С.І. Юрія: «У процесі становлення демократії проблеми місцевого самоврядування і самоуправління стають особливо актуальними, адже ці органи наділені реальними повноваженнями, забезпечують кінцевий ефект і максимальне наближення до громадян усіх структур влади. Важко переоцінити роль місцевого самоуправління і в політичній системі суспільства. Влада цього рівня є найближчою до населення, ним формується і безпосередньо йому підпорядковується. Рационально організоване самоуправління дає змогу ефективно використовувати місцеві ресурси, знімати соціальну напругу в суспільстві, підвищувати довіру населення до влади. Іншими словами, без розвитку цього інституту про демократію в Україні не може бути й мови» [6, с. 11–12].

Загалом бюджетний федералізм характеризує багаторівневність бюджетної системи будь-якої держави, при якій кожний з рівнів державної влади має в своєму розпорядженні власний бюджет і діє в межах закріплених за ним бюджетних повноважень.

Юрій С.І. та Федосов В.М. визначають бюджетний федералізм як передачу повноважень, функцій і компетентності від центрального уряду до органів місцевого самоврядування, що супроводжується передачею відповідних фінансових ресурсів. Крім того, науковці зазначають, що бюджетний федералізм охоплює широке коло політичних, економічних, фінансових і соціальних питань. Важливим призначенням бюджетного федералізму стає забезпечення витрачання завжди обмежених бюджетних коштів на тому рівні державної місцевої влади, де вони дають максимальний ефект за умови адекватних пропорцій розподілу зібраних податків [7, с. 263].

Аналізуючи трактування бюджетного федералізму науковцями, можна зробити узагальнюючий висновок, що бюджетний федералізм – це законодавчо зафіксований розподіл функціональних повноважень та відповідальності структур різних рівнів влади з паритетним розмежуванням на цій основі фінансових ресурсів і видаткових зобов'язань між ними на засадах державної соціально-економічної та політичної доцільності, соціальної етики, міжрегіональної, міжнаціональної й суспільної солідарності.

Не зважаючи на те, що на характері міжбюджетних відносин позначається політичний устрій держави (федеративний чи унітарний), основним фактором є ступінь децентралізації державного управління, заснований на використанні прозорого механізму розподілу фінансових ресурсів і видаткових зобов'язань між різними рівнями влади. Тому варто розуміти, що бюджетний федералізм притаманний не лише країнам із федеративним устроєм. В першу чергу, така модель міжбюджетних відносин передбачає децентралізацію владних повноважень з метою підвищення зацікавленості та відповідальності місцевих органів влади для максимально якісного виконання своїх зобов'язань.

Література:

1. Голишевська Л.В. Міжбюджетні відносини та напрямки їх вдосконалення [Електронний ресурс] / Л.В. Голишевська, К.Д. Єльцова. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2010/Economics/62491.doc.htm.
2. Луніна І. Міжбюджетні відносини в Україні: концептуальні підходи до реформування / І. Луніна // Економіка України. – 2002. – №5. – С. 10–16.
3. Швець В.Я. Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин / В.Я. Швець // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 23–31.
4. Сидоренко О.О. Проблеми міжбюджетних відносин в Україні та шляхи їх вирішення [Електронний ресурс] / О.О. Сидоренко, С.А. Козел. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Pedagogica/3_82888.doc.htm.
5. Oates W. An Essay on Fiscal Federalism // Journal of Economic Literature. – 1999. – Vol. 37. – P. 1120-1149 [Електронний ресурс] / W. Oates. – Режим доступу: <http://econweb.umd.edu/~oates/research/FiscalFederalism.pdf>.
6. Юрій С.І. Фінансова парадигма місцевого самоврядування / С.І. Юрій // Світ фінансів. – 2004. – №1. – С. 6–14.
7. Юрій С.І. Фінанси: [підруч.] / С.І. Юрій, В.М. Федосов. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

Томнюк Т.Л.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ*

ПОДАТКОВІ ВАЖЕЛІ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ДОБРОБУТУ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Пошук шляхів підвищення рівня добробуту громадян України завжди перебуває в центрі уваги вітчизняних науковців. Дослідженню зазначеного питання присвячені і праці проф. С.І. Юрія, зокрема в публікації [1] вчений обґрунтовує необхідність «здійснювати поступовий перехід до оподаткування доходів сім'ї (подружжя) за прикладом розвинених країн світу» [1, с. 167], що разом із поверненням до оподаткування доходів громадян за прогресивною шкалою, застосуванням відносно низьких податкових ставок та встановленням економічно обґрунтованого розміру неоподатковуваного мінімуму, дозволить підвищити рівень добробуту багатодітних та малозабезпечених родин.

Продовжуючи пошук можливостей вирішення такої вкрай актуальної для України проблеми подолання бідності (згідно дослідження ООН, близько 80% українців живуть за межею бідності [2]), доцільно зазначити, що частина доходів фізичних осіб вилучається через оподаткування податком на доходи фізичних осіб, разом з тим вплив непрямих податків (які опосередковано вилучають частину доходів в процесі споживання товарів, робіт, послуг) є більшим (табл. 1).

Таблиця 1

Частка обов'язкових платежів, що чинять податкове навантаження на громадян, в структурі доходів Зведеного бюджету України (%)

Показник	2011	2012	2013	2014	2015
1. Податок на доходи фізичних осіб	15,1	15,3	16,3	16,5	15,3
2. Податки на споживання	43,7	42,7	40,3	43,2	44,4
2.1. Податок на додану вартість	32,6	31,2	29,0	30,5	27,4
2.2. Акцизний податок	8,5	8,6	8,3	10,0	10,9
2.3. Ввізне мито	2,6	2,9	3,0	2,7	6,1

Враховуючи викладене, зробимо висновок про забезпечення формування за рахунок фізичних осіб майже 60% доходів Зведеного бюджету України. Водночас в Україні один з найнижчих рівнів

заробітних плат в Європі, зокрема середня заробітна плата становить 5202 грн. – близько 180 євро (за підсумками серпня 2016 р.). Для порівняння: в Молдові – близько 240 євро, в Росії – 544 євро, в Білорусі – 343 євро, в Болгарії – 510 євро, Румунія – 590 євро (розраховано за даними офіційної статистики країн).

Крім того, за інформацією Міністерства соціальної політики України 59% українців живуть на прожитковий мінімум [3]. Таким чином, з урахуванням показників прожиткового мінімуму (з 1 травня 2016 р. для працездатних осіб 1450 грн.) на добу 59% українців витрачають близько 48 грн., тобто домінуюча частина українців, витрачаючи близько 1,85 дол. США в день, живе майже на порозі злиднів, який за світовими стандартами становить 1,25 дол. США.

У механізмі оподаткування податком на доходи фізичних осіб передбачено важелі захисту соціально вразливих верств населення через реалізацію механізму застосування податкової соціальної пільги у розмірі 100%, 150% та 200% прожиткового мінімуму, встановленого законодавством для працездатних осіб станом на 1 січня податкового року (залежно від підстав її надання, визначених Податковим кодексом). При цьому на невизначений період запроваджена норма щодо застосування всіх видів податкової соціальної пільги в половинному розмірі, а коло її одержувачів обмежується сумою прожиткового мінімуму, встановленого законодавством для працездатних осіб станом на 1 січня податкового року, помноженого на 1,4 і заокругленого до найближчих 10 грн. (у 2016 р. – 1930 грн.). Таким чином, пільга не реалізується повною мірою, чим практично нівелюється її регулюючий ефект.

Варто зазначити, що соціальні стандарти в Україні не враховують макроекономічних тенденцій, які складаються вже впродовж кількох років, зокрема девальвацію гривні більш, ніж утричі, стрімке зростання рівня інфляції (у 2014 р. індекс інфляції становив 124,9%, у 2015 р. – 143,3%). За законом споживчий кошик має змінюватися кожні 5 років, але в дійсності не змінювався вже 15. Тому, крім необхідності впровадження податкової соціальної пільги в повному розмірі, доцільно переглянути межу доходів, при яких особа має право на її одержання, в першу чергу, за рахунок підвищення розміру прожиткового мінімуму шляхом встановлення адекватного переліку витрат для задоволення основних потреб відповідно до існуючого рівня цін.

На сучасному етапі в планах Уряду є розробки щодо підвищення рівня прожиткового мінімуму громадян, у тому числі за рахунок перегляду споживчого кошику. Проте відмінністю формування споживчого кошика в Україні є значно менший перелік позицій, ніж в економічно розвинутих країнах. Так, в споживчому кошику українців 250 позицій, тоді як в країнах Євросоюзу і в США їх кількість значно більша: у Німеччині – 700 одиниць, в США і Франції – 305, в Швейцарії – 1046. Ще одна принципова відмінність українського споживчого кошика від західних аналогів – у нас його вартість визначається в абсолютних показниках, тоді як в розвинених країнах споживчий кошик – це фіксований набір продуктів і послуг, які споживає покупець. В ЄС і США, по суті, відсутнє саме поняття «прожитковий мінімум» – його замінюють на середній рівень споживання. Таким чином, достатній прожитковий рівень в розвинених країнах становить близько 60% від середньої зарплати [4]. Саме від адекватного і обґрунтованого визначення кількості позицій в споживчому кошику і буде залежати визначення межі неоподаткованого доходу фізичних осіб в Україні.

Домінування податків непрямого впливу на доходи фізичних осіб (податків на споживання або непрямих податків) в Україні є визначальним: у 2011–2015 рр. їх частка в доходах Зведеного бюджету коливалась у межах 40,3–44,4%, досягнувши максимуму у 2015 р. Найбільшу частку забезпечено за рахунок надходжень податку на додану вартість (27,4–32,6%), оскільки ПДВ, як вид універсального акцизу, охоплює споживання на території України практично усіх товарів, робіт та послуг (за деякими виключеннями, що представлені у вигляді звільнень від оподаткування та операцій, що не є об'єктом оподаткування). Основна ставка податку – 20%, тобто до вартості товару як надбавка включається 20% податку на додану вартість. Таким чином, з кожного доходу фізичної особи шоста частина витрачається на сплату ПДВ (ПДВ в ціні продукції визначається шляхом множення на 20% та ділення на 120%).

Згідно Директиви Ради Євросоюзу 2006/112/ЄС, що регламентує механізм гармонізації порядку адміністрування податку на додану вартість в країнах-членах ЄС, окрім стандартної (основної) ставки (яка не має бути нижчою 15%) передбачено можливість встановлення зниженої (не меншої, ніж 5%), зокрема до продуктів харчування, води, фармацевтичних продуктів та медичного обладнання, продажу книг, періодичних видань, навчальної

літератури та ін. На таку систему орієнтуються не тільки члени ЄС, але й країни-претенденти на вступ до Союзу.

В Україні ж за зниженою ставкою 7% оподатковуються лише медикаменти за переліком, встановленим Кабінетом Міністрів України, при чому норму щодо такого оподаткування впроваджено у 2014 р. – до цього періоду передбачалося звільнення ліків від оподаткування ПДВ. Отже, податкове навантаження на громадян по цій товарній позиції також підвищено.

Враховуючи те, що податковий тягар податків на споживання значно більше відчують громадяни із низьким рівнем доходів, доцільно диференціювати ставки ПДВ, гармонізуючи податкове законодавство України до законодавства ЄС. Як компенсатор бюджетних втрат доцільно запровадити підвищену ставку (вищу за основну) щодо предметів розкоші, скажімо, виробів із дорогоцінних металів та каміння, одягу із натуральної шкіри та хутра, та товарів, що наносять шкоду життю і здоров'ю громадян (алкогольних напоїв та тютюнових виробів). Така диференціація сприятиме зниженню цін на найнеобхідніші групи товарів та відповідному підвищенню споживчого попиту на таку продукцію, зростанню бази оподаткування.

Запровадження знижених ставок податку на додану вартість на товари першої необхідності в комплексі з повноцінною реалізацією регулюючих важелів впливу на соціально вразливі верстви населення через перегляд прожиткового мінімуму та застосування податкової соціальної пільги в оподаткуванні доходів фізичних осіб у повному розмірі сприятиме підвищенню рівня соціальної захищеності громадян, оптимізації структури сукупного попиту, покращенню якісного складу споживання харчових продуктів та підвищенню рівня доходів малозабезпечених верств населення, що в кінцевому підсумку дозволить пом'якшити соціальну напругу в суспільстві.

Література:

1. Юрій С.І. Оподаткування доходів сім'ї: сутність та необхідність запровадження в Україні / С.І. Юрій, Т.О. Кізима // Регіональна економіка. – 2010. – №3. – С. 165–171.

2. 80 відсотків населення України живе за межею бідності – ООН // Радіо Свобода. – 16.04.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26959841.html>.

3. В Україні увеличились масштабы бедности // Сегодня.ua. – 11.08.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/economics/enews/v-ukraine-velichilis-masshtaby-bednosti-741719.html>.

4. Радчук А. Курс на выживание: около 80% украинцев живут за чертой бедности // Слово і діло. – 08.04.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ru.slovoidilo.ua/2016/04/08/kolonka/aleksandr-radchuk/obshhestvo/kurs-na-vyzhivanie-okolo-80-ukraincev-zhivut-za-chertoj-bednosti>.

Тулай О.І.

*К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Сьогодні на державні фінанси впливає низка чинників соціального, економічного, екологічного й політичного характеру, викликаних дестабілізаційними процесами в Україні. Тому виникла необхідність запровадження нових механізмів у сфері взаємовідносин між центральними та місцевими органами влади. Децентралізація як процес розширення та зміцнення прав і повноважень адміністративно-територіальних одиниць спрямована на підвищення рівня та якості життя населення. Важливо зазначити, що децентралізація управління здійснюється виключно за ініціативи та під контролем державних органів управління. Водночас неможливо провести децентралізацію, якщо органи місцевого самоврядування не готові взяти на себе відповідальність. У розвинутих країнах світу децентралізація є ефективним інструментом проведення урядової реорганізації з метою найбільш ефективного надання державних послуг.

Потреби людей змінюються під впливом науково-технічного прогресу, глобалізації та розвитку зовнішньоекономічних відносин. Водночас спостерігається збільшення вимог населення щодо якості товарів і послуг, що споживаються. З огляду на зазначене, централізоване надання суспільних благ є малоефективним. Органи місцевого самоврядування, які знаходяться ближче до жителів

відповідної адміністративно-територіальної одиниці, оперують необхідною інформацією щодо потреб громадян й економічного становища регіону та перебувають під постійним наглядом виборців більш ефективно виконують покладені на них завдання і функції та з меншими витратами, ніж при централізованій системі управління [1, с. 353–354]. Загалом науковці виділяють кілька причин необхідності проведення децентралізації: 1) політичні зміни, що дозволили місцевим громадам відстоювати свою позицію; 2) технологічні зміни і глобальна інтеграція, що суттєво змінили бачення процесів централізованого управління і місцевого самоврядування; 3) проблеми системи централізованого управління та необхідність участі органів місцевого самоврядування у політичних й економічних процесах.

За словами американського економіста В. Оутса, децентралізація є позитивним явищем, оскільки локальні органи влади можуть краще визначити свої потреби як за обсягом, так і за властивостями суспільних благ. Водночас центральні органи влади приймають уніфіковані закони для всіх регіонів держави [2]. Теорема децентралізації В. Оутса стверджує, що при відсутності на витратах від централізованого надання суспільних послуг рівень суспільного добробуту буде вищим тоді, коли рівні споживання певних благ визначатимуться окремо в кожному територіальному утворенні, а не при підтриманні єдиного рівня їхнього споживання [3]. Це дає змогу органам місцевого самоврядування досягнути рівня оптимальної ефективності виробництва локальних суспільних благ (за Парето).

Загалом можна виділити географічну, політичну, адміністративну та бюджетну децентралізації (рис. 1). Бюджетна децентралізація взаємопов'язана з географічною, політичною та адміністративною децентралізаціями, однак має свої особливості.

Сьогодні існують різні підходи до аналізу сутності бюджетної децентралізації. Наприклад, С. Герчаківський та О. Кабаш фіскальною (фінансовою) децентралізацією вважають здатність місцевого самоврядування незалежно й ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами й уподобаннями [4, с. 140].

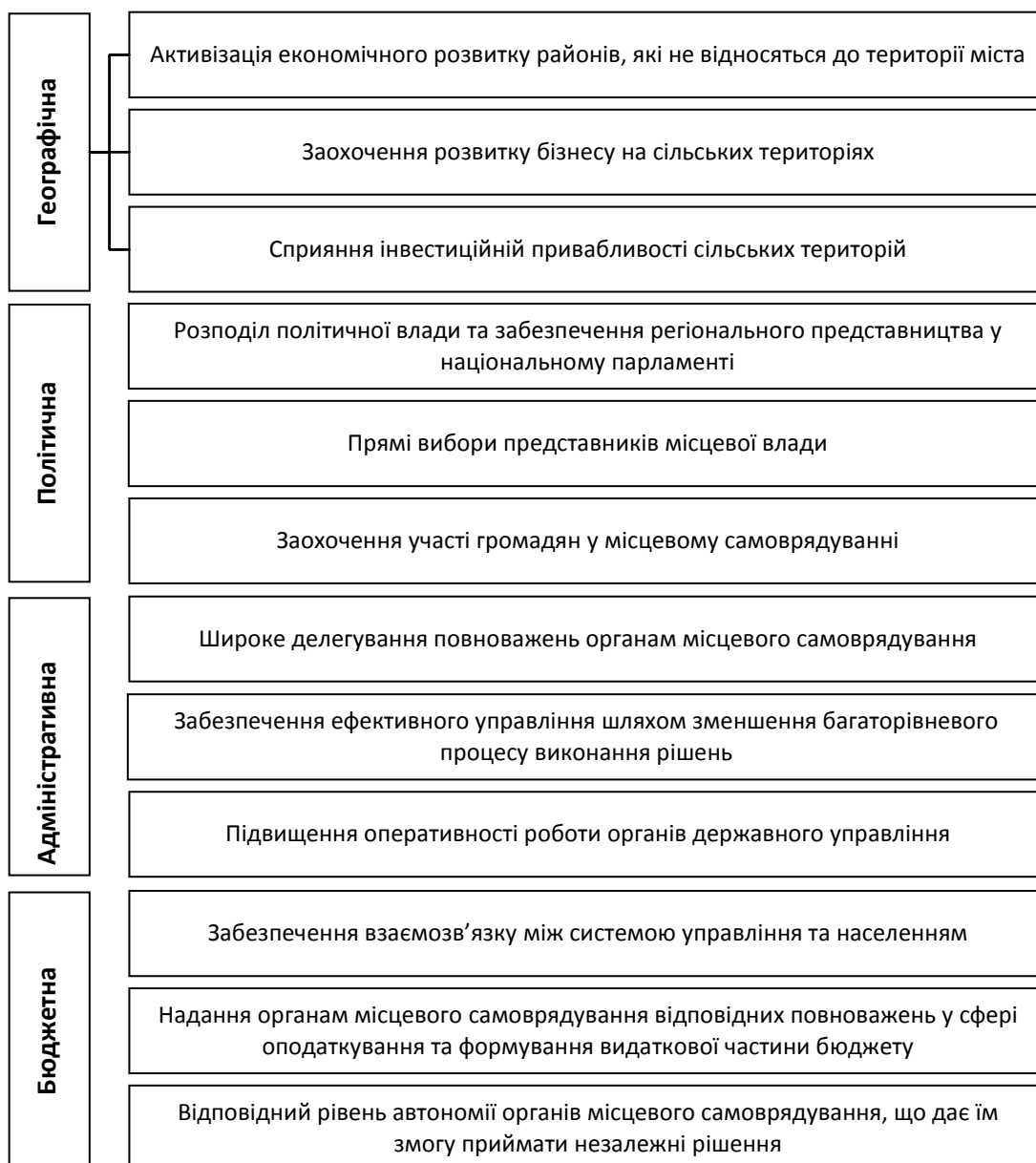

Рис. 1. Види децентралізації

Складено та узагальнено автором.

Ми притримуємося позиції В. Андрущенка, який бюджетну децентралізацію вважає способом організації відносин бюджетної системи між бюджетами різних рівнів на основі передачі повноважень з відповідними фінансовими ресурсами з центру на регіональний і місцевий рівень самоврядування. При цьому, як вважає вчений, децентралізація супроводжується перерозподілом функцій між органами влади різних рівнів на користь регіональних і місцевих урядів; вона відповідає «золотому правилу» державних фінансів: витратити треба не більше кількісно, а більш ефективно й

ближче до платників податків і споживачів фінансованих державою послуг [5, с. 7–8].

Таблиця 1

Переваги та недоліки децентралізації

Переваги децентралізації	Недоліки децентралізації
Позитивний вплив на макроекономічні показники	Складність процесу врегулювання макроекономічної ситуації
Можливість забезпечення потреб населення якісними послугами на локальному рівні	Диспропорції та нерівність соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць
Формування конкурентоспроможних органів місцевого самоврядування	Збільшення ймовірності, що виконання делегованих державних функцій буде менш скоординованим як по вертикалі, так і по горизонталі
Стимулювання розвитку громадянського суспільства	Низький рівень обізнаності членів громадянського суспільства може спровокувати «нечесне» використання влади
Розвиток регіональної економіки	Гальмування реалізації державних програм

Складено автором на основі наукових публікацій [4, с. 135; 7, с. 325; 8].

Поділяємо думку І. Луїної, що у процесі бюджетної децентралізації необхідно створити умови для: надання публічних благ відповідно до потреб і вподобань місцевого населення; підвищення відповідальності місцевих органів влади за виконання закріплених за ними функцій, а отже – за ефективність видатків місцевих бюджетів; збільшення видатків місцевих бюджетів пропорційно до збільшення власних доходів і розвитку економіки відповідної території [6, с. 62].

Водночас необхідно зазначити, що процес децентралізації може мати як позитивні, так і негативні наслідки (табл. 1).

На нашу думку, з метою забезпечення сталого людського розвитку взаємодія органів влади різного рівня має відповідати таким умовам:

– наявність чіткого розмежування повноважень між рівнями державної влади;

– органи місцевого самоврядування мають володіти достатньою автономією щодо проведення бюджетної політики в межах своїх повноважень та території;

– органи місцевого самоврядування перебувають в умовах бюджетних обмежень. Це означає, що у разі збільшення доходів місцевого бюджету, вилучення до бюджетів вищого рівня не відбувається, а погіршення фінансово-економічної ситуації не компенсується за рахунок коштів бюджетів вищого рівня. Водночас, якщо зменшення доходів чи збільшення видатків місцевого бюджету відбулося внаслідок рішення, прийнятого органами влади вищого рівня, компенсація цих коштів є обов'язковою.

Література:

1. Фіскальна консолідація: макроекономічні проблеми та інституціональні засади: кол. моногр. / за заг. ред. Л.Л. Тарангул. – К.: Алерта, 2013. – 496 с.
2. Oates W. Federalism and Government Finance in «Modern Public Finance» / W. Oates // Edited by Quigley, John M. And Smolensky Eugene. – Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1994.
3. Oates W. Fiscal Federalism / W. Oates. – N. Y.: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972. – 256 p.
3. Герчаківський С.Д. Теоретичний логос фіскальної децентралізації / С.Д. Герчаківський, О.Р. Кабаш // Регіональна економіка. – 2009. – №2. – С. 133–141.
5. Андрущенко В.Л. Міжбюджетні відносини в Україні і міжнародний досвід / В.Л. Андрущенко // Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії. – 2013. – №2. – С. 5–10.
6. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ / І. О. Луніна // Економіка України. – 2014. – №11. – С. 61–75.
7. Сало Т.В. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т.В. Сало // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 35. – С. 324–330.
8. Свистун В.І. Децентралізація управління: переваги і недоліки [Електронний ресурс] / В.І. Свистун. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/2211/1/%D0%A1%D0%B2%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%BD.PDF>.

Федоренко А.В.

*К.е.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник ДУ «Інститут
економіки та прогнозування НАН України»*

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ТА УМОВИ ЇХ ЗАЛУЧЕННЯ

До додаткових джерел фінансування розвитку підприємств для цілей цього дослідження віднесено: 1) власні кошти громадян, що на сьогодні не використовуються як інвестиційні ресурси; 2) кошти юридичних осіб, призначені для інвестування, які не використовуються на інвестиційні цілі.

I. Особисті кошти громадян, що можуть використовуватися як інвестиції.

(1) Особисті доходи працівників за місцем роботи (заробітна плата та інші доходи), у разі їх інвестування у прості акції та облігації підприємства.

На сьогодні зазначені джерела практично не використовуються внаслідок відсутності у працівників стимулів для їхнього спрямування у виробництво, перш за все, податкових.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб спрямувати доходи з оплати праці членів трудового колективу на придбання акцій та облігацій підприємства.

Правові. Внести зміни до Податкового кодексу України (ПКУ), що передбачають: i) звільнення від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) особистих доходів, отриманих за місцем роботи, які спрямовуються на придбання простих акцій та / або корпоративних облігацій; ii) поширення на проценти, нараховані за корпоративними облігаціями, порядку оподаткування, передбаченого для дивідендів (за ставкою 5 відсотків під час виплати та за рахунок такої виплати).

Організаційні. Емітент повинен зареєструвати додатковий випуск простих акцій та/або корпоративних облігацій і здійснити закрите розміщення цих цінних паперів серед працівників підприємства.

(2) Особисті доходи працівників за місцем роботи (заробітна плата та інші доходи), у разі їх інвестування у привілейовані акції підприємства.

Останні випуски привілейованих акцій були зареєстровані у 2009 та 2010 рр. і обмежувалися лише декількома мільйонами

гривень. Основна причина, що стримує їх випуск, – оподаткування дивідендів, нарахованих на такі цінні папери, як доходів з оплати праці, тобто за ставкою 18 відсотків.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб спрямувати доходи з оплати праці членів трудового колективу на придбання привілейованих акцій.

Правові. Внести зміни до ПКУ, що передбачають: і) звільнення від ПДФО доходів, отриманих за місцем роботи, які спрямовуються біля джерела їх виплати на придбання привілейованих акцій; іі) поширення на дивіденди, нараховані за привілейованими акціями, загального порядку оподаткування дивідендів (за ставкою 5 відсотків під час виплати та за рахунок такої виплати).

Організаційні. Емітент повинен зареєструвати випуск привілейованих акцій і провести закрите їх розміщення серед працівників.

(3) Власні грошові заощадження громадян, що інвестуються в інструменти фондового ринку, які перебувають в обігу на фондовій біржі.

На сьогодні індивідуальна інвестиційна діяльність на фондовому ринку практично зійшла нанівець: із близько 10,8 тисяч інвестиційних рахунків, відкритих приватним особам, у актуальному стані перебуває трохи більше 700. Головна причина – несприятливий режим оподаткування інвестиційних доходів від операцій з цінними паперами, коли прибуток підлягає оподаткуванню під час його отримання, а збиток враховується в момент річного декларування.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб залучити власні заощадження громадян у корпоративні цінні папери, що перебувають в біржовому обігу.

Правові. Внести зміни: і) до деяких законів України, якими упровадити в практику індивідуальної інвестиційної діяльності фізичних осіб новий фінансовий інструмент – особовий інвестиційний рахунок (OIP), який відкривається торговцем цінними паперами для проведення операцій з цінними паперами на фондовій біржі; іі) до ПКУ, що передбачають звільнення від ПДФО інвестиційного прибутку, отриманого від операцій з цінними паперами, які здійснюються через OIP, за умови, що внесені на рахунок кошти використовуються як інвестиції протягом не менш як 1095 днів (3 роки) з моменту надходження першого внеску.

Організаційні. Емітент повинен: і) вивести цінні папери (акції та / або облігації) на фондову біржу, пройти процедуру лістингу та отримати допуск до обігу на організованому ринку; іі) зареєструвати додатковий випуск акцій та / або облігацій і здійснити публічне розміщення цих цінних паперів на фондовій біржі з метою залучення коштів громадян у розвиток виробництва.

(4) Пенсійні кошти громадян, що інвестуються в інструменти фондового ринку, перш за все в корпоративні цінні папери (акції та облігації), які перебувають в лістингу фондової біржі.

На сьогодні єдиним інститутом, що спрямовує пенсійні кошти громадян у розвиток вітчизняних підприємств, є недержавний пенсійний фонд (НПФ). Однак останнім часом НПФ почали втрачати довіру з боку населення внаслідок зниження їхньої доходності до рівня, що не перебиває показник інфляції, та виявлених зловживань з боку посадових осіб, що мали місце, зокрема, в корпоративному пенсійному фонді Національного банку України.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб залучити пенсійні внески громадян в корпоративні цінні папери, що перебувають в лістингу фондової біржі:

Правові. Внести зміни: і) до деяких законів України, якими упровадити в практику індивідуальної інвестиційної діяльності фізичних осіб на фондовій біржі новий фінансовий інструмент – особовий пенсійний рахунок (ОПР); іі) до ПКУ, якими поширити дію норм, що передбачають звільнення від ПДФО, на пенсійні кошти, внесені на ОПР, та інвестиційний прибуток, отриманий від операцій з цінними паперами, що здійснюються через ОПР.

Організаційні. Емітент повинен: і) вивести цінні папери (акції та/або облігації) на фондову біржу, пройти процедуру лістингу та забезпечити включення таких цінних паперів до першого або другого рівня лістингу; (іі) зареєструвати додатковий випуск акцій та/або облігацій та здійснити публічне розміщення цих цінних паперів на фондовій біржі.

ІІ. Кошти юридичних осіб, призначені для інвестування, які не використовуються на інвестиційні цілі.

(1) Кошти накопичувальної системи пенсійного страхування (надалі – НСПС), яка на сьогодні в Україні відсутня.

Світова накопичувальна пенсійна система постає найбільшим фінансовим інвестором, що зосереджує близько 36% загального інвестиційного потенціалу небанківських фінансових установ. На

початок 2016 р. її активи становили 35 316 млрд. дол. США. Середньорічний темп їхнього приросту за останні 10 років (2006–2015 рр.) становив 5,1%. При цьому більш як $\frac{2}{3}$ цих коштів стало розміщується в акції та облігації компаній. На жаль, в Україні НСПС (другий рівень пенсійної системи) наразі відсутній внаслідок браку політичної волі державних органів, відповідальних за її упровадження.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб залучити кошти з накопичувальної пенсійної системи у корпоративні цінні папери вітчизняних підприємств.

Правові. Для залучення пенсійних коштів з НСПС у розвиток виробництва слід: і) прийняти Закон про запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, яким передбачити сплату пенсійних внесків з 1 липня 2017 р.; ii) створити державний Накопичувальний пенсійний фонд (НФ) для прийому та подальшого інвестування страхових пенсійних внесків у інструменти фінансового ринку.

Організаційні. Емітенти повинні: і) до упровадження другого рівня пенсійної системи вивести цінні папери (акції та/або облігації) на фондову біржу, пройти процедуру лістингу та отримати допуск до першого або другого рівнів лістингу або кредитний рейтинг інвестиційного рівня (для облігацій); ii) зареєструвати додатковий випуск акцій та/або облігацій та здійснити публічне цих цінних паперів розміщення на біржі.

(2) Кошти, що надходять приватизованому підприємству на виконання інвестиційних зобов'язань, які приймаються покупцями державних пакетів акцій у процесі приватизації.

На сьогодні у сфері приватизації існує глибоке протиріччя між значними обсягами державного майна, що планується до приватизації, та неготовністю потенційних покупців сплачувати справедливую вартість об'єктів приватизації в умовах глибокої кризи української економіки. До того ж, навіть обмежені кошти, що можуть надійти в рахунок оплати державних пакетів акцій, потраплять до бюджету, а не на підприємства, що приватизуються. Разом з тим, зазначене протиріччя може бути вирішене шляхом упровадження в практику приватизації такого способу продажу державного майна, як некомерційний конкурс з інвестиційними зобов'язаннями. Його особливість полягає в тому, що певна (менша) частина коштів інвестора спрямовується до бюджету в рахунок оплати вартості акцій,

тоді як друга (більша) частина переказується на підприємство як інвестиційне зобов'язання щодо фінансування його подальшого розвитку. Однією із перешкод на шляху застосування цього способу є віднесення коштів, які отримує підприємство, до складу оподаткованого доходу.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб залучити такі інвестиції у розвиток приватизованих підприємств.

Правові. Внести зміни до: і) Державної програми приватизації, якими передбачити як основний спосіб продажу державних пакетів акцій некомерційний конкурс з інвестиційними зобов'язаннями; ii) ПКУ, згідно з якими кошти, що надходять підприємству на виконання інвестиційних зобов'язань покупців державного майна у процесі приватизації, звільнити від оподаткування податком на прибуток підприємств;

Організаційні. В планах приватизації окремих державних підприємств: і) передбачити продаж контрольних пакетів акцій шляхом проведення некомерційних конкурсів з інвестиційними зобов'язаннями; ii) для покупців державних пакетів акцій – нерезидентів установлювати суму інвестиційних зобов'язань в іноземній валюті (долар США або євро).

(3) Частина корпоративного прибутку, що використовується як внутрішні накопичення або спрямовується (реінвестується) у збільшення статутного капіталу підприємства.

В сучасних умовах підприємства нараховують дивіденди на акції та інші корпоративні права після сплати податку на прибуток за ставкою 18 відсотків. Потім вони сплачують за цією ж ставкою авансовий внесок з податку на прибуток, нарахований на дивіденди, що враховується у зменшення майбутніх податкових зобов'язань. Крім того, підприємства, які мають частку державної власності у статутному капіталі, зобов'язані розподіляти на дивіденди 75% чистого прибутку. Такий порядок розподілу прибутку цих підприємств призводить до того, що майже 80% його суми вилучається до бюджету.

Заходи, які необхідно здійснити, щоб спрямовувати максимальну частку корпоративного прибутку підприємства у розвиток виробництва.

Правові. Внести зміни до ПКУ, якими передбачити: і) звільнення від податку на прибуток коштів, що реінвестуються підприємством у

власний розвиток; ii) оподаткування лише балансового прибутку, що розподіляється на дивіденди.

Організаційні. Внести зміни до нормативно-правових актів, якими: i) скасувати адміністративні норми, які передбачають обов'язкове нарахування дивідендів за корпоративними правами, що належать державі в господарських товариствах; ii) поширити на підприємства з державною часткою власності загальний порядок прийняття рішень про нарахування дивідендів.

Сукупний інвестиційний потенціал вищенаведених додаткових джерел фінансування (на 2017–2022 рр.) може бути оцінено:

- за песимістичним сценарієм – близько 100 млрд. грн. (4 млрд. дол.);
- за оптимістичним сценарієм – близько 500 млрд. грн. (20 млрд. дол.);
- за реалістичним сценарієм – близько 250 млрд. грн. (10 млрд. дол.).

Федорович І.М.

Викладач-стажист кафедри фінансів суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ УКРАЇНИ

Наявність зростаючих потреб суспільства у переважній більшості країн світу, а також відсутність ефективної фінансової політики зумовлюють перевищення темпів видатків над доходами. При чому така ситуація характерна як для населення, що активно користується кредитними ресурсами, так і для держав, які виконуючи свої зобов'язання, залучають різного роду запозичення, формуючи державний борг. Проте, для країн, що розвиваються, такий підхід є небезпечним, зумовлюючи виникнення масштабних всеохоплюючих криз. Країни з розвинутою економікою менш піддаються негативному впливу державної заборгованості, оскільки за рахунок запозичень вони досягають вищої норми прибутку від використання коштів, ніж вартість обслуговування боргу. За рахунок того, що

країни з розвинутою економікою спрямовують запозичення у конкретні проекти розвитку національної економіки, а не на покриття поточних видатків, боргові зобов'язання для них не створюють катастрофічних проблем.

Існування державного боргу потребує раціональних механізмів його обслуговування як в частині своєчасної сплати зовнішніх і внутрішніх позик та відсотків за ними, так і в перегляді умов їх погашення для забезпечення користування ресурсами з меншими витратами або ж з мінімальними ризиками.

На думку професора С.І. Юрія, найактуальнішим питанням для України в цьому комплексі є обслуговування зовнішнього боргу, так як платоспроможність за внутрішніми позиками забезпечується за рахунок внутрішніх джерел. Платоспроможність за зовнішнім боргом залежить перш за все від валютних надходжень. Напружена ситуація з обслуговуванням зовнішнього боргу пов'язана, в першу чергу, з відсутністю послідовної політики реформ [1, с. 6].

Механізми обслуговування державного боргу України значною мірою залежать від його розмірів. Зокрема, у країнах ЄС, згідно стандартів об'єднання, орієнтуються на показник заборгованості, що не перевищує 60% ВВП, при цьому дефіцит бюджету окремої країни не повинен бути більшим, ніж 3% ВВП. Багато країн, що не входять до ЄС, в тому числі й Україна, орієнтуються на ці значення, бо формують запозичення відповідно стандартів західних країн. Але, наприклад, відмінності у розрахунку розміру державного боргу в Україні, внаслідок невключення запозичень державних підприємств та місцевих бюджетів до вартості державної заборгованості, знижує його реальну суму і містить значні ризики для фінансової стабільності країни. Як вважають окремі вчені, для країн, що розвиваються, розмір державного боргу повинен бути меншим, ніж 60% від ВВП [2, с. 27]. Експерти з МВФ на основі власних розрахунків вказують, що розмір зовнішніх запозичень повинен становити близько 49,7% ВВП [3, с. 34]. Відповідно до цих значень доцільно розробляти специфіку управління державною заборгованістю, що являє собою сукупність взаємопов'язаних дій, спрямованих на визначення потреби у запозиченнях, прогнозування та узгодження форм, термінів та умов їх погашення, а також заходи по обслуговуванню державного боргу.

У цьому контексті, професор С.І. Юрій, зазначив, що якщо у світовій практиці погашення та обслуговування державного боргу

здійснюється шляхом обміну державного боргу в акції підприємств, то в Україні, суттєву роль в обслуговуванні заборгованості відіграють нові запозичення [1, с. 6].

Відтак, основою забезпечення ефективної економічної політики є зменшення боргового навантаження шляхом вдосконалення податкової системи та проведення податкової реформи. Ухвалення угоди про реструктуризацію лише в черговий раз дає змогу відтермінувати цю проблему. Пропонуємо використовувати такі підходи до модернізації обслуговування державного боргу: обмін державного боргу на активи; погашення боргових зобов'язань у формі отримання права на реалізацію товару за встановленою ціною; спрощення податкових режимів для суб'єктів господарювання, які купують облігації внутрішньої державної позики; заміщення зовнішніх запозичень внутрішніми; розробка індивідуальних взаємовигідних механізмів погашення гарантованого державою боргу підприємствами; використання інструментарію розміщення цінних паперів типу «варант».

Обмін державного боргу на активи полягає в обміні боргових зобов'язань на активи, які є у власності держави. Так, можливим шляхом застосування такого інструмента в умовах України, на наш погляд, є передача певних активів основним кредиторам-утримувачам державних облігацій України частки акцій конкретних вітчизняних підприємств, які є інвестиційно привабливими на ринку. Окреслений підхід передбачає також: участь закордонних кредиторів (банків, міжнародних фінансових організацій у приватизації державного майна за рахунок зниження ними частини боргів України); створення інвестиційних фондів, в активи яких передаються акції приватизованих підприємств.

Цікавим інструментом обслуговування державного боргу шляхом його обміну на активи є відповідний обмін такого боргу на нематеріальні активи, зокрема реалізація програми «борг в обмін на інтелектуальну власність», використовуючи потенціал вітчизняної науки та надалі розвиваючи його. Так, проекти організації виробництва та продажу прав на виробництво вітчизняних літаків у Саудівській Аравії та бронетранспортерів в Королівстві Таїланд могли би бути взірцем також для розширення варіантів співпраці, зокрема з країнами, які є кредиторами України, проте в цьому разі важливо враховувати стратегічні інтереси нашої країни та обмеження щодо

розповсюдження її державних таємниць і пріоритетних для розвитку унікальних інноваційних винаходів вітчизняних науковців.

Наступним рекомендованим способом вдосконалення обслуговування державного боргу України є спрощення податкових режимів для суб'єктів господарювання, що придбали облігації внутрішньої державної позики. З метою стимулювання придбання облігацій внутрішньої державної позики як способу мінімізації податкового навантаження доцільно розглянути такі можливості: зменшення податку на прибуток, військового збору та зборів за операціями придбання таких цінних паперів підприємствами країни; зниження загального податкового навантаження за умови викупу підприємствами боргових зобов'язань держави; забезпечення можливості часткової несплати підприємствами податків за рахунок погашення державою частини вартості цінних паперів перед суб'єктами господарювання, тобто взаємозаліку зобов'язань. Такий підхід до удосконалення обслуговування державного боргу варто реалізовувати за згодою сторін, тому важливо, щоб всі учасники ринкового середовища були платоспроможними та фінансово стійкими.

Товарна схема обслуговування боргу є популярною в міжнародній практиці за кількістю та масштабами операцій. У процесі її реалізації стає можливим: підтримка вітчизняних експорторієнтованих виробництв; економія бюджетних коштів на погашення боргу шляхом дисконтування виробництва товарів відносно їхньої контрактної вартості; забезпечення безвідсоткового характеру обслуговування боргу впродовж усього або частини періоду його погашення, на відміну від традиційної грошової форми, де майже завжди необхідні видатки на обслуговування виплати відсотків; використання при постачаннях принципу «змішаного фінансування».

Розробка індивідуальних взаємовигідних механізмів погашення гарантованого державою боргу підприємствами передбачає можливості для повернення заборгованості держави перед цими суб'єктами господарювання на основі індивідуального підходу до взаємодії з кожним боржником, за яким прогарантовано виплати та обслуговування боргу. Так, держава здатна запропонувати підприємствам пільгові умови реструктуризації заборгованості, взаємозалік, відтермінування податкових виплат тощо. Проте за певних обставин разом із стимулюванням та пошуком

взаємовигідних способів взаємодії в напрямку погашення боргу можуть застосовуватись також заходи примусу та адміністративні норми.

Отже, важливо не лише отримати результат у вигляді хоча б частково виплаченого боргу, а й забезпечити недопущення повторення ситуації з виникненням подібних випадків невиконання підприємствами своїх зобов'язань, які перекладаються на державу.

Розміщення цінних паперів типу «варант» є ефективними способом модернізації обслуговування державного боргу.

Застосування інструменту є доцільним і надалі при формуванні умов погашення та обслуговування боргу відповідно до певних узгоджених з кредиторами обставин не лише у роботі із зовнішніми кредиторами, а й внутрішніми. Такий напрям обслуговування державного боргу сприятиме активізації можливостей розраховуватись за боргами в умовах економічної кризи та погашенню заборгованості перед державою.

Отже, модернізація підходів до обслуговування державного боргу України є актуальним завданням, оскільки висока частка боргів держави у ВВП та дефіцит бюджету зумовлюють суттєвий тиск на національну економіку і гальмують її розвиток. Для успішної реалізації запропонованих підходів в умовах України рекомендовано: вдосконалення законодавчого забезпечення боргової політики; розвиток методології управління боргом та обліку операцій з погашення боргу, механізмів аналізу й оцінки ризиків; забезпечення повноти для прийняття управлінських рішень щодо застосування визначених підходів і варіантів їхньої реалізації в конкретній ситуації.

Література:

1. Юрій С.І. Управління зростанням на основі боргу і Україна / С.І. Юрій // Журнал європейської економіки. – Березень 2007. – Том 6 (№1) – С. 6–27.
2. Федосов В.М. Оптимизация управления государственным внешним долгом / В.М. Федосов // Финансы, деньги и кредит. – 2011. – №2. – С. 23-32.
3. Kotlikoff Laurence J. The Clash of Generations: Saving Ourselves, Our Kids, and Our Economy. / J. Laurence Kotlikoff, Scott Burns. Cambridge, MA: MIT Press, 2012. – 109 p.

Шулюк Б.С.

*К.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія
Тернопільського національного економічного університету*

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Економічні процеси в Україні обумовлюють поглиблення соціальної нерівності й посилення потреби в бюджетних ресурсах. Як наслідок, дедалі більше уваги у бюджетній політиці приділяється ефективному управлінню видатками бюджетів усіх рівнів, достатній рівень котрих сприяє зростанню добробуту населення. Процес прийняття рішень щодо розподілу бюджетних коштів на реалізацію державних цільових програм є одним із найважливіших елементів бюджетування будь-якої країни, від якого значною мірою залежить ефективність використання фінансових ресурсів уряду.

Процес фінансування державних цільових програм є недосконалим та має низку недоліків. Зокрема, причинами несвоєчасного й неповного фінансування державних цільових програм є:

1) Відсутність реальних розрахунків для досягнення поставленої мети, визначення чітких результатів у ході реалізації програм.

2) Неврахування показника інфляції. У реальних економічних умовах України програми недовиконуються внаслідок неврахування показника інфляції. Відомо, що майбутній показник інфляції не можливо точно встановити в певний момент часу, адже всі прогнози мають похибку, а фактична інфляція може істотно відрізнятись від свого прогнозного значення. Якщо прогнозна інфляція виявиться вищою від реальної, то кошти, передбачені державним бюджетом на фінансування програми, витрачені не будуть. Водночас недооцінка інфляції призведе до дефіциту коштів на фінансування програми, отже, необхідно визначити страхову суму ризику – витрати резервного фонду на таку програму.

3) Наявність бюджетних обмежень. Під такими слід розуміти фінансові обмеження на витрачання бюджетних коштів, котрі виражаються у формі гранично допустимих витрат. Причиною введення бюджетних обмежень є брак грошових коштів у державному бюджеті. Саме тому виникає нерівномірність розподілу фінансових ресурсів за програмою.

У світовій практиці бюджетні обмеження передбачають заморожування фінансування державних цільових програм у разі, якщо надходження бюджету істотно відхиляються від плану. Такі обмеження також можуть охоплювати норми, що дають змогу (право) уряду в міру виникнення економічних проблем перерозподіляти кошти між окремими програмами. Наприклад, запровадження бюджетних обмежень може бути спрямоване на зменшення адміністративних видатків із метою збільшення обсягу бюджетних коштів на програми, пов'язані зі зниженням темпів зростання безробіття.

В Україні застосування бюджетних обмежень є обов'язковим, оскільки дає змогу запобігти підвищенню конфліктності всередині влади (переважно між головними розпорядниками бюджетних коштів) у разі браку бюджетних коштів на покриття всіх бюджетних призначень.

4) Нерівномірність темпів витрачання коштів. Виконання державних цільових програм може залежати також від обсягу коштів, витрачених на кожен момент часу. У свою чергу, темпи бюджетних виплат відповідають темпам виконання необхідних робіт або надання послуг. Отже, виконання завдань, передбачених певною програмою, безпосередньо залежить від темпів витрачання коштів.

5) Низький рівень інвестиційної та інноваційної складової державних цільових програм [1].

6) Безвідповідальність та безкарність як державних замовників (у частині належного контролю), так і визначених виконавців (у частині безпосереднього виконання програм) [1].

Тому у вітчизняній практиці варто врахувати найкращий світовий досвід реалізації державних цільових програм та систематизувати їх відповідно до функцій головних розпорядників бюджетних коштів, а саме скоротити кількість програм і об'єднати їх за галузями соціально-економічної сфери. Реалізувати це завдання можна шляхом законодавчого закріплення методологічних вимог до фінансування державних цільових програм, основними з яких є:

– забезпечення фінансування державних цільових програм у запланованих обсягах до встановленого графіка шляхом розроблення і запровадження методики узгодження державних цільових програм з процесом формування державного бюджету на середньостроковий період, а також можливість їх перегляду відповідно до бюджетних очікувань;

– зменшення питомої ваги державних коштів у загальному обсязі фінансування державних цільових програм на користь залучення інвестицій, приватних і благодійних коштів, пільгових кредитів тощо;

– розподіл програм на: а) пріоритетні, які фінансуються в повному обсязі впродовж установленого терміну; б) актуальні, фінансування котрих може бути зменшене через брак бюджетних коштів; в) недоцільні, тобто такі, що втратили важливість унаслідок зміни загальнодержавних пріоритетів;

– надання переваги тим програмам, які є обґрунтованими, прорахованими інвестиційними проектами та вирізняються інноваційністю;

– підбиття підсумків щодо ступеня досягнення поставлених цілей, ефективності бюджетних витрат та їх цільового призначення;

– посилення відповідальності виконавців державних цільових програм за їх реалізацію.

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що в процесі прийняття бюджетних рішень щодо розподілу та використання фінансових ресурсів держави на державні цільові програми органи державної й місцевої влади повинні враховувати стан державних фінансів, обов'язкові витрати, суспільно важливі результати. Модернізаційні заходи мають бути спрямовані на пошук оптимальної моделі поєднання централізації і децентралізації з використанням раціональних управлінських технологій для того, щоб розпорядники бюджетних коштів не просто витрачали кошти, а робили це продуктивно і раціонально, в підсумку – знаходячи додаткові джерела для фінансування державних цільових програм.

Література:

1. Робота центральних органів виконавчої влади з планування та виконання державних цільових програм (правовий аспект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august2009/03.htm>.

ДРУГИЙ КОНКУРС СТУДЕНТСЬКИХ НАУКОВИХ ЕСЕ ім. С.І. ЮРІЯ

(м. Тернопіль, 28 листопада 2016 р.)

ГОЛОВА РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Кириленко О.П. – завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, д.е.н., професор.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Горин В.П. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент;
Гупаловська М.Б. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;
Дем'янюк А.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;
Круп'як І.Й. – старший викладач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія, к.е.н.;
Мелих О.Ю. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н.;
Письменний В.В. – доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ, к.е.н., доцент.

В межах комплексу наукових заходів, присвячених пам'яті видатного українського вченого-економіста Сергія Ілліча Юрія, кафедра фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ провела конкурс студентських наукових есе на тему: «Роздуми майбутнього фінансиста».

Журі визначило п'ять переможців:

1 місце – Захарків Микола Іванович (студент четвертого курсу факультету фінансів).

2 місце – Пінкевич Катерина Романівна (студентка третього курсу факультету фінансів); Гулянич Мирон Олегович (студент Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ).

3 місце – Скобляк Тетяна Ігорівна (студентка третього курсу факультету фінансів); Корпан Василь Любомирович (студент четвертого курсу факультету фінансів).

Есе переможців опубліковані в збірнику наукових праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія. За редакцію та достовірність матеріалів, розміщених у збірнику, несуть відповідальність автори.

Гулянич М.О.

Студент групи 126 Чернівецького
торговельно-економічного інституту КНТЕУ

ЯКІСНА ОСВІТА – ЕФЕКТИВНА ЕКОНОМІКА

Читаючи наукові публікації доктора економічних наук, професора Сергія Ілліча Юрія, мимоволі починаєш розуміти, що освіта сьогодні дійсно надзвичайна важлива сфера людської діяльності. Нині в Україні є чимало проблем, які вимагають розв'язання найближчим часом. Саме тому я вважаю, що досягнення стабільності у державі повинно йти через пошук і залучення нових ідей обдарованих людей, а також через нові підходи до розв'язання навчальних програм.

На мою думку проблема нашої освіти полягає в тому, що вона спрямована саме на «кількість», при цьому не враховується особистісний фактор кожного школяра, а в майбутньому і студента. Краще мою думку передають тільки слова Сергія Ілліча: «Коли школярі пишуть тест, ми не бачимо, що це за особистість. Високі бали не гарантують творчих здібностей або гідних моральних якостей. Тільки під час спілкування, дивлячись у вічі одне одному, можна зробити певні висновки, намалювати цілісну картинку. Адже багато професій насамперед потребують високих особистісних показників, а не тільки ґрунтовних знань».

На рахунок цього можу сказати, що саме стандарт ліквідує особистість, він заставляє нас робити все по шаблону, при цьому віддати долю молодих людей комп'ютеру – це передусім обезцінювання особистості людини. Саме тестування робить нас всіх однаковими.

Що можна сказати навіть на рахунок ринкової економіки – вона не повинна порушувати права людей. Навіть при перенасиченні фахівців із певної спеціальності не можна студенту заборонити отримувати ту і чи іншу професію.

Реалізує чи ні людина у даному фаху це вже інше питання. На рахунок цього Сергій Юрій ще казав: «Ми маємо працювати за двояким принципом – жорсткість і вимогливість до знань, дисципліни та реалізація права на освіту. Студент повинен відповідати рівню того навчального закладу, де навчається. Це, до речі, є одним із основних критеріїв вищих шкіл Європи».

Ректор ТНЕУ Сергій Юрій, як ніхто розумів, як держава повинна готувати своїх майбутніх спеціалістів. При цьому він часто наголошував, що держава не контролює кошти на підготовку фахівців, хоча вона повинна відповідати за кожну копійку бюджету. Повинно бути і відповідне ставлення до вищих навчальних закладів.

Сьогодні державі потрібні фахівці з нестандартним мисленням, вмінням передбачати майбутнє й брати відповідальність за прийняті рішення. Молода Україна чекає на тих, хто має бажання і сили реалізувати мрії, не лякаючись багажу проблем і труднощів, залишених у спадок. Освіта і наука повинні стати пріоритетними напрямками для держави, адже від них залежить її майбутнє.

Література:

1. «Vivat, Academia!» // Свобода. – 2004. – 27 жовт. (№108).
2. Ректор ТНЕУ Сергій Юрій: «Освіта і наука повинні стати пріоритетними напрямками для держави, адже від них залежить її майбутнє» // Дзеркало тижня. – 2008. – 16–22 лют. (№6). – С. 15.
3. Презентували молоді нові ідеї: [про міжнар. практ.-наук. конф. Молодих учених, що відбулася в ТНЕУ, лютий 2008 р. // Свобода. – 2008. – 1 березня (№17). – С. 5.
4. Юрій С. Азимут майбутнього економіста / С. Юрій // Урядовий кур'єр. – 2007. – 30 січ. (№17). – С. 12.

Захарків М.І.

*Студент групи Ф-41 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

«Переконалий, що освіта сьогодні – надзвичайно важлива сфера людської діяльності. Формування духовно багаті особистості передбачає розвиток індивідуальних, загальних і спеціальних здібностей людини», – писав свого часу С.І. Юрій. І це справді так, бо людина, яка розвивається, навчається чомусь новому, не лінується просто спробувати себе в чомусь іншому – отримує досвід, який пригодиться для реалізації себе як особистості, за допомогою самоосвіти. Сьогодні освіту потрібно отримувати не лише за партами шкіл і університетів, а також в інтернеті, приєднуючись до

різноманітних онлайн-курсів, читаючи новини, аналізувати їх, адже сьогодні цінність створює вміння мислити, а не запам'ятовувати. Як зазначав С.І. Юрій: «Від молодечого запалу та енергії залежить майбутня стежина», адже сидючи на місці і чекаючи «манни небесної» нічого не буде, тому потрібно бути активним, різнобічним, універсальним, розвиваючи свої навички в тому руслі, в якому ви маєте намір присвятити своє життя і це неабияка складність, адже 5% – це талант, а 95% – це важка праця. Крім того, знання, які ми отримали рік тому, сьогодні можуть бути не актуальними, тому необхідність постійного самовдосконалення необхідна складова кожної свідомої людини [1].

Сьогодні, багато студентів, які вже провчилися не один рік, на жаль, не змогли збагнути чим їм потрібно займатись після навчання і це є великою проблемою сьогодення. «Вища освіта має бути максимально наближена до практичних реалій, які породжує сучасність» – писав С.І. Юрій, і потрібно з цим погодитись. Знання є ефективними, якщо вони засвоюються по принципу – циклами «теорія-практика-теорія», адже під час практичної діяльності люди запам'ятовують до 90%, що в свою чергу збільшує оціночні і аналітичні якості, що в свої часи дослідив Едгар Дейл створивши піраміду навчання. Він викладав учням один і той же навчальний матеріал, але різними способами. А потім аналізував їх здатності згадувати вивчену інформацію після закінчення навчання. Тому, подання навіть теоретичної частини матеріалу необхідно робити з використанням усіх візуальних ефектів. Якщо говорити про «відірваність» практики і теорії, над цією проблемою потрібно працювати як на законодавчому рівні так і на рівні кожного університету [2].

Особливо потрібно наголосити на освіті з точки зору вивчення іноземної мови, бо людина без англійської – варвар, більшість дверей перед яким закриті. Навчання можна здійснювати різними методами. Читання книжок, різноманітні курси, онлайн-курси – це лише декілька варіантів, які можна використати для покращення свого рівня іноземної.

Багато студентів після закінчення стараються проявити себе за кордоном. Це не є поганим фактором, але зазвичай, дана необхідність виникає через нерозуміння своєї реалізації на рідній землі і шукають свого щастя деінде. Термін «відплив умів» не є новим, але актуальний і сьогодні. Багато готових фахівців, які

завершили навчання в Україні, виїжджають за кордон для кращої оплати праці, що зазвичай приводить до того, що вони не повертаються. Тобто, державні кошти, які витрачені на їх навчання були не для того, щоб вони збагачували свою країну своєю працею, а для того, щоб інші країни мали можливість отримати готового фахівця.

«Держава із слабкою економікою приречена на кадровий голод», – зазначав С.І. Юрій. Держава повинна давати стимули для фахівців, що є довготривалим процесом, бо тенденції міграції з кожним роком погіршуються, що може призвести до негативних явищ. Створення новітніх програм, як для прикладу «Bionic Hill». Пріоритетними галузевими напрямками інноваційного парку є інформаційно-комунікаційні технології, фармацевтика та біотехнології, енергоефективність та енергозбереження. Але розвиток даного проекту повільний, через негативні інвестиційні рейтинги країни і відсутність фінансування. Так звана «Українська кремнієва долина», проект якої розпочався з 2011 р., залучаючи фахівців іт-технологій, враховуючи той факт, що дана сфера в Україні з стрімко зростає, при наявності великого кадрового потенціалу і це лише один із прикладів, які потрібно наслідувати. Мічіо Кайку в своїй книзі «Фізика майбутнього» зазначав, що «країни, які зможуть адаптуватись до вимог і реалій сьогодення, зможуть існувати» [3].

Завершуючи дану роботу, потрібно наголосити на словах С.І. Юрія: «Освіта і наука повинні стати пріоритетними напрямками для держави, адже від них залежить її майбутнє» [2].

Література:

1. «Vivat, academia!» // Свобода. – 2004. – 27 жовт. (№108).
2. Юрій Сергій Ілліч: біобібліогр. покажч./ бібліотека терноп. нац. екон. ун-ту; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. ст. К.З. Возьний. – К.: Заннннн; Теннопіль: ТНЕУ, 2010. – 103 с.
3. Bionic Hill [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bionic-hill.com>.

Корпан В.Л.

*Студент групи Ф-41 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Останніми роками серед населення України, насамперед, у дитячому та молодіжному середовищі, зростає популярність малорухомого способу життя (захоплення комп'ютерними іграми, соціальними мережами, перегляд телепередач тощо), що, поруч з іншими негативними факторами (погіршенням соціально-економічного становища українського суспільства, руйнуванням системи охорони здоров'я, погіршенням умов праці, навчання, відпочинку, стану навколишнього середовища, збільшення надмірних стресових навантажень) призводить до погіршення здоров'я всіх категорій громадян. Подолання негативних тенденцій та вирішення завдання формування здорового способу життя громадян України, насамперед, дітей та молоді, потребує нагального вжиття ефективних заходів щодо підтримки дитячого, дитячо-юнацького та масового спорту, переконання всіх громадян, насамперед, юнаків та дівчат, у необхідності рухової активності як невід'ємного чинника здорового способу життя та успішної життєдіяльності заради зміцнення здоров'я з урахуванням інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей кожного.

Спорт допомагає людині бути у хорошій фізичній формі, а крім того він виховує характер та силу волі. Заняття спортом сприяють укріпленню здоров'я. Навіть проста зарядка вранці під улюблену музику заряджає енергією на весь день.

«Культ здорового способу життя панує у стінах Тернопільського національного економічного університету», – говорив свого часу С.І. Юрій [1].

Фізична культура є продуктом суспільного життя людства. За своєю цілеспрямованістю і змістом вона історично змінюється відповідно до змін засобів виробництва. У кожній історичній формації фізична культура пов'язана з різними сторонами життя суспільства – його економікою, політикою, науками та мистецтвом.

Проблемами фінансово-економічної діяльності у сфері розвитку фізичної культури і спорту в Україні займалися такі дослідники, як: М. Воробйов, Ю. Мічуда, Л. Дудорова, Є. Імас, О. Кокун, Ю. Довгенько, Ю. Павленко [2].

Україна приймає активну участь в олімпійському та параолімпійському русі. Метою цього є виховання молоді засобами спорту в дусі олімпізму, залучення населення до здорового способу життя, зростання міжнародного авторитету держави. «Українські олімпійці найдієвіше сприяють визнанню держави», – зазначав С.І. Юрій [1].

Для розвитку фізичної культури і спорту використовуються не лише бюджетні кошти, а й позабюджетні кошти, зокрема від: Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності; підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, окремих осіб; фінансово-господарської діяльності закладів фізичної культури і спорту; користування правами інтелектуальної власності закладами фізичної культури і спорту, організаторами фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів; проведення державної спортивної лотереї; інвестиційної діяльності у сфері фізичної культури і спорту.

Фінансування спорту в Україні порівняно з такими державами як: Велика Британія, Китай, Росія, та Сполучені Штати Америки значно менше. Відповідне фінансування не є показником ефективного розвитку. Це показала літня олімпіада у Лондоні. Маючи значно менше фінансування, порівняно з іншими країнами-учасниками, Україна показала досить не поганий результат по кількості отриманих медалей.

Президент України та органи державної влади вживають певних заходів щодо реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Позитивним кроком у цьому напрямі стало схвалення Указом Президента України у лютому 2016 р. Національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 р. «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» та затвердження Кабінетом Міністрів України у грудні 2015 р. Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 р.

В умовах децентралізації виникають серйозні проблеми щодо функціонування дитячо-юнацьких спортивних шкіл при передачі їх фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів. Відтак, у 2016 р., в умовах відсутності субвенції з Державного бюджету місцевим бюджетам України для цільового фінансування дитячо-юнацьких спортивних шкіл, існує реальна загроза суттєвого скорочення кількості дитячо-юнацьких спортивних шкіл, тренерсько-викладацького складу та кількості учнів.

Ще однією істотною загрозою для належного функціонування сфери фізичної культури і спорту в Україні є скасування з 1 січня 2015 р. норми щодо звільнення від плати за землю закладів фізичної культури і спорту, які повністю утримуються за рахунок бюджетних коштів, підприємств та організацій за земельні ділянки, на яких розташовані спортивні споруди, що використовуються для проведення всеукраїнських, міжнародних змагань та тренувань збірних команд України, а також запровадження для спортивних підприємств та організацій податку на нерухомість. Фактично, надання пільг з плати за землю та оподаткування нерухомості передано на розсуд органам місцевого самоврядування, що може призвести до серйозних проблем у здійсненні спортивної діяльності в Україні, призупинення функціонування спортивних об'єктів, їх перепрофілювання та ліквідації.

Третім викликом сталому розвитку сфери фізичної культури і спорту є намагання керівництва Міністерства освіти і науки України організувати заняття з фізичної культури у вищих навчальних закладах як факультативи (без підсумкового контролю та включення до навчальних планів). Повна реалізація зазначених пропозицій може призвести до повної руйнації системи фізичного виховання студентів та суттєвого погіршення їх здоров'я, закриття рекреаційно-відновлювальної інфраструктури вищих навчальних закладів України, послаблення рівня обороноздатності держави.

Отже, фізична культура – це органічна частина культури суспільства й особистості, це галузь діяльності, що задовольняє потреби суспільства по створенню фізичної готовності людей до різних форм їхньої життєдіяльності.

Головними умовами для розвитку повинно стати стимулювання занять фізичною культурою, створення життєвих ситуацій за яких рухова діяльність стає внутрішньою органічною потребою, за якої усвідомлюється її значення та користь. А це означає, що держава повинна створити більше спортивних клубів, секцій, спортзалів, щоб молодь мала можливість всебічно розвиватися. Змінюючи нормативну базу, значну увагу потрібно приділити створенню програм розвитку фізичної культури та спорту, створити вигідні умови для заохочення меценатів, які б були зацікавлені у фінансуванні даної сфери, а також щоб держава змогла більше виділяти коштів з Державного бюджету.

Література:

1. Юрій Сергій Ілліч: біобібліогр. покажч./ бібліотека терноп. нац. екон. ун-ту; уклад. Л.А. Струтинська; відп. за вип. та автор вступ. ст. К.З. Возьний. – К.: Занннн; Тенопіль: ТНЕУ, 2010. – 103 с.

2. Імас Є.В. Протиріччя економіки фізичної культури і спорту в перехідних суспільних системах / Є.В. Імас, Ю.П. Мічуда // Економіка та держава. – 2008. – №2.

Пінкевич К.Р.

*Студентка групи Ф-31 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА: «ФІСКАЛЬНА ПОВЕДІНКА: РЕАЛЬНІСТЬ ТА СПОСОБИ МОТИВУВАННЯ ПЛАТНИКІВ»

Загальновідомим є факт, що фінансування держави, її соціально-економічного розвитку в значній мірі відбувається за рахунок податкових надходжень, які справляються до бюджетів усіх рівнів. Сфера дослідження податків як економічної категорії та інструменту впливу на соціально-економічний розвиток суспільства зацікавила почесного ректора ТНЕУ С.І. Юрія. Він писав: «Податки – це обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб у бюджет» [1, с. 296].

Ай справді, податкові надходження становлять найбільш питому вагу серед інших методів централізації бюджетних ресурсів і займають провідне місце серед інструментів економічного регулювання з боку держави. В розвинутих країнах частка податків становить 80–90% всього доходу бюджету.

На жаль, Україна переживає складний для держави період, що супроводжується кризовими явищами практично в усіх сферах суспільного життя, в тому числі страждає і податкова система. Це стає причиною для антифискальної поведінки платників, породжуючи бажання зменшити податкові зобов'язання або взагалі ухилитися від їх виконання.

Згідно з розрахунками Світового банку на червень 2016 р., рівень податкового навантаження в Україні становить 52,2%.

Показник податкового навантаження у країнах світу

Назва країни	Податкове навантаження, %	Порівняно з Україною, %
Канада	21,1	31,1
Польща	40,3	11,9
Бельгія	58,4	-6,2
Данія	24,5	27,7
Чехія	50,4	1,8
Великобританія	32,0	20,2

Розроблено автором на основі [4].

Порівнявши показник податкового навантаження з аналогічним показником країн із розвинутою ринковою економікою (табл. 1) можемо побачити, що у нашій країні він є досить високим, що сприяє породженню бажання в людей відхилитися від оподаткування.

Є досить багато факторів чому люди ухиляються від сплати податків, і, на мою думку, було б недоцільним обвинуватити в цьому лише демократичні інститути в державі, адже причина, насамперед, полягає в певних економічних, технічних, моральних, політичних принципах людини.

Серед моральних причин доцільно виділити – низький рівень правової культури населення та довіри платників до владних структур, негативне ставлення до податкової системи, корислива мотивація та могутній власницький інстинкт.

Політичні причини несплати податків вступають у дію в той момент, коли податки використовуються державою як інструмент соціальної чи економічної політики. Особи, які незадоволені політичною ситуацією в країні, шляхом невиконання положень податкового законодавства виявляють певне протистояння панівній групі.

На мою думку, економічні причини слід поділити на дві групи, ті що безпосередньо залежать від платника, мова йде про рівень його доходу, а також ті, що пов'язані з загальною економічною ситуацією в державі.

До технічних причин належить недостатній рівень підготовленості значної частини працівників державних податкових органів та органів внутрішніх справ, що не дозволяє вести активну боротьбу зі зловживанням у сфері оподаткування.

У наш час проблема ухилення від сплати податків є досить актуальною. Тому, я вважаю, що доцільно було б, насамперед створити сприятливі умови для виконання платниками своїх зобов'язань, передбачених податковим законодавством, а саме:

- організувати співпрацю з платниками податків, таким чином, щоб вони мали можливість своєчасно і добровільно заповнювати і подавати податкові декларації;

- організувати навчання платників у формі проведення лекцій, семінарів, виступів, консультацій для підвищення податкової свідомості

Дані заходи створять підґрунтя для проведення ефективної податкової політики.

Варто звернути увагу і на підхід С.І. Юрія, що під ефективною податковою політикою розумів:

- розподіл тягаря податків має бути рівномірним, кожен сплачує свою «справедливу частку»;

- не повинні впливати на прийняття суб'єктами економічних рішень, або ж такий вплив має бути мінімальним;

- у тих випадках, коли перед податковою політикою поставлені інші цілі (наприклад, заохочення інвестицій) необхідно звести до мінімуму можливе порушення рівноваги між соціальною справедливістю та економічною ефективністю;

- вона повинна бути зрозумілою, а управління нею – справедливим, заснованим на законах» [2, с. 89].

Отже лише після впровадження даних заходів можна говорити про вдосконалення системи податкового контролю та створення умов, що унеможливають ухилення від сплати податкових зобов'язань, а також забезпечення оптимального розподілу вилучених коштів.

Література:

1. Фінанси: підруч. / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

2. Юрій С.І. Фіскальна політика та податкове регулювання в країнах Європейського Союзу / С.І. Юрій, А.І. Крисоватий // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – №18, ч. 2. – С. 88–95.

3. Снесарь М.М. Сутність та причини виникнення ухилення від сплати податків / М.М. Снесарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.hneu.edu.ua/>.

4. Офіційний сайт проекту «Ведення бізнесу 2015» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomie>.

5. Цимбалюк І.О. Податкове навантаження, як критерій ефективності ведення податкової політики / І.О. Цимбалюк, Н.В. Вишневська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.

Скобляк Т.І.

*Студентка групи Ф-31 факультету фінансів
Тернопільського національного економічного університету*

РОЗДУМИ МАЙБУТНЬОГО ФІНАНСИСТА

Суспільство перебуває в безперервному русі, існує багато теорій щодо його розвитку. На мою думку, найвірогіднішим є спіралевидний розвиток суспільства – ми повертаємось до минулих етапів, але вони мають суттєві, якісно-нові відмінності. На початку зародження суспільства, коли ще не було держав, існували племена, громади, які самі організовували свій побут, створювали свою примітивну (праобраз теперішньої) фінансову систему. З початком виникнення держав щоразу починається процес централізації, тобто зосередження влади в одних руках чи обмеженому колі осіб, централізація грошових коштів через податковий механізм.

Суспільство пройшло всі етапи становлення відособленої системи влади та дійшло до своєї межі, а точніше до ринкової економіки, яка не потребує сильної централізованої влади. Тобто суспільство проходить етапи свого становлення, удосконалення і те, що було потрібне в минулому немає такої необхідності для сьогодення. Фінанси в даних процесах відігравали одну з головних ролей. Адже є невід'ємною частиною життєдіяльності людини. Ті, хто зрозуміли механізм їхньої дії, змогли зрозуміти механізм дії самого суспільства.

Аналізуючи світові тенденції розвитку, майбутнє за децентралізацією. На це є кілька причин, а саме: ринкова економіка, основою якої є конкурентно спроможні, вільні товаровиробники; високий ступінь недовіри серед населення щодо ефективності дій влади; ініціативність громадськості, яка хоче брати участь в державному процесі. Як писав С.І. Юрій у одній із своїх статей «Ось чому політичні партії і суспільні рухи, що обрали за мету прогрес і

свободу, освіту та культуру, народне самоуправління, завжди стояли і стоять за розвиток місцевого самоврядування та розширення його функцій».

Ми знову повертаємось до децентралізації. Але це вже не прадавні громади, а якісно новий рівень: освічені, фінансово грамотні люди, які вміють організувати владу на місцях, створити свої бюджети, синхронізувати в часі доходи та видатки. А найголовніше вони направляють кошти туди, де вони вбачають найдоцільніше їх використати, а не виконувати доручення зверху, які не мають відношення до реального стану речей. Колись у статті за 2004 р. С.І. Юрій писав про наш народ так: «Пересічні ж громадяни не квапляться «самокеруватись», напевне, вважаючи за ліпше, як і колись, бути об'єктами чиновницьких благодіянь. А, можливо, багатвікова відсутність державності та героїчна боротьба за неї породили не в одному поколінні українців культ держави, непохитну віру в її всесильність, готовність жертвувати власними інтересами заради неї.» Та минуло вже більше 10 років і за цей час ми пережили достатньо багато і це виховало нас як народ. Як громадськість, яка потребує змін і не боїться бути їх причиною.

Україна старанно працює та вдосконалюється, переймає досвід зарубіжних країн. Важливо зрозуміти: те, що є дієвим в інших країнах не завжди є ефективним в нашій державі. Успіхом буде, коли ми віднайдемо саме ті реформи, які будуть дієвими у нас. Працюючи в напрямку децентралізації уряд вже здійснив декілька прогресуючих кроків. Таких як реформа децентралізації фінансових ресурсів (більшість мобілізованих коштів залишаються на місцях), адміністративно-територіальна реформа, реформа житлово-комунального господарства та інші.

На мою думку, найцікавішою реформою, яка реально спрацює в нашому суспільстві, є бюджети участі, коли громадяни також беруть участь у визначенні напрямів спрямування коштів бюджету. В Україні ця нова реформа успішно пройшла в Черкасах, Чернігові, Вінниці, Сумах, Запоріжжі. В середньому кожне місто виділило близько 5 млн. грн. на реалізацію даної реформи, за цю суму можуть бути реалізовані великі (до 1 млн. грн.) та малі (до 200 тис. грн.). Це не є надзвичайно великою сумою, але ці кошти дали реальний результат і вже в містах, які провели реформу можна спостерігати суттєве покращення тих проблем, які цікавили людей. До прикладу,

реконструкцію харчоблоку в школі та благоустрій пляжу (м. Вінниця), соціальне таксі (м. Чернігів).

Ця реформа показує, що люди готові реально діяти і їм не байдуже до долі власного міста.

Ідея громадських бюджетів належить Бразильській робітничій партії, головним гаслом якої було «Низи вирішують, що робити верхам» ще в 1989 р. Ця ідея не є революційно новою, але вперше було запропонований реальний спосіб її досягнення: звичайні громадяни шляхом голосування обирають на що мають бути потрачені державні кошти, а саме їхні кошти, як платників податків. Коли люди реально бачать куди і на що йдуть гроші, то податковий тягар вже не здається таким важким і в них все менше причин ухилитися від його сплати.

Отже, новим витком розвитку суспільства є децентралізація. Це саме те, чого потребує наша держава сьогодні. Цілком вірогідно, що вже через декілька десятиліть ми знову можемо повернутись до часткової централізації, але це вже буде зовсім інший, якісно-новий її рівень.

Наукове видання

Збірник наукових праць

Другі наукові читання пам'яті С.І. Юрія

м. Тернопіль, 28 листопада 2016 р.

Верстка: В.В. Письменний
super_verstka@ukr.net

Підписано до друку 29.11.2016.
Формат 60x84/16. Гарнітура Franklin Gothic Book.
Папір офсетний 80 г/м². Друк на дублюванні.
Умов.-друк. арк. 9,46.
Тираж 60 примірників. Замовлення №16/11/29-08-02.

Віддруковано у видавничому центрі «Вектор»
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12
тел. (0352) 40-08-12
(0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
серія ТР №46 від 07.03.2013
ФО Осадца Ю.В.

